

Latvijas Universitātes Bibliotēka

Sandra Ranka

**Analītisko bibliogrāfisko ierakstu
izveide un standartizācija**

Metodiska izstrādne

LU Akadēmiskais apgāds

UDK 025.322

Ra 560

Ranka, Sandra. Analītisko bibliogrāfisko ierakstu izveide un standartizācija : metodiska izstrādne / Sandra Ranka ; zin. red. Baiba Mūze ; lit. red. Gita Bērziņa ; Latvijas Universitātes Bibliotēka. – Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2006. 68 lpp. – ISBN 9984-802-18-3.

Metodiskajā izstrādņē aplūkoti analītiskās bibliografēšanas teorētiskie aspekti, standartu un noteikumu lietošana analītiskajā aprakstā, ierakstu izveide MARC formātā.

Pētījums izstrādāts uz maģistra darba „Analītisko bibliogrāfisko ierakstu izveide MARC formātā Latvijā: iespējas un problēmas” bāzes, kas aizstāvēts 2006. gada 23. janvārī profesionālās augstākās izglītības maģistra studiju programmā „Informācija un bibliotēkzinības”. Mācību programmas apguve finansēta Valsts vienotās bibliotēku informācijas sistēmas projekta ietvaros.

Darba autore izsaka sirsnīgu pateicību LU Sociālo zinātņu fakultātes lektorei, *M. Sci. Soc.* Baibai Mūzei par vērtīgajiem ieteikumiem, labojumiem un atbalstu darba tapšanas gaitā.

Zinātniskā redaktore **Baiba Mūze**
Literārā redaktore **Gita Bērziņa**

ISBN 9984-802-18-3

© Latvijas Universitāte, 2006
© Sandra Ranka, 2006

Saturs

Ievads	5
1. Analītiskā bibliogrāfija un tās nozīme Latvijas informācijas pakalpojumu sistēmā	6
1.1. Analītiskās bibliografēšanas teorētiskie aspekti	7
1.2. Analītiskās bibliografēšanas vēsturiskā attīstība un nozīme Latvijā ..	9
2. Analītiskā bibliogrāfiskā apraksta izveide	11
2.1. Analītiskā bibliogrāfiskā apraksta veidošanas standarti un noteikumi	12
2.1.1. Starptautiskie bibliogrāfiskā apraksta standarti	13
2.1.2. Starptautiskā bibliogrāfiskā apraksta standartu piemērošanas noteikumi analītiskajā aprakstā	16
2.1.3. Angļu un amerikāņu katalogizācijas noteikumi	24
2.1.4. Funkcionālās prasības bibliogrāfiskajiem ierakstiem	28
2.1.5. Vārdu īsināšanas noteikumi bibliogrāfiskajā aprakstā	33
2.2. Analītiskā bibliogrāfiskā apraksta izveides noteikumi Latvijā	35
3. Analītiskā bibliografēšana MARC formātā	37
3.1. Analītisko ierakstu veidošanas specifika UKMARC formātā	40
3.2. Analītisko ierakstu veidošanas specifika MARC21 formātā	42
3.3. UKMARC un MARC21 formātu salīdzinošā analīze	43
4. Krievijas bibliotēku apvienības MAPC pieredze analītisko ierakstu veidošanā un bibliotēku sadarbībā	47
5. Analītiskā mašīnlasāmā bibliografēšana vienotā Latvijas bibliotēku informācijas tīkla LATLIBNET dalībbibliotēkās	51
5.1. Analītisko ierakstu veidošana	56
5.2. Analītisko ierakstu indeksēšana	57
Nobeigums	59
Izmantotie informācijas avoti	60

Ievads

Analītiskajai bibliogrāfijai ir nozīmīga loma bibliotēkas informācijas resursu papildināšanā un uzziņu darba nodrošināšanā. Atklājot informācijas avotu saturu, tā būtiski paplašina lietotājiem pieejamās informācijas apjomu un sniedz papildu iespējas uzzināt par valstī un sabiedrībā notiekošajiem sociālajiem, ekonomiskajiem un politiskajiem procesiem.

Analītiskā bibliografēšana pasaulē tiek maz praktizēta, parasti uzsver, ka analītisko bibliografēšanu aizstāj datubāzes, kurās tiek piedāvāti simtiem zinātnisko žurnālu, laikrakstu u. c. informācijas avotu pilnie teksti. Tomēr analītiskā bibliografēšana nezaudē savu nozīmi, īpaši mazāku valstu informācijas resursu papildināšanā, kur bieži vien vērojams zinātnisku grāmatu un uzziņu literatūras trūkums.

Ievērojamais latviešu bibliogrāfs Augusts Ģinters bibliogrāfiskā rādītāja "Latviešu zinātne un literatūra" ievadā analītiskās bibliogrāfijas nozīmi raksturo šādi: "Lai šis nedzīvais kapitāls vēlākām paaudzēm neietu zudumā un lai literatūras vēsturniekiem un citiem kultūras darbiniekiem nebūtu vienmēr jāpāršķirsta simtiem dažādu latviešu laikrakstu gada gājumi, meklējot vienu jeb otru attiecīgu rakstu, man bija nodoms sastādīt pēc iespējas izsmelšu sistemātisku rādītāju visiem latviešu periodikā iespiestajiem rakstiem" (7, 51. lpp.). Šajā citātā precīzi norādīti tie iemesli, kādēļ Latvijā attīstījās analītiskā bibliografēšana, sniedzot lielu ieguldījumu dažādu nozīmīgu informācijas avotu satura atklāšanā.

Analītiskā bibliografēšana Latvijā ieņem nozīmīgu vietu nacionālās bibliogrāfijas un dažādu bibliotēku informācijas resursu izveidē. Viens no galvenajiem analītiskās bibliogrāfijas funkcionālajiem uzdevumiem ir piekļuves nodrošināšana jaunākajai informācijai seriālizdevumos. Bieži vien izsmelšu kāda vēsturiska notikuma vai pat laikmeta raksturojumu var iegūt vienīgi no tā laika preses izdevumiem. Nozīmīga ir arī rakstu krājumu, kalendāru u. c. materiālu apkopojumu analītiskā bibliografēšana.

Analītiskā bibliografēšana plaši tiek izmantota Latvijas augstskolu bibliotēku informācijas resursu izveidē. Zinātniskās literatūras trūkums latviešu valodā tiek zināmā mērā kompensēts ar zinātnisko rakstu krājumu, konferenču materiālu, Latvijas augstskolu zinātnisko rakstu un žurnālu analītisko bibliografēšanu. Pašlaik šāds darbs netiešā veidā noris daudzās Latvijas augstskolu bibliotēkās, veidojot augstskolas mācībspēku publikāciju datubāzes. Datubāzu veidošana ne tikai veic mācībspēku publikāciju uzskaites funkciju, bet arī būtiski papildina zinātniskās informācijas meklēšanai pieejamo avotu klāstu.

Analītiskā bibliografēšana ir ļoti nozīmīga novadpētniecības bibliogrāfisko resursu veidošanā, jo tā ļauj apkopot dažādos izdevumos esošo informāciju.

Mūsdienu apstākļos lielas iespējas analītiskajā bibliografēšanā sniedz bibliotekāro procesu automatizācija. Izmantojot datortehnoloģijas, bibliotēku darbā

ir ieviestas informācijas sistēmas, kas nodrošina analītisko ierakstu datubāzu izveidi – strukturizētu datu apstrādi, glabāšanu, izguvi un apmaiņu. Šo procesu sekmīgai izpildei liela nozīme ir datu standartizētai ievadīšanai MARC (*Machine Readable Cataloguing – Mašīnlasāmā katalogizācija*) formātā.

Pētījumā aplūkoti analītiskā bibliogrāfiskā apraksta veidošanas teorētiskie aspekti, plašāk analizēti analītiskā bibliogrāfiskā apraksta veidošanai izmantojamie starptautiskie standarti un noteikumi. Īpaša uzmanība veltīta MARC formāta izmantošanai analītisko ierakstu veidošanā: aplūkoti mašīnlasāmo analītisko bibliogrāfisko ierakstu veidošanas teorētiskie aspekti, detalizētāk pētītas un salīdzinātas analītisko bibliogrāfisko ierakstu veidošanas iespējas UKMARC (*MARC of United Kingdom – Apvienotās Karalistes mašīnlasāmā katalogizācija*) un MARC21 formātā un to praktiskā lietošana analītiskajā bibliografēšanā. Īsumā apskatīta analītiskās bibliografēšanas attīstība, tās standartu un noteikumu izmantošana Latvijā, uzmanību veltot arī bibliogrāfisko ierakstu izveides problēmu atspoguļojumam.

Pētījuma izstrādāšanā izmantotas gan ārzemju, gan Latvijas bibliotēku speciālistu teorētiskās koncepcijas un pētījumi. Informācijas organizēšanas un bibliogrāfijas teorētisko aspektu apzināšanā izmantota Arlenes Teilores (*Arlene Taylor*) grāmata “*The Organization of Information*” (27) un Elēnas Svenoniusas (*Elaine Svenonius*) teorētiskais pētījums “*The Intellectual Foundations of Information Organization*” (26). Analītiskā bibliogrāfiskā ieraksta izveides vēsturiskie aspekti un standartizācija Latvijā aplūkoti, izmantojot bibliotēku speciālistu L. Ūbeles (29), I. Sallīneses (7), B. Mūzes (8, 47, 48, 49, 50), A. Goldbergas (40, 41), M. Indabergas (43, 44, 45, 46), I. Dukures (39) u. c. publikācijas. Krievijas korporatīvās bibliotēku apvienības МАРС (*Межрегиональная аналитическая роспись статеï*) analītiskās bibliografēšanas darba pieredze aplūkota, izmantojot G. Zeļeņinas (*Г. Зеленина*) (56, 57, 87), I. Kima (*И. Ким*) (59, 88), I. Krutihina (*И. Крутихин*) (60, 87) u. c. šīs datubāzes veidotāju publikācijas.

Pētījums varētu būt noderīgs studentiem un bibliotēku darbiniekiem, lai iepazītos ar analītiskās bibliografēšanas teorētiskajiem un praktiskajiem jautājumiem.

1. Analītiskā bibliogrāfija un tās nozīme

Latvijas informācijas pakalpojumu sistēmā

Mūsdienu sabiedrībā arvien lielāka nozīme ir zināšanām. Attīstās daudzas tautsaimniecības nozares, ekonomika, rūpnieciskā ražošana, visās dzīves jomās liela loma ir informācijas un komunikāciju tehnoloģijām, kuru ražošanai un izmantošanai vajadzīgas specifiskas zināšanas un prasmes. Sabiedrībai nepieciešams iegūt biznesa, statistikas, likumdošanas un valsts pārvaldes informāciju. Jebkurā profesijā nepārtraukti jāpilnveido savas iemaņas, jāiegūst jaunas zināšanas, lai uzlabotu darba procesu.

Mūsu valsts turpmākās attīstības prioritātes ir veidot informācijas sabiedrību, kas nodrošinātu dzīves līmeņa paaugstināšanos, kā arī attīstīt zināšanu ietilpīgas nozares.

Nacionālā programma “Informātika”, kas izstrādāta informācijas sabiedrības izveides veicināšanai Latvijā, kā vienu no svarīgākajiem savu ekonomisko, politisko un sociālo mērķu sasniegšanas līdzekļiem paredz universālā informācijas pakalpojuma pieejamību visiem sabiedrības locekļiem neatkarīgi no to piederības atsevišķām sabiedrības vai sociālajām grupām par sociāli pieņemamu cenu un noitektā kvalitātē (18, 42. lpp.).

Universālais informācijas pakalpojums ietver bibliotēku un uzziņu informācijas pakalpojumus, t. sk. arī bibliotēkas katalogu un datubāzu pieejamību un izmantošanas iespējas. Bibliotēkas un arhīvi tiek uzskatīti par nozīmīgākajiem informācijas “piegādātājiem” sabiedrībā (18, 43. lpp.).

Ievērojot mūsdienu milzīgo informācijas plūsmu, ko rada izdevējprodukcijas daudzuma palielināšanās un pieaugošais publikāciju skaits, elektroniskās informācijas lavīnveida izplatību un globālā tīmekļa attīstību, bibliotēkai nepieciešams savā darbā ieviest jaunas tehnoloģijas un informācijas sistēmas, lai veiktu efektīvu informācijas vākšanu un apstrādi un nodrošinātu vispārējas un operatīvas meklēšanas un piekļuves iespējas informācijai.

Šo mērķu sasniegšanai tika izstrādāta Valsts vienotās bibliotēku informācijas sistēmas (*VVBIS*) koncepcija, kuras galvenais mērķis ir “izveidot saskaņotu valsts un publisko bibliotēku informācijas sistēmu, kas nodrošinātu bibliotēkām iespēju ne tikai apkopot, saglabāt, sistematizēt nacionālās kultūras un zinātnes vērtības un sniegt pieeju tām, bet arī izmantot modernās informācijas tehnoloģijas universālā informācijas pakalpojuma sniegšanai – informācijas meklēšanai, nepieciešamo grāmatu, publikāciju, uzziņu un dokumentu piegādei no Latvijas un starptautiskiem informācijas avotiem” (67, 9. lpp.).

1.1. Analītiskās bibliografēšanas teorētiskie aspekti

Bibliotēkai ir ievērojama nozīme informācijas avotos ietvertu zināšanu apkopošanā, strukturizēšanā un izplatīšanā. Pakāpeniski palielinoties informācijas avotu daudzumam un to nozīmei sabiedrības vispusīgā attīstībā, pieaug arī bibliotēkas kā informācijas iestādes loma, kurai jānodrošina pieejamība informācijas resursiem. Rodas nepieciešamība izveidot organizētas shēmas vai sistēmas, kas nodrošinātu iespēju atrast vajadzīgos resursus.

Kā secina Krievijas bibliotēkzinātnes speciālists I. Morgenšterns (*И. Моргенштерн*), lai cik liels būtu datortīklu ātrums, haotiski meklējumi pasaules informācijas telpā (uz labu laimi, cerot, ka meklēšanā veiksies) novedīs tikai pie liela daudzuma nevajadzīgas informācijas un tīklu pārslodzes (63, 9. lpp.).

Dažāda veida dokumentu plūsmā – vai tās būtu grāmatas, seriālizdevumi vai elektroniskie resursi – palīdz orientēties arī bibliogrāfiskā informācija, kas veic starpnieka funkcijas starp informācijas lietotāju un pašu informāciju, organizējot un sakārtojot ziņas par dokumentiem. Izmantojot informācijas tehnoloģijas, iespējams būtiski palielināt bibliografēšanas funkcionaliāti. Elektroniskās datubāzes nodrošina daudzveidīgas meklēšanas un izguves iespējas bibliotēkā un tiešsaistē internetā. Datubāzēs bibliogrāfiskos ierakstus var papildināt ar dažāda veida informāciju (kopsavilkumiem, anotācijām, saitēm uz citiem resursiem, priekšmetiem, atslēgvārdiem u. c.). Iespiesto bibliogrāfisko līdzekļu vietā iespējams izdot bibliogrāfiskos rādītājus kompaktdisku veidā.

Bibliogrāfiskās informācijas nepieciešamību raksturo shēma (22, 13. lpp.) (sk. 1. sh.).

Personības materiālās, garīgās, sociālās, izklaides u. c. vajadzības ⇒ informatīvās vajadzības ⇒ **vajadzības pēc dokumentiem (informācija ir ietverta dokumentos)** ⇒ bibliogrāfiskās vajadzības (informācija par dokumentiem ir ietverta bibliogrāfijā)

1. shēma. Bibliogrāfiskās informācijas nozīme personības informatīvo vajadzību izpildē

Izdevuma bibliogrāfiskās apstrādes rezultātā tiek izveidots bibliogrāfiskais ieraksts, kas ietver bibliogrāfisko aprakstvienību raksturojošos elementus un pieejas punktus:

- bibliogrāfisko aprakstu;
- klasifikācijas indeksus;
- atslēgvārdus/priekšmetus, kas raksturo izdevuma saturu u. c. (32, 8. lpp.).

Bibliogrāfiskā aprakstvienība var būt

- patstāvīgs izdevums (grāmata, žurnāls u. c.);
- vairāku izdevumu kopums (vairāksējumu darbi, žurnālu un avīžu komplekti);
- izdevuma daļa (raksts no žurnāla, daļa vai nodaļa no grāmatas u. c.) (32, 11. lpp.).

Bibliogrāfiskā ieraksta galvenais uzdevums ir nodrošināt konkrēta izdevuma vai tā sastāvdaļas identificēšanas un meklēšanas iespējas, daudzveidīgi atklājot bibliogrāfiskās aprakstvienības saturu un formu raksturojošos parametrus.

Bibliogrāfiskais apraksts ir bibliogrāfiskā ieraksta pamatsastāvdaļa. Bibliogrāfiskās aprakstīšanas pamatfunkcijas:

- katra izdevuma raksturošana, tādējādi nodrošinot tā identificēšanu;
- izdevuma aprakstvienības izdalīšana no citām aprakstvienībām;
- aprakstāmā izdevuma attiecību definēšana ar citiem izdevumiem.

Bibliogrāfiskais apraksts tiek izveidots, formulējot izdevuma bibliogrāfiskā apraksta elementus, kas raksturo izdevuma ārējās pazīmes, ļaujot to atšķirt no līdzīgiem izdevumiem.

Izdevuma bibliogrāfiskā apraksta definīcijas:

- noteiktā secībā sniegts bibliogrāfisko ziņu kopums izdevuma raksturošanai un identificēšanai;
- elementu kopums, kas nepieciešams dokumenta identificēšanai (20, 70. lpp.).

Analītiskais bibliogrāfiskais apraksts ir viens no bibliogrāfiskā apraksta veidiem, kas raksturo analītisko aprakstvienību un avotu, kurā tā atrodas. Atšķirībā no patstāvīgas aprakstvienības bibliogrāfiskā apraksta analītiskās aprakstvienības bibliogrāfiskais apraksts identificē gan analītisko aprakstvienību, gan arī analītiskās aprakstvienības avotu un tā sastāvdaļas – analītiskās aprakstvienības – atrašanās vietu.

Analītiskās bibliografēšanas objekts ir izdevuma sastāvdaļa; tā nav patstāvīga un tās identificēšanai un meklēšanai nepieciešamas ziņas par izdevumu, kurā tā ievietota (34, 312. lpp.).

Izdevuma sastāvdaļas var būt:

- atsevišķas publikācijas (raksts, tēze, referāts u. c.);
- izdevuma daļa (daļa, nodaļa), kurai ir atsevišķs nosaukums.

Analītiskais bibliogrāfiskais apraksts tiek sastādīts izdevuma – visbiežāk grāmatas vai seriālizdevuma – sastāvdaļai (34, 312. lpp.). To neveido patstāvīgām izdevuma daļām (piemēram, vairāksējumu darbu atsevišķiem sējumiem vai sērijās ietilpstošiem izdevumiem, t. i., izdevumiem, kas ir kādas lielākas izdevumu grupas patstāvīga daļa).

1.2. Analītiskās bibliografēšanas vēsturiskā attīstība un nozīme Latvijā

Analītiskajai bibliografēšanai ir senas tradīcijas Latvijas bibliogrāfijas vēsturē. Jau 19. gadsimta pirmajā pusē tika publicēti pirmie analītiskās bibliogrāfijas saraksti. 1825. gadā Kārlis Vatsons “Latviešu Avīzēs” publicēja rakstu sēriju par Kurzemi, kurai tika pievienots literatūras saraksts “Kurās lapās, jeb kuros numuros jo plašāku ziņu no visas Kurzemes būšanas atrast” (7, 14. lpp.). Aizsākās arī seriālizdevumos publicēto rakstu bibliogrāfisko sarakstu veidošana, kurus ievietoja pašos seriālizdevumos. Laikrakstā “Latviešu Avīzes” bija atrodami pirmie tajā publicēto rakstu gada satura rādītāji avīzes numuru secībā.

Arī turpmākajos gados literatūras saraksti par dažādiem tematiem tika publicēti laikrakstos, kalendāros u. c. seriālizdevumos. Piemēram, jurists un žurnālists Fricis Kārkluvāls izveidoja sarakstu “Juridiski raksti latviešu laikrakstos 1896./97.” un to publicēja “Baltijas tiesu kalendārā 1898. gadam” (7, 27. lpp.).

Šie analītiskās bibliogrāfijas izveides pasākumi bija fragmentāri, un tiem bija tikai neliela nozīme esošo izdevumu satura atklāšanā. 1892. gadā laikrakstā “Dienas Lapa” profesors Ed. Volters rakstā “Par latviešu bibliogrāfiju” uzsvēra nepieciešamību veikt analītisko bibliografēšanu “ar to nolūku, lai zinātu, kas latviešu laikrakstos rakstīts zināmā specialitātē, etnogrāfijā, vēsturē, tautas izglītībā un apgaismošanā, vajag visu latviešu laikrakstu redakcijas pārliecināt katra gada

beigās izdot bibliogrāfisku pielikumu, t. i., sīku sarakstu par ievietotiem rakstiem, ja iespējams, sistemātiskā kārtībā, tā ka raksti par tautas saimniecību, par etnogrāfiju, par politiku utt., un viss tas, kas zīmējas uz latviešu dzimteni, tiktu atdalīts sevišķi” (7, 32. lpp.).

Taču, lai nodrošinātu analītiskās bibliografēšanas sistemātiskumu un kārtējās bibliogrāfijas izdošanu, nepieciešams patstāvīgs darbs, finanšu līdzekļi un pieejamība izdotajām grāmatām un seriālizdevumiem. Latviešu nacionālā bibliogrāfija varēja attīstīties tikai pēc Latvijas valsts izveidošanās līdz ar bibliotēku izveides un uzturēšanas pamatnostādņu attīstību. 1919. gadā tika dibināta Latvijas Valsts bibliotēka, pieņemts likums par obligātā eksemplāra piegādi Valsts bibliotēkai, līdz ar to sākās mērķtiecīga darbība Valsts (tagad Nacionālās) bibliotēkas darbības nodrošināšanā, kas tādējādi deva iespēju attīstīt nacionālo bibliogrāfiju, t. sk. arī analītisko bibliografēšanu.

Pirmais nozīmīgais kārtējās analītiskās bibliogrāfijas izdevums bija **“Latviešu (Latvijas) zinātne un literatūra”**, ko sāka publicēt 1920. gadā. Izdevumā tika ietverti žurnālos, avīzēs, kalendāros, rakstu krājumos un citos turpinājumi izdevumos iespiestie raksti. Šo rādītāju sagatavoja vairāki Valsts bibliotēkas darbinieki, t. sk. arī Augusts Ģinters, kuram bija vislielākie nopelni šādu rādītāju izveidošanā. Kārtējās bibliogrāfijas rādītāji iznāca no 1921. līdz 1942. gadam, atspoguļojot iespaiddarbu saturu no 1920. līdz 1936. gadam. Bibliogrāfs Augusts Ģinters sāka strādāt pie retrospektīvajiem bibliogrāfiskajiem rādītājiem, kas iznāca no 1926. līdz 1940. gadam un aptvēra analītiskos izrakstus par laikposmu no 1763. līdz 1907. gadam. Periodiskajos izdevumos publicēto rakstu bibliogrāfiskais rādītājs uzskatāms par ļoti nozīmīgu Latvijas analītiskās bibliogrāfijas izdevumu, kas nekādā ziņā nav zaudējis savu nozīmi arī mūsdienās. Izdevums “Latviešu (Latvijas) zinātne un literatūra” ir analītiskās bibliografēšanas tradīcijas aizsācējs Latvijas bibliogrāfijā, kas savam laikam atbilstoši profesionāli un kvalitatīvi apkopo iespaiddarbu saturu.

Analītiskā bibliografēšana tika izmantota arī novadpētniecības un nozaru bibliogrāfisko rādītāju izveidošanā. Piemēram, bibliogrāfs Antons Birkerts izdevumā “Piezīmes par Raiņa lugu gaitu mūsu kultūras dzīvē” uzrādījis arī Raiņa lugu publicējumus periodikā un recenzijas par tām.

Bibliotekāro darbu Latvijā pārtrauca Otrais pasaules karš un padomju okupācija. Kārtējās bibliogrāfijas darbs turpinājās Valsts Grāmatu palātā, kas tika veidota, lai uzskaitītu un bibliografētu Latvijā iznākošos izdevumus. Valsts Grāmatu palāta laida klajā kārtējās bibliogrāfijas izdevumu “Latvijas (PSR) preses hronika”, kurā tika reģistrēti arī žurnālu un avīžu raksti. 1989. gadā Grāmatu palāta tika pārdēvēta par Latvijas Bibliogrāfijas institūtu, kas 1993. gadā tika pievienots Latvijas Nacionālajai bibliotēkai (*LNB*).

Latvijas Nacionālās bibliotēkas Bibliogrāfijas institūts veic analītisko bibliografēšanu nacionālās bibliogrāfijas ietvaros. Tiek izdots ikmēneša izdevums “Latvijas preses hronika”, kas pieejams arī kompaktdiska formātā. Atbilstoši mūsdienu informācijas sistēmu sniegtajām iespējām tiek veidota Nacionālās bibliogrāfijas analītikas datubāze, kas ir pieejama tiešsaistē. No 1996. gada Bibliogrāfijas institūts analītikas ierakstu apmaiņā sadarbojas ar citām Latvijas bibliotēkām.

Latvijas Nacionālā bibliotēka turpina izdot bibliogrāfisko rādītāju “Latviešu zinātne un literatūra”. 1958. gadā atsākās darbs pie šī izdevuma retrospektīvās

daļas, no 1963. līdz 1997. gadam tika izdoti rādītāji par 1908.–1916. gadu. 1991. gadā sāka sagatavot rādītāju arī par 1937. un 1938. gadu, no 1998. gada analītiskie apraksti tika ievadīti datubāzē, sākti bibliografēt arī 1917., 1918. gada izdevumi (37, 95. lpp.).

Analītiskā bibliografēšana Latvijā tika izmantota ne tikai kārtējās bibliogrāfijas sastādīšanā, bet arī novadpētniecības un dažādu nozaru kartotēku veidošanā. Latvijas augstskolu bibliotēkas analītiski bibliografēja savas augstskolas mācībspēku publikācijas, piemēram, Latvijas Universitātes bibliotēka 50. gados iesāka veidot Latvijas Universitātes zinātnieku publikāciju kartotēku, kurā tika analītiski bibliografētas mācībspēku publikācijas žurnālos, avīzēs, rakstu krājumos, kā arī materiāli par mācībspēkiem, kas izdoti no 1945. gada. Atsevišķa kartotēka bija veltīta Latvijas Universitātes vēsturei, ietverot LU zinātniskā un mācību darba visdažādākos aspektus, kas atspoguļoti Latvijas preses izdevumos un rakstu krājumos. Līdzīgi mācībspēku publikācijas tika bibliografētas arī citās augstskolu bibliotēkās.

Latvijas publiskās bibliotēkas savukārt pievērsās vispārīgo rakstu kartotēku veidošanai, kurās tika apkopota periodiskajos izdevumos, turpinājumizdevumos, grāmatās un rakstu krājumos ietvertā informācija par dažādiem tematiem, tika veidotas arī novadpētniecības rakstu kartotēkas par sava novada attīstību, vēsturi un kultūru. Vispārīgo rakstu kartotēku veidošanai tika izmantotas Grāmatu palātas (tagad LNB Bibliogrāfijas institūts) izdotās analītiskās bibliogrāfijas kartītes, kurās iekļauti Latvijā izdoto žurnālu un avīžu rakstu analītiskie apraksti. Analītiskā bibliogrāfiskā informācija tika plaši izmantota arī nozaru, ieteicošo retrospektīvo bibliogrāfisko un biobibliogrāfisko rādītāju izveidošanā.

Mūsdienās, pateicoties bibliotēku darba automatizācijai, iespējams veidot analītiskos bibliogrāfiskos ierakstus MARC formātā, kas nodrošina standartizētu un pilnīgu analītiskā bibliogrāfiskā apraksta izveidi, daudzveidīgu informācijas meklēšanu un izguvi. Turklāt integrēto informācijas sistēmu iespējas ļauj vienkārši papildināt bibliogrāfisko ierakstu ar saiti uz pilna teksta resursu. Lai nodrošinātu pieeju materiālu pilnajiem tekstiem, jārisina tehniskas un juridiskas problēmas – informācijas arhivēšanas un autortiesību jautājumi. Analītisko mašīnlasāmo ierakstu izveide dod jaunas iespējas bibliotēku sadarbībā un datu apmaiņā.

Tādējādi var secināt, ka sabiedrībā pieaug bibliotēku loma informācijas organizēšanā un pieejamības nodrošināšanā. Mūsdienās arvien lielāka nozīme ir zināšanām. Zināšanu ieguvu veicina lietotāja iespējas piekļūt informācijas resursiem. Bibliografēšana kā informacionālās darbības veids dod iespēju apkopot un apstrādāt datus par informācijas resursiem, nodrošinot informācijas lietotāja piekļuvi informācijai, un kalpo kā starpnieks starp informācijas lietotāju un informāciju. Latvijas bibliotēku unikāla iezīme ir universālās analītiskās bibliogrāfijas veidošana, kas būtiski papildina Latvijas informācijas resursus par aktuālajiem procesiem sabiedrībā. Analītisko ierakstu datubāzēm ir nozīmīga loma VVBIS koncepcijas realizācijā.

2. Analītiskā bibliogrāfiskā apraksta izveide

19. gadsimtā, sākoties industrializācijas laikmetam un pieaugot sabiedrības informacionālajām vajadzībām, radās pirmās teorētiskās nostādnes, kas noteica bibliotēku krājuma bibliogrāfiskās aprakstīšanas, indeksēšanas un bibliotēku katalogu veidošanas pamatprincipus. Vieni no visbiežāk citētajiem ir Čārlza Katera (*Charles A. Cutter*) 1876. gadā definētie bibliogrāfiskās aprakstīšanas principi (kataloga izveides mērķi), kas ietekmēja turpmāko bibliogrāfiskās aprakstīšanas un katalogizācijas noteikumu attīstību. Čārlzs Katers uzskatīja, ka “lietotāja ērtības ir svarīgākas par katalogizētāja ērtībām” (5, 54. lpp.).

Katera katalogizācijas pamatprincipi:

- nodrošināt iespēju lietotājam atrast grāmatu, ja ir zināms tās
 - autors;
 - nosaukums;
 - priekšmets;
- atspoguļot bibliotēkas krājumu pēc autora, temata vai literatūras veida;
- palīdzēt izvēlēties grāmatu pēc izdevuma (bibliogrāfiski), pēc raksturojuma (literāri vai tematiski) (26, 15. lpp.).

20. gadsimta galvenie uzdevumi aprakstīšanas jomā bija bibliogrāfiskā apraksta strukturizācija, jauna veida dokumentu bibliogrāfisko aprakstu veidošanas noteikumu izstrāde, apraksta struktūras starptautiskā standartizācija.

Kalifornijas Universitātes bibliotēkzinātnes speciāliste Elēna Svenoniusa izvirza šādus bibliogrāfiskos principus:

- lietotāja ērtību princips;
- vienotas izmantojamības princips;
- attēlošanas princips (aprakstam jāatbilst aprakstāmā objekta pazīmēm, šī principa apakšprincips ir precizitātes princips);
- pietiekamības un nepieciešamības princips (neiekļaut bibliogrāfiskajā aprakstā nevajadzīgu un lieku informāciju, šī principa apakšprincips ir nozīmīguma princips);
- standartizācijas princips;
- integrācijas princips (26, 168. lpp.).

Lielā nozīme starptautiskās standartizācijas attīstībā ir Starptautiskajai bibliotēku asociāciju un institūciju federācijai (*International Federation of Library Associations (IFLA)*). 1961. gadā Parīzē notika IFLA rīkota Starptautiska konference par katalogizācijas principiem (*International Conference of Cataloging Principles (ICCP)*), kas pieņēma 12 katalogizācijas pamatprincipus. Tos akceptēja 53 valstu un 12 starptautisku organizāciju pārstāvji, vienojoties par savu nacionālo katalogizācijas noteikumu saskaņošanu ar Parīzes principiem. Parīzes principi bija pamatā Anġļu un amerikāņu katalogizācijas noteikumu (*Anglo-American Cataloguing Rules (AACR)*) izveidei un katalogizācijas noteikumu attīstībai dažādās valstīs.

2.1. Analītiskā bibliogrāfiskā apraksta veidošanas standarti un noteikumi

Attīstoties bibliotēku automatizācijai, arvien lielāka nozīme ir bibliotēku darba standartizācijai. Intēgrētās bibliotēku informācijas sistēmas un MARC formāts

ir devis jaunas iespējas informācijas apstrādei, meklēšanai un izguvei, kā arī bibliotēku sadarbībai un datu apmaiņai.

2003. gadā Frankfurtē IFLA Starptautisko katalogizācijas noteikumu ekspertu sanāsmē (*Meeting of Experts on an International Cataloguing Code*) tika apstiprināts Starptautisko katalogizācijas pamatprincipu (*Statement of International Cataloguing Principles*) projekts, kurā tika noteiktas kataloga funkcijas atbilstoši Funkcionālajām prasībām bibliogrāfiskajiem ierakstiem (*Functional Requirements for Bibliographic Records (FRBR)*):

1. Atrast bibliogrāfiskos resursus reālā vai virtuālā kolekcijā, izmantojot meklēšanā resursu atribūtus vai attiecības;
2. Atrast vienu noteiktu resursu;
3. Atrast resursu grupu:
 - 3.1. Visus resursus, kas attiecas uz vienu un to pašu darbu;
 - 3.2. Visus resursus, kas attiecas uz vienu un to pašu izteiksmi;
 - 3.3. Visus resursus, kas attiecas uz vienu un to pašu manifestāciju;
 - 3.4. Visus vienas personas vai institūcijas radītos darbus vai izteiksmes;
 - 3.5. Visus resursus par meklēto tematu;
 - 3.6. Resursus, kas definēti pēc citiem kritērijiem (valodas, izdošanas vietas, izdošanas gada, fiziskām pazīmēm u. c.), kas parasti tiek izmantoti kā atrasto rezultātu ierobežojoši kritēriji;
4. Identificēt bibliogrāfisko resursu (t. i., apstiprināt, ka aprakstītā entīcija atbilst meklētajai, vai atšķirt divas vai vairākas entīcijas ar līdzīgu raksturojumu);
5. Izvēlēties bibliogrāfisko resursu, kas ir atbilstošs lietotāja vajadzībām (t. i., atbilstošs pēc satura vai fiziskā raksturojuma, vai arī novērtēt resursu kā neatbilstošu);
6. Iegūt vai nodrošināt pieeju entīcijai (t. i., sniegt informāciju, kas dotu lietotājam iespēju iegūt aprakstvienību vai arī nodrošināt pieeju tai elektroniski);
7. Pārlūkot katalogu (izmantojot bibliogrāfiskās informācijas loģisko kārtojumu un meklēšanas iespēju skaidru attēlojumu, ieskaitot informāciju par attiecībām starp darbiem, izteiksmēm, manifestācijām un vienībām); kritērijs pievienots pēc kalifornijas universitātes bibliotēkzinātnes speciālistes elēnas svenoniusas ierosinājuma (86).

Tika apstiprināts, ka bibliogrāfiskā ieraksta aprakstošajai daļai jābūt atbilstošai starptautiski pieņemtiem standartiem.

Galvenais normatīvdokuments analītiskajā bibliografēšanā ir “Starptautiskā bibliogrāfiskā apraksta standartu piemērošanas noteikumi analītiskajā aprakstā”. Analītisko ierakstu izveidē jāievēro arī vairāki citi standarti un noteikumi, kas nosaka bibliogrāfiskā apraksta un pieejas punktu izveidi: Starptautiskais standartizētais bibliogrāfiskais apraksts (*International Standard Bibliographic Description (ISBD)*), AACR u. c. atbilstoši materiāla veidam, kurā ietverta analītiskā aprakstvienība. Jaunas iespējas analītiskā apraksta modeļa izveidē sniedz FRBR pētījums.

Turpmākajos šīs nodaļas apakšpunktos apskatīti starptautiskie bibliogrāfiskās aprakstīšanas standarti un noteikumi, kas nosaka standartizētu bibliogrāfiskā apraksta izveidi arī analītiskajā bibliografēšanā.

2.1.1. Starptautiskie bibliogrāfiskā apraksta standarti

Analītiskā bibliogrāfiskā apraksta izveidei izmantojami galvenokārt ISBD standarti. Tā kā analītiskā apraksta avots var būt dažāda veida materiāls (monogrāfisks izdevums, seriālizdevums, negrāmatu materiāls, elektroniskais resurss u. c.), analītiskā apraksta veidošanai nepieciešams izmantot arī atbilstošus ISBD standartus. Veidojot analītisko bibliogrāfisko ierakstu, galvenokārt izmantojams ISBD(G) standarts, taču ir iespējami arī citi – atbilstošā materiāla veida – ISBD standarti (ISBD(M), ISBD(CR), ISBD(ER) u. c.).

ISBD standartu izveidošana sākās astoņus gadus pēc Parīzes principu noteikšanas, tā iniciatore bija lielākā pasaules bibliotēkā organizācija IFLA.

1969. gadā IFLA Kataloģizācijas komisija (*Committee on Cataloguing*) organizēja Kataloģizācijas ekspertu starptautisko sanākumi (*International Meeting of Cataloging Experts (IMCE)*) Kopenhāgenā. Sanākme pieņēma rezolūciju, kurā ierosināja izstrādāt bibliogrāfiskā apraksta standartus. Tika izveidota darba grupa monogrāfisko izdevumu bibliogrāfiskā apraksta standarta izveidošanai.

Darba grupa sagatavoja pirmo ISBD standarta projektu, kas tika publicēts 1971. gadā. Pirmais apstiprinātais monogrāfisko izdevumu, kā arī seriālizdevumu bibliogrāfiskā apraksta standarts tika izdots 1974. gadā (36, 1720. lpp.).

80. gadu sākumā bija nepieciešams veikt ISBD rediģēšanu, jo radās jauni izdevumu veidi. 1981. gadā tika nodibināta ISBD Rediģēšanas komisija (*Review Committee Group*), kas pārskatīja un rediģēja ISBD standartus.

90. gados, kad sākās FRBR principu izstrāde, tika nolemts atlikt ISBD rediģēšanas darbu līdz funkcionālo prasību izstrādes termiņa beigām. Tā kā 1998. gadā tika izstrādātas Funkcionālās prasības bibliogrāfiskajiem ierakstiem, ISBD Rediģēšanas grupa nolēma pārstrādāt ISBD standartus atbilstoši jaunajām nostādņēm.

Kopumā ISBD raksturojošo definīciju varētu formulēt šādi – *standartu grupa, kas nosaka izdevumu bibliogrāfisko aprakstu*. Enciklopēdijā “*Encyclopedia of Library and Information Science*” sniegts lakonisks un precīzs ISBD raksturojums: *ISBD ir “standarts, kas nosaka standartizēti sakārtotu standartizētu bibliogrāfiskā apraksta elementu kopu, izmantojot standartizētas dalītājzīmes elementu atdalīšanai”* (36, 1720. lpp.). Uzsverot vārdu “standartizēts”, norādīta galvenā ISBD standartu funkcionalitātes pamatpazīme – aprakstu standartizētas izveides nodrošināšana.

ISBD mērķis:

- sniegt starptautiski saskaņotus aprakstošās kataloģizācijas noteikumus, kas sekmētu bibliogrāfiskās informācijas apmaiņu starp nacionālās bibliogrāfijas institūcijām, bibliotēkām un informācijas iestādēm (16, 5. lpp.);
- nodrošināt strukturizēta bibliogrāfiskā apraksta izveidi: norādīt bibliogrāfiskā apraksta elementus, noteikt to secību un atbilstošās dalītājzīmes;
- nodrošināt aprakstīšanas vienvērdību un uzlabot kataloģizēšanas un bibliografēšanas darba kvalitāti;
- sekmēt bibliogrāfisko ierakstu pārveidošanu mašīnlasāmā formā.

Līdz ar to ISBD standarts nodrošina:

- apraksta struktūras uztveri neatkarīgi no apraksta valodas;
- apraksta elementu automātisku atpazīšanu informācijas sistēmā.

ISBD apraksta elementus iedala 8 zonās:

- nosaukuma un atbildības zona;
- izdevuma zona;
- materiāla (vai resursa veida) specifisko ziņu zona;
- izdošanas, izplatīšanas u. tml. zona;
- fiziskā raksturojuma zona;
- sērijas zona;
- piezīmes zona;
- standartnumura (vai alternatīvā numura) un pieejamības nosacījumu zona.

Standartā atrodama informācija par

- standarta darbības lauku, mērķi un lietojumu;
- apraksta elementiem;
- ievadošajām vai ietverošajām dalītājzīmēm;
- ziņu avotiem, no kuriem iegūstama informācija par aprakstvienību, to izvēles secība, noteikumi par aprakstā lietojamo valodu, izlaidumiem un saīsinājumiem, lielo burtu lietošanu u. c. norādījumi.

Par katru apraksta zonu standartā ietverta šāda informācija:

- katras bibliogrāfiskā apraksta zonas definīcija un raksturojums;
- dalītājzīmju sistēma;
- informācija un piezīmes par apraksta zonu;
- apraksta piemēri.

Standartiem parasti ir pievienoti pielikumi, kuros ietverts, piemēram, vairāk-līmeņu apraksts, divvirzienu ieraksti u. c., kā arī papildu piemēri. Latvijā adaptētajos standartos to labākai izpratnei parasti pievienoti arī piemēri latviešu valodā.

Sagatavojot divus pirmos ISBD standartu izdevumus monogrāfiskajiem izdevumiem un seriālizdevumiem, darba gaitā tika novērots, ka ir nepieciešams izstrādāt vispārīgus bibliogrāfiskā apraksta, tā elementu un dalītājzīmju definēšanas pamatprincipus, kurus varētu piemērot turpmāko ISBD standartu izstrādāšanā dažādiem citiem izdevumu formātiem. Šī mērķa realizācijai IFLA pārstāvji tikās ar AACR pārstrādāšanas Vadošās komitejas (*Joint Steering Committee for Revision of AACR*) pārstāvjiem, lai sagatavotu standartu „Starptautiskais standartizētais bibliogrāfiskais apraksts. Vispārīgie principi” (*General International Standard Bibliographic Description (ISBD(G))*), kas būtu kā pamatstandarts visu pārējo ISBD standartu izstrādāšanā dažādiem izdevumiem. Šis bibliogrāfiskā apraksta standarts tiek izmantots kā pamatstandarts arī analītisko bibliogrāfisko ierakstu veidošanā.

ISBD standarti nosaka bibliogrāfiskā apraksta veidošanu, uzsverot, ka izdevumam jābūt pilnībā identificējamam pēc apraksta. Standarti attiecas tikai uz bibliogrāfiskā ieraksta aprakstošo daļu, bet aprakstgalvu, unificēto nosaukumu, norāžu veidošanas nosacījumi ir aprakstīti AACR katalogizācijas noteikumos. Veicot indeksēšanu un klasificēšanu, izmantojami priekšmetu saraksti, tezauri, formulējami atslēgvārdi un pievienojami klasifikācijas indeksi.

Tā kā ISBD standarti piedāvā strukturizētu elementu grupējumu, arī mašīnlasāmajā katalogizācijā un automatizētajās bibliotēku sistēmās ir samērā viegli ievērot šos standartus, tādējādi MARC formāti atbalsta ISBD standartus. ISBD standarti ir izstrādāti vairāku veidu materiālu aprakstīšanai (sk. 1. un 2. tabulu), tie ir integrēti

vairākos citos datu apstrādes noteikumos, piemēram, AACR2, “Bibliogrāfiskā apraksta standartu piemērošanas noteikumos analītiskajā aprakstā”.

1. tabula

ISBD standarti	
Standarta nosaukums	
ISBD(G)	General International Standard Bibliographic Description
ISBD(M)	International Standard Bibliographic Description for Monographic Publications
ISBD(CR)	International Standard Bibliographic Description for Continuing resources
ISBD(NBM)	International Standard Bibliographic Description for Non-book materials
ISBD(CM)	International Standard Bibliographic Description for Cartographic Materials
ISBD(A)	International Standard Bibliographic Description for Older Monographs (Antiquarian)
ISBD(PM)	International Standard Bibliographic Description for Printed Music
ISBD(ER)	International Standard Bibliographic Description for Electronic Resources

ISBD standarti tiek regulāri pārskatīti, pārbaudīti un rediģēti, ievērojot IFLA sekciju un citu bibliotekāro organizāciju ierosinājumus. Tā, piemēram, 2002. gadā ir izstrādāts normatīvdokuments turpinājumresursu bibliogrāfiskā apraksta izveidošanai ISBD(CR), kas stājies spēkā iepriekšējā standarta ISBD(S) (*International Standard Bibliographic Description for Serials – Seriālizdevumu starptautiskais standartizētais bibliogrāfiskais apraksts*) vietā. Pārstrādāts arī ISBD(M) standarts.

Latvijā līdz 2000. gadam adaptēti visi ISBD standarti (sk. 2. tabulu), sāka jau izdoti standartu jaunāko versiju tulkošana un ieviešana (tiešsaistē pieejamas ISBD(CR) un ISBD(G) jaunās versijas).

2. tabula

Latvijā izdotie ISBD standarti	
Standarta nosaukums	
ISBD(G)	LVS 90:1998 Bibliogrāfiskais apraksts. Vispārīgie principi : BA(VP)
ISBD(M)	LVS 195:1999 Bibliogrāfiskais apraksts. Monogrāfiskie izdevumi : BA(M)
ISBD(S)	LVS 196:1999 Bibliogrāfiskais apraksts. Seriālizdevumi : BA(S)
ISBD(A)	LVS 258:2000 Bibliogrāfiskais apraksts. Monogrāfiskie seniespiedumi (Antikvitātes) : BA(A)
ISBD(CM)	LVS 260:2000 Bibliogrāfiskais apraksts. Kartogrāfiskie materiāli : BA(KM)
ISBD(PM)	LVS 261:2000 Bibliogrāfiskais apraksts. Nošizdevumi : BA(N)
ISBD(ER)	LVS 259:2001 Bibliogrāfiskais apraksts. Elektroniskie resursi : BA(ER)
ISBD(NBM)	LVS 262:2001 Bibliogrāfiskais apraksts. Negrāmatu materiāli : BA(NGM)
ISBD(G)	Starptautiskais standartizētais bibliogrāfiskais apraksts. Vispārīgie principi
ISBD(CR)	Seriālizdevumu un citu turpinājumresursu starptautiskais standartizētais bibliogrāfiskais apraksts

2.1.2. Starptautiskā bibliogrāfiskā apraksta standartu piemērošanas noteikumi analītiskajā aprakstā

Lai standartizētu analītisko bibliografēšanu, atsevišķi tika izstrādāti noteikumi par analītisko bibliogrāfisko aprakstu veidošanu dažādu darbu analītiskajām aprakstvienībām – monogrāfisko izdevumu, seriālizdevumu, kartogrāfisko materiālu, negrāmatu materiālu, nošizdevumu, skaņu ierakstu u. c. izdevumu sastāvdaļām.

Pirmās ieceres noteikumu izstrādes darba sākšanai tika izteiktas IFLA Galvenajā konferencē Briselē 1977. gadā. Nākamajā gadā sadarbībā ar Kataloģizācijas sekcijas un Seriālizdevumu sekcijas pastāvīgajām komitejām (*Standing Committees of the Section on Cataloguing and the Section of Serial Publications*) tika izveidota darba grupa. Tās galvenais uzdevums bija “izstrādāt prasības seriālizdevumu vai citu darbu sastāvdaļu bibliogrāfiskajiem aprakstiem” (75, V lpp.).

IFLA veidotās Analītisko ierakstu starptautiskā bibliogrāfiskā apraksta standarta izstrādes darba grupas (*Working Group on the International Standard Bibliographic Description for Analytic Entries (ISBD(AN))*) pirmā sanāksme notika 1979. gadā Varšavā, kurā tika apspriesti pirmie problemātiskie jautājumi standarta izveidē. Vispirms darba grupai bija jānolemj, kas tiks uzskatītas par analītiskajām aprakstvienībām:

- 1) aprakstvienības, kas pakārtotas lielākām aprakstvienību grupām (monogrāfisko izdevumu sēriju atsevišķas monogrāfijas, vairāksējumu darbu atsevišķi sējumi, apakšsēriju izdevumi plašāku sēriju ietvaros);
- 2) aprakstvienības, kas nav bibliogrāfiski patstāvīgas, bet ir patstāvīgu darbu sastāvdaļas un aprakstāmas saistībā ar analītiskās aprakstvienības avotu.

Darba grupa izlēma par analītiskās aprakstīšanas objektu uzskatīt jebkura izdevuma veida sastāvdaļu, kas nav bibliogrāfiski patstāvīga, pārējo koncepcijā minēto izdevumu aprakstīšanai aicinot izmantot citus ISBD standartus. Tādēļ jaunveidojamā standarta projekta nosaukums tika mainīts, to nosaucot par “Izdevumu sastāvdaļu starptautisko bibliogrāfiskā apraksta standartu” (*International Standard Bibliographic Description for Component Parts (ISBD(CP))*).

Tika izvirzīts uzdevums izstrādāt analītiskā apraksta standartu uz ISBD(G) standarta bāzes, taču grūtības radīja nepieciešamība apvienot vienā ierakstā divu apraksta līmeņu – analītiskās aprakstvienības un tās avota (*host item*) – elementus. Vispirms mēģināja ievietot visus avota apraksta elementus ISBD(G) standarta Materiāla (vai resursa veida) specifisko ziņu zonā. Lai gan šī zona netiek izmantota visos ISBD standartos (tikai ISBD(CR), ISBD(CM), ISBD(PM), ISBD(ER)), zonas raksturojums darba grupai likās pietiekami atbilstošs, lai ievietotu tajā ziņas par aprakstvienības avotu. Tomēr šāds risinājums nederēja, jo sastāvdaļas apraksts tika sadalīts divās nesaistītās daļās, tādēļ nolēma ziņas par aprakstvienības avotu ievietot piezīmju zonā. Arī šis variants nebija apmierinošs. Tika nolemts veidot divdaļīgu aprakstu, kura vienā daļā ietverami vienkopus tie apraksta elementi, kuri attiecas uz sastāvdaļu, bet otrā – avota apraksta elementi, attiecīgi abu daļu aprakstu veidojot pēc ISBD(G) standarta un atdalot ar dalītājzīmi. Izņēmums bija sastāvdaļas atrašanās vieta avotā, kuras apraksts tika atdalīts atsevišķi no sastāvdaļas apraksta un ievietots avota apraksta daļā.

Neraugoties uz analītiskā apraksta elementu izkārtojuma sekmīgu risinājumu, radās jaunas, šai darba grupai nepārvaramas problēmas. Tā kā ISBD(CP) standarts

ir paredzēts dažāda veida materiālu sastāvdaļu bibliogrāfiskā apraksta izveides noteikšanai, pēc standarta izstrādātāju domām, šajā standartā būtu jāiekļauj visu šo materiālu veidu aprakstīšanas noteikumi atbilstoši attiecīgajiem ISBD standartiem. Tas bija acīmredzami neiespējami un nepraktiski, līdz ar to darba grupa nonāca strupceļā un 1983. gadā tika izformēta.

Nākamajā gadā ASV Kongresa bibliotēkas pārstāve Lūsija Ratere (*Lucia Rafter*) pēc pašas ierosinājuma sagatavoja ziņojumu un problēmu analīzi IFLA Kataloģizācijas sekcijas patstāvīgajai komitejai, kas kopā ar Seriālizdevumu sekciju nolēma izveidot vēl vienu darba grupu, kas, ievērojot iepriekš izteiktos ierosinājumus, izstrādātu jaunu analītiskā bibliogrāfiskā apraksta koncepciju.

Jaunajai darba grupai dotais uzdevums atšķīrās no iepriekšējā, bija skaidrs, ka burtiska ISBD(G) un citu standartu ievērošana tādā veidā nav iespējama. Tika nolemts, ka pilnais analītiskais apraksts pēc ISBD standartiem jāveido tikai nacionālās bibliogrāfijas analītiskajiem aprakstiem, citas iestādes aprakstu varētu veidot saīsināti, ievērojot ISBD standartos noteikto interpunkciju. Darba grupa nolēma izstrādāt nevis jaunu ISBD standartu, bet vadlīnijas jeb instrukcijas ISBD standartu izmantošanai analītiskā apraksta veidošanā.

Ievērojot abu komiteju vadošos norādījumus un citu organizāciju iesniegtos ieteikumus, darba grupa izstrādāja iespējamus priekšlikumus analītiskā apraksta izveidošanai kompaktākā formā.

Pēc redakcionāliem labojumiem atbilstoši ISBD revidētajiem standartiem, “Bibliogrāfiskā apraksta standartu piemērošanas noteikumi analītiskajā aprakstā” (*Guidelines for the Application of the ISBDs to the Description of Component Parts*) tika akceptēti 1987. gada rudenī un izdoti 1988. gadā.

2003. gadā IFLA tīmekļa vietnē tika publicēts šo vadlīniju pārstrādātais variants, kurā ieviestas nelielas izmaiņas, salīdzinot ar 1988. gada izdevumu. Izmaiņas ir tikai noteikumos par Nosaukuma un atbildības zonu, kas nosaka – ja avotam nav pamatnosaukuma, tas piešķirams atbilstoši ISBD standartu noteikumiem (43).

Analītiskā bibliogrāfiskā apraksta izveides noteikumi “Bibliogrāfiskā apraksta standartu (BA:ISBD) piemērošanas noteikumi analītiskajā aprakstā” (turpmāk šajā nodaļā – “Noteikumi...”) ir tulkoti un adaptēti arī Latvijā, tos adaptējusi Bibliotēku darba un bibliogrāfijas standartizācijas tehniskā komiteja (*BBSTK*) un 2000. gadā izdevusi LNB, līdz ar to nodrošinot Latvijas bibliotēkām iespēju izmantot šos noteikumus standartizēta analītiskā bibliogrāfiskā apraksta veidošanai starptautiskajiem noteikumiem.

“Noteikumi...” ietver starptautiski akceptētus standartizētus dažāda veida darbu analītisko aprakstvienību jeb sastāvdaļu (monogrāfisko izdevumu nodaļu, seriālizdevumu rakstu u. c.) aprakstīšanas noteikumus. “Noteikumi...” paredz gan sastāvdaļas, gan avota, kurā ietverta sastāvdaļa, bibliogrāfisko aprakstu izveidošanu. “Noteikumi...” paredzēti tikai to sastāvdaļu aprakstīšanai, kas nav patstāvīgas un kuru identificēšana ir atkarīga no avota.

“Noteikumu...” pamatā ir starptautiskā bibliogrāfiskā apraksta standarti (ISBD), kas izmantojami gan sastāvdaļas, gan avota aprakstīšanā. “Noteikumos...” minēti tie ISBD standarta nosacījumi, kuri nav iekļauti attiecīgajos ISBD standartos.

Saskaņā ar “Noteikumiem...” analītiskais apraksts ir sadalīts 4 segmentos:

- sastāvdaļas apraksts;
- savienojošais elements;
- identificējamā avota apraksts;
- sastāvdaļas atrašanās vieta (2, 6. lpp.).

Atbilstoši šim sadalījumam var izveidot analītiskā apraksta struktūras shematisku attēlojumu (sk. 3. tabulu).

3. tabula

Analītiskā bibliogrāfiskā apraksta struktūra (93)

I segments	II segments	III segments	IV segments
SASTĀVDAĻAS (analītiskās aprakstvienības) APRAKSTS Visas nepieciešamās ziņas sastāvdaļas raksturošanai	SAVIEŅOJŠAIS ELEMENTS Savieno (atdala) sastāvdaļas aprakstu un avota aprakstu //	AVOTA (pamatmateriāla) APRAKSTS Galvenās ziņas avota identificēšanai	ATRAŠANĀS VIETA Ziņas, kas norāda sastāvdaļas atrašanās vietu avotā

“Noteikumos...” ietverti analītiskā apraksta segmentu aprakstīšanas noteikumi, aplūkojot apraksta zonas un tajās ietilpstošo elementu aprakstīšanu, sniedzot papildu paskaidrojumus un piemērus.

Sastāvdaļas apraksts

Sastāvdaļas apraksts ietver šādas ISBD zonas:

- 1) nosaukuma un atbildības zona;
- 2) izdevuma zona;
- 3) materiāla (vai resursa veida) specifisko ziņu zona;
- 4) fiziskā raksturojuma zona;
- 5) sērijas zona;
- 6) piezīmes zona;
- 7) standartnumura (vai alternatīvā numura) un pieejamības nosacījumu zona.

Savienojošais elements

Analītiskā apraksta četrus segmentus nosacīti varētu apvienot divās daļās: sastāvdaļas aprakstā un identificējamā avota aprakstā, kuras apvieno savienojošais elements. Savienojošais elements ir formāls apraksta elements, kas norāda uz aprakstāmās sastāvdaļas piederību avotam (2, 6. lpp.).

Savienojošā elementa mērķi ir:

- nepārprotami iezīmēt sastāvdaļas apraksta beigas un identificējamā avota apraksta sākumu;
- precīzi norādīt sastāvdaļas un avota fizisko saistību.

Abu daļu apvienošanai un robežas noteikšanai starp daļām noteikumos ir paredzētas divas iespējas:

- a) avota aprakstu sākt jaunā rindā, tādējādi atdalot sastāvdaļas bibliogrāfisko aprakstu no avota bibliogrāfiskā apraksta un iesākt avota daļu ar vārdu, kas parāda, ka aprakstāmā sastāvdaļa ir iekļauta avotā (šis vārds

var mainīties atbilstoši sastāvdaļas iekļāvuma veidam avotā un valodai, kādā apraksts tiek veidots – angļu valodā tas parasti ir vārds “In” vai “On”);

b) abas apraksta daļas atdalīt ar dalītājzīmi //.

Latvijas bibliografēšanas praksē pirmo variantu nelieto.

Identificējamā avota apraksts

Sastāvdaļas avota aprakstu izveidi nosaka ISBD standarti, tomēr aprakstā parasti tiek iekļauti tikai tie apraksta elementi, kas nepieciešami avota identificēšanai.

Sastāvdaļas atrašanās vieta

Sastāvdaļas atrašanās vietu aprakstā norāda atkarībā no sastāvdaļas un avota veida. Atrašanās vietu var uzrādīt ar ietverošo lappušu numuriem monogrāfiskajiem izdevumiem, bet vairāksējumu darbiem, seriālizdevumiem jāuzrāda arī sējums, numurs, daļa u. c. Atkarībā no materiāla veida var būt arī citi atrašanās vietas apzīmējumi.

Dalītājzīmes analītiskā apraksta segmentos tiek izmantotas atbilstoši ISBD standartu noteikumiem. Ievērojot analītiskā apraksta segmentos iekļautās ziņas, var izveidot vispārinātu apraksta zonu, elementu un apraksta elementu ievadošo (vai ietverošo) dalītājzīmju uzskaitījumu (sk. 4. tabulu).

Sarakstā ar trekninātiem burtiem minēti tie apraksta elementi, kas iekļauti “Noteikumos...”, pārējo elementu saraksts sastādīts, pamatojoties uz apraksta standartu ISBD(G). Zonas, kas analītiskā apraksta attiecīgā segmenta aprakstā iekļaujamas reti vai nemaz, apzīmētas ar *.

Sarakstā nav iekļauti visi ziņu elementi, uzrādītās zonas un elementi lietojami atbilstoši konkrētā izdevuma un materiāla specifikai.

4. tabula

Analītiskā apraksta segmenti, zonas, elementi un dalītājzīmes

Zona	Dalītājzīme	Elements
SASTĀVDAĻAS APRAKSTS		
1. Nosaukuma un atbildības zona		1.1. Pamatnosaukums
	[]	1.2. Vispārīgais materiāla apzīmējums
	=	1.3. Paralēlnosaukums
	:	1.4. Citas nosaukumziņas
		1.5. Atbildības ziņas
	/	Pirmās ziņas
	;	Nākamās ziņas
*2. Izdevuma zona	.-	2.1. Izdevuma ziņas
		2.2. Izdevuma atbildības ziņas
	/	Pirmās ziņas
	;	Nākamās ziņas
	,	2.3. Izdevuma papildziņas
		2.4. Izdevuma papildziņu atbildības ziņas
	/	Pirmās ziņas
	;	Nākamās ziņas

4. tabulas turpinājums 21. lpp.

*3. <i>Materiāla (vai resursa veida) specifisko ziņu zona</i>	. –	3.1. Specifiskās materiāla (vai aprakstvienības veida) ziņas
*4. <i>Izdošanas, izplatīšanas u. tml. zona (sastāvdaļas aprakstā praktiski nelieto. Ja sastāvdaļā uzrādītās ziņas atšķiras no avota ziņām, to uzrāda piezīmju zonā)</i>	. –	4.1. Izdošanas, izplatīšanas u. tml. vieta
	:	4.2. Izdevējs, izplatītājs u. tml.
	,	4.3. Izdošanas, izplatīšanas u. tml. datējums
5. <i>Fiziskā raksturojuma zona (lieto tikai, ja sastāvdaļas fiziskais raksturojums atšķiras no avota fiziskā raksturojuma)</i>	. –	5.1. Konkrētais materiāla apzīmējums un resursa apjoms
6. <i>Sērijas zona (lieto, ja sastāvdaļai ir atsevišķas sērijas ziņas, kas izdalāmas no avota apraksta sērijas ziņām)</i>	;	6.1. Sērijas vai apakšsērijas nosaukums
	:	6.2. Sērijas vai apakšsērijas paralēlnosaukums
	,	6.3. Sērijas vai apakšsērijas citas nosaukumziņas
	/	6.4. Sērijas vai apakšsērijas atbildības ziņas
	;))	6.5. Sērijas vai apakšsērijas laidiena numerācija
7. <i>Piezīmes zona (iekļauj piezīmes, kas attiecas uz sastāvdaļu)</i>	. –	7.1. Piezīmes
*8. <i>Standartnumura (vai alternatīvā numura) un pieejamības nosacījumu zona (ziņas iekļaujamās, ja tās attiecas uz sastāvdaļu, zonu parasti neiekļauj)</i>	. –	8.1. Standartnumurs (vai alternatīvais numurs)
SAVIENOJOŠAIS ELEMENTS		
//		
IDENTIFICĒJAMĀ AVOTA APRAKSTS		
1. <i>Nosaukuma un atbildības zona</i>		1.1. Pamatnosaukums
	[]	1.2. Vispārīgais materiāla apzīmējums
	=	1.3. Paralēlnosaukums
	:	1.4. Citas nosaukumziņas
		1.5. Atbildības ziņas
	/	Pirmās ziņas
;	Nākamās ziņas	

4. tabulas turpinājums

2. Izdevuma zona	. –	2.1. Izdevuma ziņas
	=	2.2. Paralēlās izdevuma ziņas
		2.3. Izdevuma atbildības ziņas
	/	Pirmās ziņas
	;	Nākamās ziņas
	,	2.4. Izdevuma papildziņas
		2.5. Izdevuma papildziņu atbildības ziņas
	/	Pirmās ziņas
;	Nākamās ziņas	
3. Materiāla (vai aprakstvienības veida) specifisko ziņu zona	. –	3.1. Specifiskās materiāla (vai aprakstvienības veida) ziņas
4. Izdošanas, izplatīšanas u. tml. zona (parasti neuzrāda seriālizdevumiem)	. –	4.1. Izdošanas, izplatīšanas u. tml. vieta
		Pirmā vieta
	;	Nākamā vieta
	:	4.2. Izdevējs, izplatītājs u. tml.
* 5. Fiziskā raksturojuma zona (parasti neiekļauj)	. –	4.3. Izdošanas, izplatīšanas u. tml. datējums
6. Sērijas zona	. – (5.1. Konkrētais materiāla apzīmējums un resursa apjoms
	=	6.1. Sērijas vai apakšsērijas nosaukums
	:	6.2. Sērijas vai apakšsērijas paralēlnosaukums
	/	6.3. Sērijas vai apakšsērijas citas nosaukumziņas
	;	6.4. Sērijas vai apakšsērijas atbildības ziņas
)	6.5. Sērijas vai apakšsērijas laidiena numerācija	
7. Piezīmes zona	. –	7.1. Piezīmes
8. Standartnumura (vai alternatīvā numura) un pieejamības nosacījumu zona	. –	8.1. Standartnumurs (vai alternatīvais numurs)
	=	8.2. Atslēgnosaukums
SASTĀVDAĻAS ATRAŠANĀS VIETA AVOTĀ		
1. Viendabīgā tekstizdevumā ietverta sastāvdaļa	. –	Ietverošo lappušu numerācija ar saīsinājumu "lpp. (lp., sl.)"
2. Vairākdaļu tekstizdevumā ietverta sastāvdaļa	. –	Sējuma apzīmējums, ietverošo lappušu numerācija ar saīsinājumu "lpp. (lp., sl.)"
3. Viendabīgā negrāmatu materiālā ietverta sastāvdaļa	. –	Sastāvdaļas atrašanās vietas apzīmējums atbilstoši materiāla veidam
4. Vairākdaļu negrāmatu materiālā ietverta sastāvdaļa	. –	Vienības apzīmējums, sastāvdaļas atrašanās vietas apzīmējums atbilstoši materiāla veidam

4. tabulas turpinājums 23. lpp.

5. <i>Seriālizdevumā ietverta sastāvdaļa</i>	-	Seriālizdevuma laidiena apzīmējums, tā precizējošās ziņas (gads, mēnesis, datums u. tml.), ietverošo lapušu numerācija ar sāsinājumu “lpp. (lp., sl.)”
--	---	--

Pamatojoties uz analītiskā apraksta elementu un tos ietverošo apraksta zonu un dalītājzīmju lietojumu, var izveidot analītiskā apraksta shēmas (sk. 1. un 2. sh.).

Aprakstgalva. Sastāvdaļas pamatnosaukums = Parālnosaukums : citas nosaukumziņas / pirmās atbildības ziņas ; nākamās atbildības ziņas. – (Sērijas vai apakšsērijas nosaukums ; sērijas vai apakšsērijas laidiena numerācija). – Piezīmes // Avota pamatnosaukums = Parālnosaukums : citas nosaukumziņas / pirmās atbildības ziņas ; nākamās atbildības ziņas. – Izdevuma ziņas, izdevuma papildziņas. – Izdošanas, izplatīšanas u. tml. vieta : Izdevējs, izplatītājs u. tml., Izdošanas, izplatīšanas u. tml. datējums. – (Sērijas vai apakšsērijas nosaukums ; sērijas vai apakšsērijas laidiena numerācija). – Piezīmes. – Standartnumurs (vai alternatīvais numurs). – Sastāvdaļas atrašanās vieta avotā.

1. shēma. Analītiskais apraksts no monogrāfiskā izdevuma

Piemērs.

Holma, Baiba. Daži informācijas intelektuālās pieejamības aspekti globālās informācijas telpas kontekstā = Some aspects of intellectual accessibility of information in the context of global information space / Baiba Holma. – Lit.: 450.lpp. – Atsauces: 450.–452.lpp. – Kopsav. angļu val.: 449.lpp. // Robežu paplašināšana: identitātes un kopienas : starptautiskās konferences ziņojumi : Rīga, 2005. gada 9.–12. novembris = Expanding borders: communities and identities : proceedings of international conference : Riga, November 9-12, 2005. – Rīga : Latvijas Universitāte, 2006. – ISBN 9984-783-86-3. – 440.–452. lpp. : att.

Aprakstgalva. Sastāvdaļas pamatnosaukums = Parālnosaukums : citas nosaukumziņas / pirmās atbildības ziņas ; nākamās atbildības ziņas. – (Sērijas vai apakšsērijas nosaukums ; sērijas vai apakšsērijas laidiena numerācija). – Piezīmes // Avota pamatnosaukums : citas nosaukumziņas / pirmās atbildības ziņas ; nākamās atbildības ziņas. – Standartnumurs (vai alternatīvais numurs). – (Sērijas vai apakšsērijas nosaukums / sērijas vai apakšsērijas atbildības ziņas; sērijas vai apakšsērijas laidiena numerācija). – Piezīmes. – Seriālizdevuma laidiena apzīmējums, tā precizējošās ziņas (gads, mēnesis, datums u. tml.), sastāvdaļas atrašanās vieta laidienā.

2. shēma. Analītiskais apraksts no seriālizdevuma

Piemērs.

Svece, Artis. Politikas ētika / Artis Svece // Diena. – ISSN 1407-1290. – (Piel. “Kultūras diena” ; Nr.13) – Nr.77 (2006, 31.marts), 2.lpp.

Lai analītiskajā aprakstā iekļautās ziņas būtu precīzas, “Noteikumos...” paredzēts tās uzrādīt no noteiktā secībā izraudzītiem avotiem atkarībā no sastāvdaļas veida vai formas saskaņā ar atbilstošajiem ISBD standartiem.

Sastāvdaļas aprakstam izšķir:

- galveno ziņu avotu (pirmais ieteicamais, ja tā nav, tad alternatīvais);
- noteiktos ziņu avotus katrai sastāvdaļas apraksta zonai.

Ziņas, kas iegūtas no citiem avotiem, ietveramas kvadrātiekvās, piemēram, anotācija, kas iekļauta Nosaukuma un atbildības zonā kā Citas nosaukumziņas (2, 8. lpp.).

“Noteikumos...” sniegti norādījumi par apraksta valodu un rakstību. Norādīts, ka parasti sastāvdaļas aprakstu un avota aprakstu veido tajā valodā, kurā tie doti, vai, ja tas nav iespējams, aprakstītājinstitūcijas valodā atbilstoši ISBD standartiem (2, 11. lpp.).

“Noteikumos...” uzrādīti arī tie standarti un noteikumi, kas Latvijā lietojami apraksta elementu īsināšanā:

- LVS ISO 832:1994 Informācija un dokumentācija – Bibliogrāfiskais apraksts un norādes – bibliogrāfisko terminu īsināšanas noteikumi;
- Latviešu valodas vārdu un vārdu savienojumu īsināšana bibliogrāfiskajā aprakstā.

Avota nosaukumu var īsināt, ievērojot starptautisko standartu – *ISO 4:1997 Documentation – Rules for the Abbreviation of Title Words and Titles of Publications* (2, 11. lpp.).

Izdevumam ir trīs pielikumi:

- vairāklīmeņu apraksts (ar piemēriem);
- piemēri kompaktā formā (pielikumu var izmantot tikai informatīviem nolūkiem, jo analītisko bibliogrāfisko aprakstu šādā formā, bez dalītājzīmēm, Latvijā nelieto);
- nacionālās bibliogrāfijas piemēri:
 - analītiskā aprakstvienība grāmatā;
 - analītiskā aprakstvienība seriālizdevumā.

2.1.3. Angļu un amerikāņu katalogizācijas noteikumi

AACR (Angļu un amerikāņu katalogizācijas noteikumi) ir detalizēts noteikumu kopums dažāda veida materiālu aprakstīšanai, kuri ir pieejami bibliotēkā vai tiem nodrošināta piekļuve, kā arī aprakstgalvu un unificēto nosaukumu standartformu noteikšanai, lai būtu iespējama bibliogrāfisko aprakstu pieejas punktu izveide un grupēšana (51).

Noteikumos ietverta dažādu materiālu bibliogrāfisko aprakstu un pieejas punktu izveide (1). Kā uzsver ASV bibliotēkzinātnes speciālists Maikls Gormens (*Michael Gorman*), AACR noteikumu pozitīvās iezīmes ir vienkāršība un elastība (30).

Lai gan analītisko aprakstu veidošanai AACR noteikumos paredzēta tikai neliela nodaļa, tomēr arī citās nodaļās ietvertie bibliogrāfiskās aprakstīšanas noteikumi, apraksta zonu izveide, apraksta elementu izvēle un izveide ir nozīmīga analītiskās aprakstīšanas standartizētai veikšanai, it īpaši tādēļ, ka analītiskos aprakstus iespējams veidot praktiski katram izdevumu veidam. Pieejas punktu izveide nodrošina bibliogrāfisko datubāzu kvalitatīvu veidošanu un meklēšanas iespēju paplašināšanu atbilstoši lietotāju pieprasījumiem.

Par AACR izveidošanās vēsturiskajiem pirmsākumiem var uzskatīt 1908. gadā publicētos “*Cataloging Rules: Author and Title Entries*”, ko sagatavoja Amerikas bibliotēku asociācija (*American Library Association*) un Lielbritānijas bibliotēku asociācija (*The Library Association (UK)*), kā arī izdevumu “*A.L.A. Cataloging*

Rules for Author and Title Entries” (1949) ar to papildinošajiem noteikumiem “*Rules for Descriptive Cataloging in the Library of Congress*”.

Sadarbojoties Amerikas bibliotēku asociācijai, Lielbritānijas bibliotēku asociācijai un Kanādas bibliotēku asociācijai (*The Canadian Library Association*), 1967. gadā tika publicēts AACR pirmais izdevums. Tam bija divas daļas: dažāda veida izdevumu bibliogrāfiskās aprakstīšanas noteikumi un aprakstgalvas (pieejas punktu) izvēles un izveides nosacījumi.

Otrais izdevums AACR2 tika publicēts 1978. gadā. Izdevuma mērķis – harmonizēt angļu un amerikāņu atšķirīgo noteikumu traktējumu 1967. gada izdevumā un iekļaut ISBD standartu pamatprincipus bibliogrāfiskā apraksta noteikumu daļā.

Izdevums tika revidēts 1988. gadā, lai tas atbilstu izmaiņām izdevumu formātos, un publicēts ar nosaukumu AACR2R. Pirms izdevuma revīzijas labojumi tika publicēti arī 1982., 1984. un 1986. gadā.

Kopš 1997. gada notiek regulāras Apvienotās AACR pārstrādāšanas galvenās komitejas (*Joint Steering Committee (JSC) for Revision of AACR*) rīkotas sanāksmes, kas veltītas AACR turpmākās attīstības principu izstrādei.

1998. gada revidētais izdevums iekļāva izmaiņas, ko pilnvaroja Apvienotā AACR pārstrādāšanas galvenā komiteja. Šie noteikumi jau lielā mērā bibliotēkārējā sabiedrībā tika uzverti kā starptautiski katalogizācijas noteikumi, kas paredzēti katalogizācijai un bibliogrāfiskajai aprakstīšanai ne tikai Lielbritānijas, Kanādas un ASV valstu bibliotēkās. Noteikumos lietotā terminoloģija tuvināta ISBD standartu un FRBR terminoloģijai, tajos aprakstītas elektronisko resursu katalogizācijas tendences, ieviesti vairāki papildinājumi un skaidrojumi par autoritatīvajiem datiem (52, 47. lpp.). Šo noteikumu papildu labojumi tika izdoti 1999. un 2001. gadā.

2002. gadā tika publicēts izdevums „*Anglo-American Cataloguing Rules, Second edition, 2002 Revision (AACR2 2002)*”. AACR versija “*Anglo-American Cataloguing Rules, Second Edition, 2002 Revision (AACR2 2002)*” ir tulkota latviešu valodā, un 2005. gadā to ir izdevusi valsts aģentūra “Kultūras informācijas sistēmas”. Šajos noteikumos ietverti 1999. gada un 2001. gada labojumi, kā arī 2002. gadā pieņemtās izmaiņas.

2002. gada izdevuma galvenie mērķi:

- harmonizēt AACR ar ISBD(CR) un ISSN vadlīnijām;
- pielāgot elektronisko resursu aprakstīšanas noteikumus tehnoloģiskajām izmaiņām elektroniskajos resursos.

AACR noteikumi sadalīti 2 daļās:

I Apraksts.

II Aprakstgalvas. Unificētie nosaukumi. Norādes.

Pirmā daļa nosaka bibliogrāfiskā apraksta veidošanas principus, apraksta elementu kārtību ierakstā un dalītājzīmju izmantošanu, šie noteikumi pamatoti ar ISBD standartiem.

Šajā daļā izklāstīti aprakstīšanas pamatnoteikumi, kurus var izmantot atsevišķi vai kopā ar konkrēta materiāla veida (arī izdevuma sastāvdaļas) aprakstīšanas noteikumiem. Apraksta vispārīgajos noteikumos norādīti bibliogrāfiskā apraksta ziņu avoti, apraksta struktūra, dots pārskats par dalītājzīmju lietojuma, apraksta

līmeņu veidošanas, apraksta valodas, rakstības un iespaidklūdu aprakstīšanas noteikumiem.

Apraksta vispārīgajiem noteikumiem seko nodaļas, kurās sniegti dažādu materiālu veidu aprakstīšanas noteikumi (līdzīgi kā ISBD(G) standartā doti bibliogrāfiskā apraksta vispārīgie noteikumi, bet pārējos ISBD standartos izstrādāti konkrēto izdevumu veidu aprakstīšanas noteikumi, ievērojot ISBD(G) standarta pamatnoteikumus):

- grāmatas, brošūras un iespīestās lapas, monogrāfiskie seniespiedumi;
- kartogrāfiskie materiāli;
- manuskripti;
- notis;
- skaņu ieraksti;
- kinofilmas un videoieraksti;
- attēlmateriāli;
- elektroniskie resursi;
- trīsdimensiju artefakti un reālijas;
- mikroformas;
- turpinājumresursi;
- analītika.

Otrajā daļā “Aprakstgalvas. Unificētie nosaukumi. Norādes” aplūkota pamatieraksta un papildierakstu pieejas punktu izvēle, personvārdu un institūciju aprakstgalvu izvēle un izveide, unificēto nosaukumu un norāžu veidošanas nosacījumi. Uzsvērts, ka šie noteikumi attiecas uz darbiem, nevis darbu manifestācijām. Šie noteikumi ir īpaši nozīmīgi mūsdienās, kad pieaug autoritatīvo ierakstu nozīme, kas veicina informācijas izguvi un datu apmaiņu. Arī analītiskajā bibliografēšanā liela nozīme datu izguves un apmaiņas uzlabošanā ir vienotu autoritatīvo ierakstu izveidei personām un institūcijām.

Šajā daļā ir ietvertas vairākas nodaļas:

1. Pieejas punktu izvēle.
2. Personvārdu aprakstgalvas.
3. Ģeogrāfiskie nosaukumi.
4. Institūciju nosaukumu aprakstgalvas.
5. Unificētie nosaukumi.
6. Norādes.

AACR noteikumiem pievienoti arī pielikumi, kuros aprakstīta lielo sākumburtu, saīsinājumu un skaitļu lietošana aprakstgalvās, unificētajos nosaukumos, bibliogrāfiskā apraksta zonās, angļu valodā un citās valodās.

Lai gan AACR ir bibliogrāfiskās aprakstīšanas un katalogizācijas noteikumi, tomēr tajos uzsvērts, ka ir iespējami arī alternatīvi risinājumi un izvēles atbilstoši konkrētajiem apstākļiem un katalogizācijas politikai, aprakstāmo vienību specifikai. Norādīts, ka gadījumos, kad noteikumi paredz aprakstīšanā ievērot valodas normu likumsakarības, priekšroka dodama aprakstītāja darba valodai.

Analītisko bibliogrāfisko aprakstu veidošanas noteikumiem veltīta AACR 1. daļas 13. nodaļa “Analītika”, kurā iekļauti analītisko ierakstu veidošanas principi. Šeit aplūkoti ne tikai pamatmateriālu sastāvdaļu bibliogrāfiskie apraksti, kur sastāvdaļa nav bibliogrāfiski patstāvīga aprakstvienība un nav identificējama bez apraksta avota, bet arī analītisko papildierakstu izveide, sēriju un vairāksējumu monogrāfiju sastāvdaļu bibliogrāfisko aprakstu veidošana, vairāklīmeņu apraksta

veidošana, kā arī piezīmes zonas izmantošana monogrāfiju satura atklāšanā. AACR izstrādātāji nav sekojuši IFLA izstrādātajiem “Bibliogrāfiskā apraksta standartu piemērošanas noteikumiem analītiskajā aprakstā”, kur tika konsekventi izlemts, ka analītiskā aprakstvienība nozīmē bibliogrāfiski nepatstāvīgu aprakstvienību, kuru iespējams aprakstīt tikai kopā ar tās avotu.

Vadoties pēc šo noteikumu principiem, uzskatāms, ka analītisko aprakstu veidošana aplūkota tikai 13.5. sadaļā ““//” (iekļāvuma) analītika”.

Saskaņā ar AACR noteikumiem ““//” (iekļāvuma) analītiskajā ierakstā ietver sastāvdaļas aprakstu, kam seko īsa atsauce uz pamatmateriālu, kurā iekļauta sastāvdaļa” (1). Noteikumos uzrādīti sastāvdaļas apraksta un atsauces uz pamatvienību apraksta elementi.

Sastāvdaļas aprakstā ietilpst šādi apraksta elementi:

- pamatnosaukums, citas nosaukumziņas, atbildības ziņas;
- izdevuma ziņas;
- numerācija (seriālizdevumiem);
- izdošanas, izplatīšanas u. tml. ziņas;
- konkrētais materiāla apzīmējums un apjoms;
- citas fiziskās pazīmes;
- izmēri;
- piezīmes.

Kā savienojošais elements minēts vārds “In”. Latviski tulkotajā izdevumā piezīmēs norādīts, ka Latvijā lieto dalītājzīmi “//”.

Identificējamā avota aprakstā norādīti šādi apraksta elementi:

- pamatvienības autora personvārda/institūcijas nosaukuma aprakstgalva un/vai, ja nepieciešams, unificētais nosaukums;
- pamatnosaukums;
- atbildības ziņas;
- izdevuma ziņas;
- numerācija (seriālizdevumiem) vai izdošanas ziņas (monogrāfiskām aprakstvienībām).

Piemēri.

Bibliotēku kopkatalogs : [par 13 Latvijas augstskolu un speciālo bibliotēku īstenoto projektu “Augstskolu un speciālo bibliotēku elektroniskais kopkatalogs”] / Andris Briedis. – 6.lpp.

// Liesma. – Nr.10 (2006, 18.janv.).

Pasūtīt grāmatu elektroniski – ātrāk, ērtāk, mūsdienīgāk [elektroniskais resurss] / Kitija Balcare. – Nos. no tīmekļa lapas. – Resurss aprakstīts 2006.g.

// Universitātes Avīze. – Pieejas veids: tīmeklis WWW. URL: <http://www.lu.lv/laikraksts/izglitiba/131/index.html>

Pēc apraksta elementu izvietojuma sastāvdaļas un avota sadaļā un piemēriem redzamas atšķirības no “Bibliogrāfiskā apraksta standartu piemērošanas noteikumiem analītiskajā aprakstā”, kur analītiskais apraksts veidots 4 segmentos.

Apvienotās AACR pārstrādāšanas galvenā komiteja izstrādājusi jaunus aprakstīšanas noteikumus, kuri varētu tikt pieņemti 2008. gadā. Jaunajiem noteikumiem paredzēts nosaukums „*RDA: Resource Description and Access*” (tekstā turpmāk RDA) (77). Ir pieejams šo noteikumu projekts, kas publicēts 2005. gada

beigās. Kā norādīts RDA noteikumu ievaddaļā, tie ir izstrādāti, ievērojot tehnoloģiju sniegtās iespējas, to efektivitāti un elastību datu apstrādē, glabāšanā un izguvē. Uzsvērts, ka noteikumi ir veidoti atbilstoši IFLA izstrādātajiem bibliogrāfisko un autoritatīvo datu apstrādes konceptuālajiem modeļiem ISBD, FRBR, FRAR (*Functional Requirements for Authority Records – Funkcionālās prasības autoritatīvajiem ierakstiem*), GARR (*Guidelines for Authority Records and References – Vadlīnijas autoritatīvajiem ierakstiem un norādēm*). RDA galvenais uzdevums būs sniegt datu apstrādes vadlīnijas un instrukcijas, kas atspoguļotu FRBR modeli definēto entītiņu atribūtus un attiecības (sk. 2.1.4. nodaļu).

RDA ir divas daļas. A daļā sniegti informācijas resursa aprakstīšanas noteikumi, B daļa veltīta ieraksta pieejas punktu formulēšanai un to autoratbildības kontrolei.

RDA paredzēti arī analītiskā apraksta veidošanas noteikumi. Noteikumos analītiskais apraksts ir raksturots kā kāda resursa daļas apraksts, taču tāpat kā iepriekšējos noteikumos AACR2 2002 analītiskais apraksts paredzēts ne tikai tādu aprakstvienību aprakstīšanai, kas nav identificējamās bez apraksta avota, bet arī patstāvīgu aprakstvienību aprakstīšanai (vairāksējumu darba daļām u. c.). Analizējot RDA piedāvāto ““//” (iekļāvuma) analītikas” apraksta veidošanu, jāsecina, ka būtiskas atšķirības, salīdzinot ar AACR2R 2002, RDA noteikumu projektā pagaidām nav paredzētas.

2.1.4. Funkcionālās prasības bibliogrāfiskajiem ierakstiem

AACR noteikumi un ISBD standarti ir mūsdienās starptautiski atzīti katalogizācijas un bibliogrāfiskās aprakstīšanas pamatnoteikumi, kas nosaka daudzu valstu bibliotēku un citu institūciju bibliogrāfisko aprakstu izveides principus, tomēr to mērķi tika formulēti un struktūra izveidota apmēram pirms trīsdesmit gadiem. Lai gan tie tiek pārstrādāti un uzlaboti, tomēr, ievērojot krasās pārmaiņas bibliotēku vidē pēdējo desmit vai divdesmit gadu laikā, radās nepieciešamība pēc konceptuāli jauniem bibliogrāfisko datu apstrādes pamatprincipiem. Bibliotēku automatizācija, kas nodrošina iespējas veidot elektroniskos katalogus un kopkatalogus, datubāzes, attīstīt bibliotēku sadarbību un datu apmaiņu, ir radījusi apstākļus citādu katalogizācijas principu ieviešanas nepieciešamībai nekā parastajos kartīšu katalogos.

Mūsdienās liela ietekme katalogizācijas un bibliogrāfiskās aprakstīšanas teorētisko pamatprincipu attīstībā, mērķu, uzdevumu un darbības lauka noteikšanā ir FRBR teorētiski konceptuālajam modelim, ko var uzskatīt par revolucionāru bibliogrāfiskā apraksta veidošanas pamatprincipu modeli.

FRBR ietvaros atsevišķi tiek veidots arī analītiskās aprakstvienības modelis entītijas veseluma/daļas attiecību līmenī.

1990. gadā IFLA Universālās bibliogrāfiskās kontroles un starptautiskā MARC (*Universal Bibliographic Control and International MARC*) programma un Bibliogrāfiskās kontroles nodaļa rīkoja semināru Stokholmā, kurā tika pieņemtas vairākas rezolūcijas, t. sk. ieteikums definēt prasības bibliogrāfiskajiem ierakstiem, turklāt ne tikai bibliogrāfiskā apraksta elementiem, bet arī ieraksta pieejas punktiem (autoru aprakstgalvām, unificētajiem nosaukumiem, priekšmetu rubrikām u. c.), lai tie atbilstu bibliotēkas lietotāju vajadzībām.

Izpētes darba veikšanai tika nodibināta IFLA Bibliogrāfisko ierakstu funkcionālo prasību Pētniecības grupa (*IFLA Study Group on the Functional Requirements for Bibliographic records*), kas veica pētījuma projekta izstrādi no 1992. līdz 1997. gadam.

Pētniecības uzdevumi:

- skaidri definētos terminos norādīt funkcijas, ko pilda bibliogrāfiskie ieraksti, ievērojot vērā atšķirīgās fiziskās nesējvides, dažādo lietojumu un atšķirīgās lietotāju vajadzības;
- radīt ietvaru, kas nodrošinātu skaidru, precīzi formulētu un vispārēju izpratni par to, kādu informāciju paredzēts iekļaut bibliogrāfiskajā ierakstā un kādā mērā tā atbilst lietotāju vajadzībām;
- noteikt ierakstu funkcionālo pamatlīmeni, kā arī prasības tiem ierakstiem, ko veido nacionālās bibliogrāfijas institūcijas (80, 7. lpp.).

1997. gada septembrī pētījumu apstiprināja IFLA Kataloģizācijas sekcijas patstāvīgā komiteja (*Standing Committee of the IFLA Section on Cataloguing*). IFLA sagatavotais normatīvdokuments “*FRBR : Functional Requirements for Bibliographic Records*” tika publicēts 1998. gadā.

FRBR dokuments ir jauns būtisks pavērsiens bibliogrāfisko ierakstu veidošanas noteikumos, kur tiek uzsvērta lietotāja nepieciešamība atrast vajadzīgo informāciju tās saturiskajā līmenī, nevis tikai iegūt ziņas par pieejamajiem fiziskajiem objektiem.

FRBR pētījumā bibliogrāfiskais ieraksts tiek definēts kā “datu kopums par entītijām, kas aprakstītas bibliotēku katalogos un nacionālajās bibliogrāfijās. Šajā datu kopumā ir iekļauti

- aprakstošie datu elementi (pēc ISBD standarta);
- personu, institūciju, darbu nosaukumu aprakstgalvas;
 - priekšmetu aprakstgalvas;
 - citi datu elementi, kurus lieto ierakstu datņu organizēšanai (klasifikācijas indeksi);
 - anotācijas (atreferējumi, kopsavilkumi);
 - eksemplāru ziņas (inventāra numuri, plauktu šifri)” (80, 11. lpp.).

Pētījumā galvenā uzmanība pievērsta lietotāju vajadzībām un tāda bibliogrāfiskā ieraksta modeļa izveidei, kura struktūra nodrošinātu bibliogrāfiskās informācijas efektīvu izmantošanu.

Šim mērķim FRBR definē četras lietotāja darbības: atrast, identificēt, izvēlēties un iegūt, nosakot funkcionālās prasības bibliogrāfiskajiem ierakstiem atbilstoši lietotāju darbībām.

FRBR pētījumam ir divas daļas jeb segmenti.

Pirmajā daļā definētas un analizētas entītijas, to atribūti un attiecības saistībā ar definētajām lietotāju darbībām.

Otrajā daļā noteiktas pamatprasības datiem nacionālās bibliogrāfijas ierakstos.

FRBR modeļa galvenais pamatelements – entītijas – atbilst lietotāju meklētajiem objektiem. Entītijas tiek iedalītas trīs grupās:

- 1) entītijas – intelektuālā vai mākslinieciskā veikuma produkti:
 - darbs;
 - izteiksme;

- manifestācija;
 - vienība;
- 2) atbildības entītijas – ietver atbildību par intelektuālā vai mākslinieciskā veikuma produkta saturu, produktu izgatavošanu, izplatīšanu vai pierību īpašumā:
- personas;
 - institūcijas;
- 3) entītijas – intelektuālā vai mākslinieciskā veikuma priekšmets:
- jēdziens;
 - objekts;
 - notikums;
 - vieta.

Katrai no šīm entītijām ir raksturlielumi jeb atribūti un attiecības gan savas grupas ietvaros, gan starp dažādu grupu entītijām.

Entītiju atribūti ir meklēšanas kritēriji, kurus lietotāji izmanto, lai meklētu entītijas. Attiecības starp entītijām iezīmē saites, nodrošinot navigācijas iespējas starp ierakstiem datubāzē.

FRBR modelis savā struktūrā iekļauj arī analītisko ierakstu jeb entītiju sastāvdaļu modelēšanu kopējā struktūrā. Ir definēts, ka darbs var ietvert atsevišķu darbu kopumu (piemēram, atsevišķu monogrāfiju sērija), kā arī darbs var būt plašāka darba atdalīta sastāvdaļa (piemēram, raksts žurnālā). Sastāvdaļas un tās avota attiecības tiek atainotas veseluma/daļas attiecību modelī darba un izteiksmes līmenī (sk. 5. un 6. tabulu).

5. tabula

Veseluma/daļas attiecības darba līmenī

Attiecību tips	Atkarīgā daļa	Neatkarīgā daļa
Veselums/daļa Tam ir daļa → ← ir daļa no	Nodaļa, paragrāfs, daļa u. c. Seriālizdevuma sējums/laidiens Vairākdaļu darba intelektuālā daļa Ilustrācija tekstam Filmas skaņas aspekts	Monogrāfija sērijās Žurnāla raksts Vairākdaļu darba intelektuālā daļa

FRBR norādīts, ka veseluma/daļas attiecībās ir divas kategorijas: neatkarīgās un atkarīgās daļas.

Neatkarīgās daļas ir daļas ar savu nosaukumu un saturu, kas var būt nesaisīts ar kopuma entītijas saturu.

Atkarīgās daļas ir darba sastāvdaļas, kurām bieži nav savu nosaukumu, tās grūti atdalīt no lielāka darba konteksta. Šīs daļas tiek iedalītas segmentālajās daļās un darba satura sistēmiskajās daļās.

Segmentālās darba daļas ir relatīvi viegli identificējamas un atdalāmas no kopējā darba satura (daļas, nodaļas, priekšvārdi). Sistēmiskās darba daļas pašas par sevi nav atdalāmas, tās, lai gan kontekstā atšķiramas, tomēr pilnīgi integrējušās kopējā darba saturā.

Līdzīgs veseluma/daļas attiecību modelis veidots arī izteiksmes līmenī, atšķirības ir starp izteiksmes daļu veidiem un darba daļu veidiem (sk. 5. un 6. tabulu).

Veseluma/daļas attiecības izteiksmes līmenī

Attiecību tips	Atkarīgā daļa	Neatkarīgā daļa
Veselums/daļa Tam ir daļa → ← ir daļa no	Satura rādītājs Seriālizdevuma sējums/laidiens Ilustrācija tekstam Filmas skaņas aspekts Labojums	Sērijas monogrāfija Žurnāla raksts Vairākdaļu darba intelektuālā daļa

Veicot analītisko bibliografēšanu, nepieciešams veidot bibliogrāfisko aprakstu FRBR kontekstā izdalītajām neatkarīgajām darba daļām un arī atkarīgajām daļām.

Salīdzinot “Bibliogrāfiskā apraksta standartu piemērošanas noteikumu analītiskajā aprakstā” minēto analītiskā apraksta sastāvdaļas jēdziena formulējumu ar FRBR modeli, jāsecina, ka FRBR modelī vienkopus kā darba neatkarīgās daļas uzskaitītas monogrāfijas sērijās, vairāksējumu monogrāfiju vai seriālizdevumu sastāvdaļas, kas ir bibliogrāfiski neatkarīgas, tikai pakārtotas lielākām darbu grupām, un žurnāla raksts, kas nav bibliogrāfiski patstāvīga aprakstvienība.

Šo atšķirību rakstā “*Conceptual Modeling of Component Parts of Bibliographic Resources in Cataloging*” izklāsta un abus analītiskā apraksta veidus atsevišķi aplūko Japānas Tsukuba universitātes bibliotēku un informācijas zinātnes speciālists Šoiči Taniguči (*Shoichi Taniguchi*) (83). Šajā darbā pētījuma apskats par analītiskā apraksta modeļa izveides iespējām iekļauts tādēļ, ka tajā sniegta izsmeljoša analītiskā apraksta izveides analīze atbilstoši FRBR modelim, un tas ir viens no nedaudzajiem pētījumiem, kas veltīti analītiskā apraksta veidošanas modelēšanai. Kaut arī autora vēlmē veidot analītiskās bibliografēšanas modeli vērtējama ļoti atzinīgi, tomēr par autora viedokli, it īpaši par FRBR modeļa novērtējumu, iespējamās diskusijas, un tas prasītu dziļākus FRBR modeļa pētījumus.

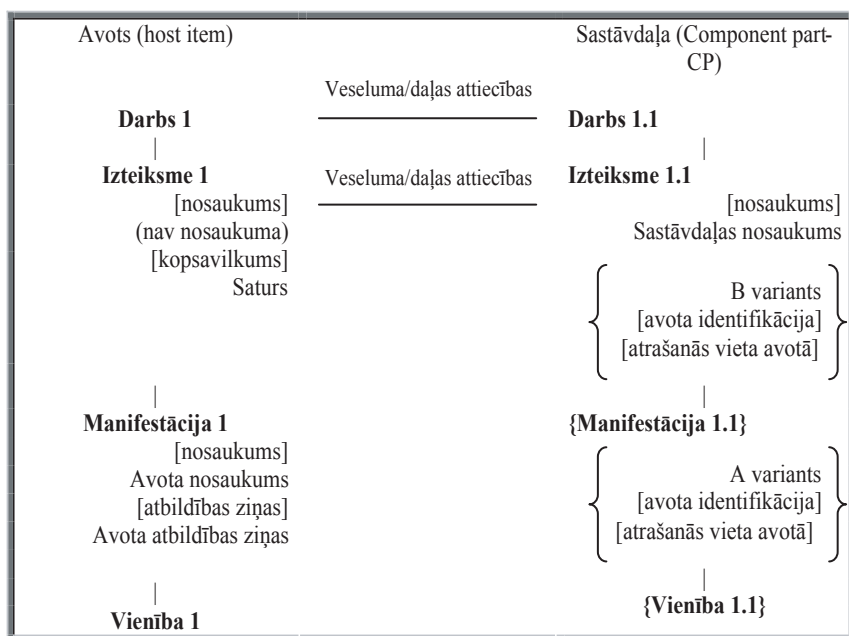
Šoiči Taniguči uzskata, ka darbu sastāvdaļas ir aprakstāmas izteiksmes entītijas līmenī, jo tās ir pamatmateriāla (avota) satura loģiska sastāvdaļa. Ar sastāvdaļu saistīts arī izteiksmes atribūts “Satura kopsavilkums”, kurā noteikts, ka satura kopsavilkums ir arī izteiksmes nodaļu nosaukumu, daļu u. tml. saraksts (80, 35. lpp.).

Autors lieto terminu “sastāvdaļa” (*component part*) tādā kontekstā, kā to nosaka “Bibliogrāfiskā apraksta standartu piemērošanas noteikumi analītiskajā aprakstā”, līdz ar to darbu sastāvdaļas iedalot

- 1) dokumentu sastāvdaļās (bibliogrāfiski patstāvīgi darbi – vairāksējumu darbu atsevišķi sējumi, pielikumi, monogrāfiju sēriju atsevišķas daļas);
- 2) satura sastāvdaļās (bibliogrāfiski atkarīgi darbi – žurnālu raksti, monogrāfijas nodaļas, daļas u. c.).

Speciālists uzskata, ka sastāvdaļa jāattēlo izteiksmes līmenī, jo tā nav fiziski neatkarīga. To viņš raksturo ar definīciju: dokuments “sastāv” no satura, un tad saturs “satur” sastāvdaļu (83).

Pamatojoties uz FRBR modeli, Š. Taniguči izveidojis sastāvdaļas modeli FRBR koncepcijas ietvaros, kur sastāvdaļas atribūti tiek saistīti tikai ar darba, izteiksmes un manifestācijas līmeni (sk. 1. zīm.).

1. zīm. Satura sastāvdaļas modelēšana FRBR modelī (83)

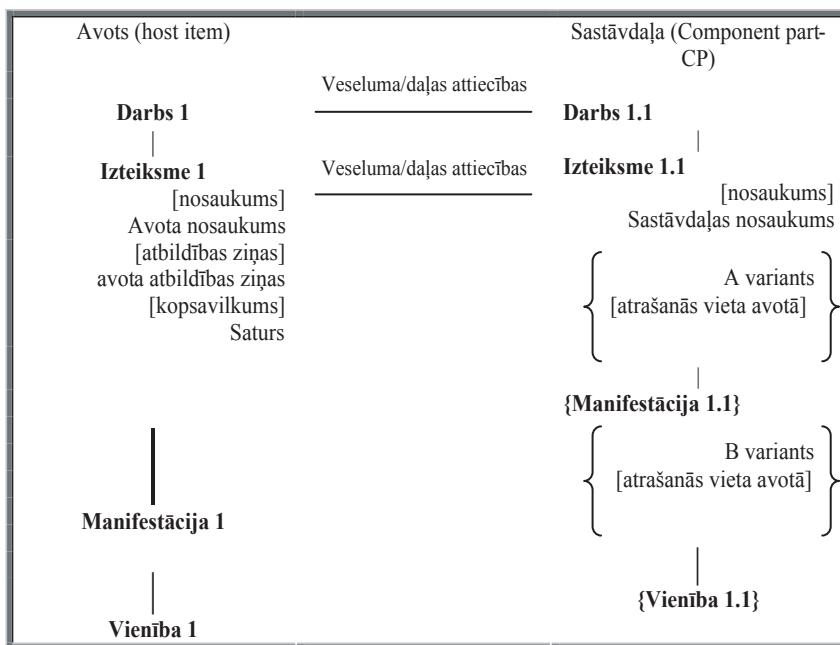
A varianta nozīme shēmā: ja eksistē arī manifestācijas līmenis, tad sastāvdaļas atribūti, avota identifikācija un atrašanās vieta avotā ir manifestācijas atribūti; ja darba manifestācija nav izveidota, tad minētie atribūti ir saistāmi ar izteiksmes līmeni.

Tomēr Š. Taniguči atzīst, ka šāds FRBR modelis par prioritāti uzskata manifestācijas līmeni, izmantojot atgriezenisko saiti un piedēvējot manifestācijas atribūtus augstāka līmeņa entītijām – darbam un izteiksmei. Viņš pārveido šo pašu modeli, izvirzot kā prioritāti izteiksmes līmeni (sk. 2. zīm.).

A un B varianti nozīmē, ka pastāv divi veidi, kā attēlot sastāvdaļas atrašanās vietu avotā. Ja atrašanās vieta ir izteiksmes atribūts, tad autors to apzīmē ar variantu A; ja atrašanās vieta ir manifestācijas atribūts, autors to apzīmē ar variantu B (piemēram, ietverošo lapušu numerācija ir B varianta atribūta vērtība).

FRBR piedāvāto modeli varētu uzskatīt kā saistītu datu kopumu, kurā sistēmas elementi ir loģiski sasaistīti. Izmantojot attiecību veidotās saites, iespējams izsekot bibliogrāfiskajiem datiem no abstraktā darba līmeņa līdz vienībai un otrādi ar atgriezenisko saišu palīdzību. Līdz ar to rodas iespēja sasaistīt kopā informācijas vienības, kas līdz šim tika veidotas atsevišķi viena no otras kā kartītes kartīšu katalogā. Protams, lielākās debātes bibliotēku nozarē notiek, kurš entītijas līmenis elektroniski būtu jāapraksta, lai lietotājam pieejamā informācija būtu viņa pieprasījumam atbilstoša un pilnībā raksturotu viņa izvēlēto meklēšanas kritēriju (pastāv arī viedoklis – ja lietotājs meklē konkrētu darba manifestāciju, viņam nebūtu nepieciešams uzzināt plašu informāciju, piemēram, par kādu darbu jau izteiksmes līmenī).

Lai gan FRBR ir liela nozīme turpmākajā AACR un ISBD attīstībā, tomēr ir šaubas, vai FRBR lietotā terminoloģija būs tik viegli integrējama gan ISBD, gan AACR standartos un noteikumos. Piemēram, nav skaidrs, vai AACR lietotais

2. zīm. Satura sastāvdaļas modelēšana izteiksmes līmenī (83)

termins “aprakstvienība” ir identisks ar FRBR terminu “manifestācija”, vai AACR termins “izdevums (*edition*)” ir tas pats, kas FRBR “entītija”.

FRBR, atšķirībā no ISBD, nenosaka, kā strukturēt datu elementus vai kā tos attēlot, lai, izlasot bibliogrāfisko aprakstu, būtu saprotama tā struktūra. FRBR pētījums piedāvā izveidot datu struktūru un attiecības starp datu elementiem, tam ir plašāks darbības lauks un abstrakcijas līmenis, tas varētu rosināt jaunu virzienu ISBD un AACR attīstībā.

2.1.5. Vārdu īsināšanas noteikumi bibliogrāfiskajā aprakstā

Tā kā analītiskā bibliogrāfiskā apraksta elementos daudzi vārdi un vārdu savienojumi bieži atkārtojas (*redaktors, sastādītājs, izdevums* u. c.), lai samazinātu bibliogrāfiskā apraksta apjomu, pieļaujama vārdu vai vārdu savienojumu īsināšana. Tomēr, veidojot mašīnlasāmos ierakstus MARC formātā, gandrīz katrā apraksta laukā ievadīto informāciju var izmantot meklēšanā pēc atslēgvārda, tāpēc būtu jācenšas vārdus bibliogrāfiskajā aprakstā ievadīt pēc iespējas neīsinot, jo tas var samazināt meklēšanas efektivitāti.

Īsinot vārdus bibliogrāfiskajā aprakstā, jāievēro, ka

- saīsinājumi jālieto konsekventi standartizēti un vienādi, lai nerastos pārpratumi to interpretēšanā, lai būtu iespējams vienu un to pašu vārdu īsināt vienādi un no īsinātā vārda atveidot neīsināto vārdu;
- vārdu īsināšana pieļaujama noteiktās bibliogrāfiskā apraksta zonās, nav pieļaujama arī viena un tā paša vārda īsināšana jebkurā apraksta zonā vai jebkurā vārdu savienojumā.

Lai vārdu īsināšana notiktu standartizēti, ir izveidoti vairāki vārdu īsināšanas standarti un noteikumi. Vārdu īsināšanas noteikumi ir iekļauti arī AACR, un ir izstrādāti ISO standarti.

Latvijā vārdu īsināšanu bibliogrāfiskajā aprakstā nosaka noteikumi “Latviešu valodas vārdu un vārdu savienojumu īsināšana bibliogrāfiskajā aprakstā”. Šie noteikumi izstrādāti, izmantojot Latvijā adaptēto starptautisko standartu “LVS ISO 832:1994 Informācija un dokumentācija – Bibliogrāfiskais apraksts un norādes – Bibliogrāfisko terminu īsināšanas noteikumi” un AACR noteikumu attiecīgo sadaļu.

Standartu “LVS ISO 832:1994 Informācija un dokumentācija – Bibliogrāfiskais apraksts un norādes – Bibliogrāfisko terminu īsināšanas noteikumi” paredzēts izmantot “bibliogrāfiskajos aprakstos un norādēs bieži lietoto vārdu un vārdu savienojumu īsināšanā” (14, 3. lpp.). Norādīts arī, ka “saīsinājumu lietošanu norādēs, katalogu ierakstos u. tml. nosaka īpaši noteikumi, kas izmantojami bibliogrāfisko aprakstu un citu uzziņu sastādīšanā” (14, 3. lpp.).

Standartā noteiktas īsināšanas metodes, salikteņu un vārdu savienojumu, vārda dažādu gramatisko formu īsināšanas noteikumi. Noteikumiem pievienoti īsināšanas piemēri svešvalodās (nav piemēru latviešu valodā), mazo un lielo burtu, diakrītisko zīmju lietošana saīsinājumos, kā arī latīņu teicienu saīsinājumu lietošanas piemēri starptautiskajā praksē.

AACR nosaka vārdu īsināšanu noteiktās apraksta zonās:

- aprakstgalvā;
- unificētajos nosaukumos;
- nosaukuma un atbildības ziņās u. c. apraksta zonās.

Tajā ir doti vārdu saīsinājumi valodās ar latīņu alfabētu un kirilicu, kā arī grieķu un senebreju valodas vārdu saīsinājumu saraksti. Noteikumi pieļauj ģeogrāfisko un administratīvo teritoriju saīsinājumus atbilstošās apraksta zonās, tomēr ir noteikts, ka īsināmi tikai šai sarakstā esošie zemju, pavalstu, teritoriju u. tml. nosaukumi. Atsevišķi uzskaitīti gada mēnešu īsināšanas noteikumi dažādās valodās (mēnešu saīsinājumi latviešu valodā rediģēti saskaņā ar pieņemtajiem noteikumiem “Latviešu valodas vārdu un vārdu savienojumu īsināšana bibliogrāfiskajā aprakstā”). Šie noteikumi ir vērtīgs palīgmateriāls citvalodu vārdu saīsināto formu atveidei bibliogrāfiskajā aprakstā, kā arī sniedz ieskatu starptautiski akceptētos īsināšanas noteikumos.

Latvijā ir arī adaptēts standarts “LVS ISO 4:2002 Informācija un dokumentācija. Publikāciju nosaukumu un nosaukumu vārdu īsināšanas noteikumi”, kas “sniedz seriālizdevumu un, kur iespējams, arī publikāciju, kas nav seriālizdevumi, nosaukumu īsināšanas noteikumus valodās, kuru rakstībā lieto latīņu, grieķu alfabētus un kirilicu” (15, 5. lpp.). Standarts gan nav izmantojams bibliografēšanā, bet paredzēts saīsinājumu lietošanai zemspējas piezīmēs, atsaucēs un bibliogrāfiskajos rādītājos. Šie saīsinājumi būtu lietojami tikai kopā ar pilno nosaukumu sarakstu.

Noteikumi “Latviešu valodas vārdu un vārdu savienojumu īsināšana bibliogrāfiskajā aprakstā” izdoti 1998. gadā. Tā kā tika izteikti vairāki ierosinājumi izmainīt saīsinājumu sarakstu, 2001. gadā sākās normatīvdokumenta “Latviešu valodas vārdu un vārdu savienojumu īsināšana bibliogrāfiskajā aprakstā” pārstrāde. Otro, pārstrādāto izdevumu sagatavoja BBSTK darba grupa, tas tika izdots 2002. gadā.

Noteikumi nosaka “latviešu valodas vārdu un vārdu savienojumu īsināšanu bibliogrāfiskajā aprakstā” (3, 3. lpp.) (t. sk. bibliogrāfiskajos līdzekļos, elektroniskajās datubāzēs u. c.) atbilstoši pievienotajam “Latviešu valodas vārdu un vārdu savienojumu saīsinājumu sarakstam”. Šie noteikumi izstrādāti, ievērojot latviešu valodas īpatnības.

Noteikumiem ir divas daļas:

- 1) noteikumi latviešu valodas vārdu un vārdu savienojumu īsināšanai bibliogrāfiskajā aprakstā;
- 2) latviešu valodas vārdu un vārdu savienojumu saīsinājumu saraksts.

Norādītas trīs vārdu un vārdu savienojumu īsināšanas metodes:

- vārda beigu īsināšana;
- vārda vidusdaļas īsināšana;
- kombinētā īsināšana.

Paredzēti arī salikteņu, vārdu savienojumu un dažādu vārda gramatisko formu (daudzskaitļa, locījumu formu, atvasināto vārdu) īsināšanas noteikumi. Skaidrota mazo un lielo burtu un dažādu mērvienību saīsināto apzīmējumu veidošana. Noteikumos paredzēti ne tikai vārdu saīsinājumu veidošanas nosacījumi, bet arī noteikta vārdu un vārdu savienojumu saīsinājumu lietošana.

Norādīts, ka vārdus un vārdu savienojumu saīsinājumus nelieto

- aprakstgalvā;
- aprakstvienības pamatnosaukumā, alternatīvajā nosaukumā un paralēlnosaukumā;
- sērijas un apakšsērijas pamatnosaukumā un paralēlnosaukumā;
- avota nosaukumā analītiskajā aprakstā;
- atslēgnosaukumā.

Noteikti arī saīsināto vārda formu lietošanas ierobežojumi, piemēram, saīsinātais vārds lietojams tikai kādā noteiktā aprakstā zonā vai elementā, tikai noteiktā vārdu savienojumā u. tml., neīsinā vārdu pamazināmās formas.

Vārdu saīsināšanas lietojums analītiskajā bibliografēšanā Latvijā vērtējams kā variabls. “Latviešu valodas vārdu un vārdu savienojumu īsināšanas bibliogrāfiskajā aprakstā” minētie noteikumi jāuzskata par galveno normatīvdokumentu saīsinājumu atveidē latviešu valodā un konsekventi jāievēro, veidojot analītiskos bibliogrāfiskos aprakstus.

2.2. Analītiskā bibliogrāfiskā apraksta izveides noteikumi Latvijā

Bibliografēšanas procesa sekmīgai izpildei nepieciešams izstrādāt un ievērot bibliogrāfiskā apraksta standartus un noteikumus. Tas nodrošina dokumenta satura precīzāku atklāšanu, izsmeļoša un saprotama bibliogrāfiskā apraksta izveidi. Tikai standartizētu, pareizi un pilnīgi sastādītu bibliogrāfisko aprakstu iespējams izmantot efektīvā bibliotēkas lietotāju apkalpošanā, veidojot kartotēkas, bibliogrāfiskos rādītājus un bibliogrāfiskās datubāzes ar daudzveidīgām meklēšanas iespējām.

Analītiskā bibliogrāfiskā apraksta standartizēta veidošana Latvijā aizsākās 20. gs. 20.–40. gados, kad tapa nozīmīgais analītiskās bibliogrāfijas rādītājs “Latviešu zinātne un literatūra”. Šī izdevuma sastādītāji Augusts Ģinters un Voldemārs Caune izveidoja jaunu samērā pilnīgu analītisko bibliogrāfisko aprakstu,

ko savā izdevumā ierobežotā lappušu skaita dēļ nevarēja pilnībā izmantot. Tā, piemēram, īpatnējs apraksts tika lietots nodaļās “Bibliogrāfija”, “Recenziju un kritiku rādītājs”. Šajā laikā netika publicēti lielāki apkopojoši pētījumi un noteikumi par analītiskā bibliogrāfiskā apraksta izveides nosacījumiem.

Pēckara periodā bibliogrāfiskās aprakstīšanas un arī analītiskā bibliogrāfiskā apraksta noteikumi tika izstrādāti Krievijas PFSR. Tie bija saistoši arī pārējām padomju republikām. Šajā procesā galvenās noteicējas bija centrālās Krievijas bibliotēkas, pārējām padomju republikām bija tiesības izteikt priekšlikumus tikai gatavu projektu izskatīšanā vai apspriešanā. Latvijas bibliotēku speciālisti pielāgoja apraksta noteikumus Latvijas bibliotēku vajadzībām. Šo darbu iesākumā veica V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēka, pēc tam Latvijas PSR Valsts plāna speciālo, zinātnisko un zinātniski tehnisko bibliotēku darba koordinācijas Starpresoru komisijas Literatūras zinātniskās apstrādes padomes Kataloģizācijas sekcija. Tomēr šiem procesiem bija arī pozitīvas iezīmes, jo Padomju Savienībā tika atbalstīti angļu un amerikāņu kataloģizācijas noteikumi, kā arī 80. gados vairāk vai mazāk tika veikta bibliogrāfiskās aprakstīšanas noteikumu saskaņošana ar ISBD standartiem. Kā minēts L. Ūbeles pētījumā “Bibliogrāfiskās aprakstīšanas attīstība Latvijā (1920.–1980. g.)”, Latvijas speciālistu lielākais veikums standartizācijā bija “Padomju Savienībā izdoto un apstiprināto aprakstīšanas noteikumu un instrukciju tulkošana un pārstrādāšana mūsu republikas vajadzībām, ievērojot Latvijas iespiedprodukcijas raksturu, kā arī latviešu valodas īpatnības” (29, 12. lpp.).

1960. gadā tika izdoti “Vienotie iespieddarbu aprakstīšanas noteikumi nelielu bibliotēku katalogiem un bibliogrāfiskajiem rādītājiem”, kuros ietverti arī analītiskā apraksta veidošanas noteikumi. Šis ir pirmais izdevums Latvijā, kurā apkopoti bibliogrāfiskā apraksta noteikumi atsevišķā izdevumā.

1972. gadā tika publicēti “Vienotie iespieddarbu aprakstīšanas un alfabētiskā kataloga organizācijas noteikumi nelielām bibliotēkām”. Šajā izdevumā analītiskā apraksta noteikumi ievietoti pielikumā.

Nākamie analītisko aprakstvienību aprakstīšanas noteikumi bija tuvināti starptautiskajiem aprakstīšanas ISBD standartiem. Pēc standarta 7.1-76 “*Библиографическое описание произведений печати*” parauga tika izstrādāti noteikumi “Iespieddarbu bibliogrāfiskais apraksts masu bibliotēkās”, kas izdots 1979. gadā. Tā otrajā daļā aplūkoti analītiskā bibliogrāfiskā apraksta noteikumi. Atbilstoši starptautiskajiem standartiem bibliogrāfiskā apraksta elementi tika sadalīti zonās, to atdalīšanai ieviestas dalītājzīmes.

1983. gadā spēkā stājās Valsts standarts 7.1-84 “*Библиографическое описание документа: Общие требования и правила составления*”. Latviešu valodā tika izdoti vairāki metodiskie līdzekļi, kas skaidroja šī standarta noteikumus, piemēram, metodiskie norādījumi “Bibliogrāfiskā aprakstīšana. Alfabētiskais katalogs”, kas izdoti 1990. gadā. Šis standarts paredzēja konsekventu analītiskā apraksta sadalīšanu divās daļās un dalītājzīmes (//) lietošanu abu daļu atdalīšanai, kā arī noteica elementu kopumu katrai daļai.

Bibliogrāfiskā apraksta standartu adaptēšana atbilstoši starptautiskajai praksei Latvijā sākās 90. gados. Līdz ar Latvijas neatkarības atjaunošanu pamazām iesākās darbs arī bibliotēku standartizācijas jomā. Latvijas bibliotēku speciālistiem bija vēlme sakārtot bibliotēku nozares standartus atbilstoši starptautiskajiem

katalogizācijas noteikumiem. Standartizācijas nozīmi palielināja arī automatizēto bibliotēku sistēmu ieviešana un elektronisko katalogu un bibliogrāfisko datubāzu veidošanas aizsākumi 90. gadu sākumā. 1994. gadā tika pieņemts standarts “LVS 50 Dokumenta bibliogrāfiskais apraksts”. Šī standarta izstrādāšanā izmantoti ISBD starptautiskie standarti un katalogizācijas noteikumi. Standarts noteica vispārīgos bibliogrāfiskā apraksta sastādīšanas pamatprincipus un bija spēkā tik ilgi, kamēr tika iztulkoti un izstrādāti ISBD dažādu dokumentu aprakstīšanas noteikumi.

1996. gadā LNB izveidoja Standartizācijas nodaļu, 1997. gadā tika nodibināta Bibliotēku darba un bibliogrāfijas standartizācijas tehniskā komiteja. Standartu adaptēšanas un tulkošanas darbi tika veikti vairāku projektu ietvaros – “Starptautisko standartu piemērošana Latvijas bibliotēku praksē” 1997. gadā un “Bibliotēku darba un bibliogrāfijas starptautisko standartu adaptācija Latvijā” 1998. gadā, ko atbalstīja Latvijas Kultūras ministrija un Sorosa fonds – Latvija.

2002. gadā komitejā sāka līdzdarboties arī muzeju un arhīvu speciālisti, līdz ar to komiteja tika pārdēvēta atbilstoši tās sastāvam par Muzeju, arhīvu un bibliotēku standartizācijas tehnisko komiteju (*MABSTK*). Šajā komitejā ir izveidotas darba grupas, kas adaptē standartus, terminoloģijas precizēšanai pieaicinot dažādu nozaru speciālistus. Darba grupu sastāvā ir labākie bibliotēku nozares speciālisti. Standartu izstrādes gaitā piedalās LNB Pētniecības nodaļa, darbu koordinē LNB Standartizācijas nodaļa, kas nosaka standartizācijas darbu norisi un sadarbības ar *MABSTK*.

No 1999. gada Latvijā ir pieejami visi tulkotie un adaptētie ISBD standarti, kuri ir arī izmantojami analītiskā apraksta veidošanā atbilstoši analītiskā apraksta sastāvdaļas avota materiāla veidam. 2000. gadā tika izdoti “Bibliogrāfiskā apraksta standartu (BA:ISBD) piemērošanas noteikumi analītiskajā aprakstā”. 2002. gadā izdots otrais, pārstrādātais izdevums “Latviešu valodas vārdu un vārdu savienojumu tīnāšana bibliogrāfiskajā aprakstā”.

Ir iztulkoti un izstrādāti jaunie ISBD izdevumi, kuri nomaina iepriekšējos standartus “ISBD(G). Starptautiskais standartizētais bibliogrāfiskais apraksts. Vispārīgie principi” un “ISBD(CR). Seriālizdevumu un citu turpinājumresursu starptautiskais standartizētais bibliogrāfiskais apraksts”.

2005. gadā latviešu valodā publicēti AACR, elektroniski ir pieejams arī FRBR normatīvdokuments un izdevums “ISBD elementu atbilstība FRBR entītiņu atribūtiem un attiecībām”.

Ļoti liela nozīme standartizācijas darbā un bibliogrāfisko datubāzu funkcionalitātes uzlabošanā būs arī IFLA izstrādāto vadlīniju “GARR : vadlīnijas autoritatīvajiem ierakstiem un norādēm” tulkojumam latviešu valodā.

Varam secināt, ka Latvijā jau ir veikts liels darbs starptautisko standartu tulkošanā un adaptēšanā, ir tulkoti ISBD standarti, AACR, “Starptautiskā bibliogrāfiskā apraksta standartu piemērošanas noteikumi analītiskajā aprakstā” u. c. Bibliotēku informācijas sistēmu sniegtās iespējas nav pilnīgi izmantojamas, ja bibliogrāfiskie dati netiek ievadīti strukturizēti, atbilstoši standartiem. Standartizēta informācijas ievadīšana nodrošina bibliogrāfisko datubāzu kvalitātīvu veidošanu, kas veicina informācijas apmaiņu un izmantošanu. Standartizācijai ir liela nozīme arī VVBIS kontekstā, jo informācijas pieejamības nodrošināšana virtuālajā vidē prasa tās standartizētu ievadīšanu. Diemžēl bibliogrāfiskās aprakstīšanas standartu ievērošana Latvijā nav obligāta, un tas mazina datu apmaiņas un izmantošanas, bibliotēku sadarbības un kooperācijas iespējas.

3. Analītiskā bibliografēšana MARC formātā

Bibliotēku darbā ieviešot jaunas informācijas tehnoloģijas, radās iespējas veikt bibliotēku savstarpējo sadarbību un datu apmaiņu. Bibliogrāfiskajiem datiem jābūt standartizēti organizētiem, lai informācijas meklēšana un izmantošana būtu efektīva un bibliogrāfiskos ierakstus būtu iespējams meklēt un izgūt ne tikai lokāli, bet, izmantojot interneta iespējas, arī attālās pieejas tiešsaistes bibliogrāfiskajās datubāzēs. Lai nodrošinātu informācijas apmaiņas iespējāmību starp bibliotēkām, nepieciešami standartizēti datu ievades un apmaiņas formāti. Šādam nolūkam tika radīts MARC bibliogrāfisko datu formāts bibliogrāfisko ierakstu izveidei un apmaiņai.

Tā kā lielā informācijas resursu apjoma dēļ universālo analītisko bibliografēšanu veic tikai nelielā daļā pasaules valstu bibliotēku, MARC formātā nav izveidoti standartizēti noteikumi analītisko ierakstu veidošanā. Lielākajā daļā bibliotēku attieksmi pret analītisko bibliografēšanu var raksturot šādi – analītika tiek veidota tikai ļoti īpašos apstākļos un ir izmantojama, aprakstot īpašu krājumu materiālus (74). Latvijas bibliotēku speciālisti un administratori ir pielāgojuši MARC formātu atbilstoši attiecīgajām iespējām MARC standartā.

MARC ir saīsinājums no vārdu savienojuma *MAchine Readable Cataloging*.

Literatūrā minētas vairākas MARC definīcijas:

- standartizēts mašīnlasāmās katalogizācijas formāts ierakstu izveidei ar noteiktu un vienvērdīgu struktūru, kas nodrošina datu ievadi, glabāšanu, informācijas atlasīšanu un datu apmaiņu mašīnlasāmā formā;
- katalogizācijas veids bibliogrāfiskās informācijas kodēšanai mašīnlasāmā formā;
- mašīnlasāmais katalogs, kas veidots atbilstoši Angļu un amerikāņu katalogizācijas noteikumiem, izmantojot mašīnlasāmos ierakstus;
- precīzs un ļoti detalizēts bibliogrāfisko aprakstu sakārtotājs un identifikētājs (50, 145. lpp.);
- starptautisks standartizēts digitāls formāts bibliogrāfisko aprakstvienību aprakstīšanai (20, 431. lpp.).

Gobinda Čoudharijs (*Gobinda Chowdhury*) grāmatā “*Introduction to Modern Information Retrieval*” uzsver, ka MARC ir “formātu grupa, kas paredzēti datorizētai bibliogrāfisko datu identificēšanai un sakārtošanai” (6, 32. lpp.).

MARC formāti

- nodrošina pilnīgu, kvalitatīvu, standartizētu jebkādu materiālu veidu bibliogrāfisko ierakstu izveidi, glabāšanu un izguvi;
- ļauj ieviest darbā jebkuru bibliotēku informācijas sistēmu, konvertēt datus, ja bibliotēku informācijas sistēma tiek mainīta;
- nodrošina bibliogrāfisko resursu kopīgu izmantošanu nacionālā un starptautiskā līmenī;
- nodrošina bibliotēku sadarbības iespējas datu apmaiņai.

Tā kā strauji attīstās elektroniskie informācijas resursi, tiek apsvērtas iespējas izmantot citus formātus informācijas apstrādē (XML, ONIX u. c.). Taču pagaidām bibliotēku darbā neviens formāts nevar aizstāt MARC formātu, jo tā detalizētā struktūra pilnībā atbilst bibliotēku darba vajadzībām.

Mašīnlasāmās katalogizācijas MARC formāts nodrošina MARC ierakstu izveidi, kas satur bibliogrāfisko informāciju.

MARC ieraksts ietver

- aprakstvienības bibliogrāfiskā apraksta ziņas (atbilstoši bibliogrāfiskā apraksta standartiem);
- pamataprakstu un papildaprakstus;
- priekšmetu aprakstgalvas/rubrikas;
- klasifikācijas indeksus.

Šo datu formu un saturu nosaka atbilstošie standarti: ISBD, AACR, LCSH (*Library of Congress Subject Headings – ASV Kongresa bibliotēkas priekšmetu saraksts*). Mūsdienās īpaša aktualitāte ir datu kopuma strukturizācija un MARC ierakstu izveide atbilstoši FRBR.

Ieraksta elementi tiek ievadīti atbilstošajos MARC ieraksta laukos, lai informāciju varētu strukturizēti meklēt un izvadīt. Tādējādi bibliogrāfiskā ieraksta un pieejas punktu saturu nosaka atbilstošie standarti un noteikumi, kas nodrošina skaidru un detalizētu bibliogrāfiskās informācijas dalījumu zonās un apraksta elementos, kas ir īpaši svarīgi, veidojot mašīnlasāmos bibliogrāfiskos ierakstus.

MARC ierakstam ir trīs sastāvdaļas:

- ieraksta struktūra;
- satura apzīmētāji;
- datu saturs.

Ieraksta struktūra nosaka MARC ieraksta lauku, apakšlauku, indikatoru, kodētās informācijas u. c. veidus, struktūru un apzīmējumus, lai nodrošinātu MARC ierakstu administrēšanu un apmaiņu. Ieraksta struktūras noteikšanā tiek piemēroti nacionālie un starptautiskie standarti informācijas apmaiņai (*Information Exchange Format ANSI Z39.2* un *Format for Information Exchange ISO 2709*).

Satura apzīmētāji – kodi un noteikumi, kas precīzi identificē un raksturo ieraksta datu elementus, lai nodrošinātu datu izmantošanu, “nosaka informācijas ievadīšanu, lai nodrošinātu daudzpusīgus pieejas punktus meklēšanas procesā, informācijas izdruku dažādos veidos un ierakstu formatēšanu uz ekrāna tiešsaistes publiskajā katalogā un izvadformās” (50, 147. lpp.).

Datu saturs – bibliogrāfiskā ieraksta elementi, kurus nosaka standarti AACR, ISBD u. c., kā arī MARC formāts (kodētie lauki u. c.).

MARC ieraksta struktūra sastāv no trim daļām: līdera lauka MARC21, direktorijas un apraksta laukiem.

Līderis – pirmais MARC ieraksta lauks, kas satur ieraksta apstrādei nepieciešamo informāciju, tam ir 24 simboli.

Direktorija – automātiski ģenerēta simbolu grupa, tā satur 12 simbolu pozīcijas, kas nosaka katra ieraksta lauka garumu un pirmā simbola sākuma pozīciju.

Apraksta lauki – MARC ieraksts ir sadalīts laukos, kas satur vienu vai vairākus apraksta elementus. Apraksta lauki var būt kodēti, kontrolējami fiksēta garuma vai dažāda garuma lauki. Kodētie, kontrolējamie fiksēta garuma lauki satur kodētu informāciju, kas tiek izmantota mašīnlasāmo ierakstu apstrādē. Dažāda garuma lauki paredzēti bibliogrāfiskās informācijas ievadīšanai.

Kontrolējamie fiksēta garuma lauki un dažāda garuma lauki tiek apzīmēti ar trīsciparu simbolu jeb tegu. Lauki var tikt iedalīti funkcionālajos blokos, kas atbilst tam, kā datu elementi ir iekļauti bibliogrāfiskajā ierakstā:

0XX – Kontrolējamie lauki, kodētie lauki;

- 1XX – Aprakstgalvas jeb galvenā ieraksta lauki;
- 2XX – Nosaukuma un izdošanas ziņu lauki;
- 3XX – Fiziskā raksturojuma ziņu lauki;
- 4XX – Sērijas ziņu lauki;
- 5XX – Piezīmju lauki;
- 6XX – Priekšmeta lauki;
- 7XX – Papildapraksta lauki;
- 8XX – Sēriju papildaprakstu lauki.

Indikatori ir satūra apzīmētāji (divi, viens no otra neatkarīgi simboli), kas seko lauka apzīmētājam jeb tegam. Šie apzīmējumi satur kodētu informāciju, kas interpretē vai papildina laukā ievadītos datus.

Lauka loģiskās sastāvdaļas ir apakšlauki. Tās ir atsevišķi identificējamās lauka daļas, kas satur bibliogrāfiskā apraksta elementus. Apakšlauka kods sastāv no delimitera jeb dalītājzīmes (tā var būt attēlota kā dolāra u. c. zīme) un burta vai skaitļa, kas seko delimiteram, norādot, kāds apakšlauks sekos. Apakšlauka koda funkcija ir identificēt lauka datu elementus, kas ir savstarpēji atšķirīgi un prasa atšķirīgu datu apstrādi. Apakšlauku koda burtiem un cipariem ir atšķirīga nozīme katrā laukā. Šo lauku, apakšlauku, indikatoru u. c. nozīmi nosaka MARC standarts – attiecīgo MARC formātu rokasgrāmatas. Lauki un apakšlauki var būt atkārtojami vai neatkārtojami atkarībā no tajos ietvertajiem bibliogrāfiskā ieraksta elementiem, kuru atkārtošānās biežumu nosaka bibliogrāfiskā ieraksta veidošanas loģika un likumsakarības.

Pirmais MARC formāts tika izveidots ASV Kongresa bibliotēkā 1965.–1966. gadā, lai nodrošinātu datu veidošanu un izplatīšanu mašīnlasāmā veidā. Līdzīgu darbu mašīnlasāmās katalogizācijas attīstīšanā veica Britu Nacionālās bibliogrāfijas padome, kas realizēja BNB MARC projektu, nolemjot pārbaudīt, vai mašīnlasāmo katalogizāciju iespējams izmantot nacionālās bibliogrāfijas iespiestā izdevuma izveidošanā.

Britu un Kongresa bibliotēku projekti 1968. gadā tika apvienoti projektā MARC II ar vēlmi izveidot standartizētu apmaiņas formātu. Tomēr, neraugoties uz starptautisko sadarbību, izveidojās divi atšķirīgi MARC formāti: UKMARC un USMARC. To ietekmēja atšķirīgās katalogizācijas prakses un dažādie uzdevumi, kas bija izvirzīti formātiem. Atšķirības palielināja arī 1968. gada AACR izdevums, kam bija atsevišķi britu un amerikāņu izdevumi.

1971. gadā MARC formāts kļuva par ASV nacionālo standartu bibliogrāfisko datu apmaiņai, 1973. gadā – par starptautisku standartu. 1975. gadā par Lielbritānijas nacionālo MARC standartu kļuva UKMARC formāts. 70. gados attīstījās daudz MARC formāta versiju (RUSMARC, FINMARC, danMARC u. c.). Vadošais MARC formāts pasaulē ir MARC21, kas tika izveidots 1999. gadā.

2000. gadā Britu bibliotēka veica aptauju, kurā centās izziņāt turpmākās UKMARC attīstības iespējas (66). Aptaujā tika noskaidrots, ka 57% no aptaujas dalībniekiem vēlas pāriet uz formātu MARC21, 30% vēlas abu formātu harmonizāciju un 7% lietotāju vēlas arī turpmāk izmantot UKMARC formātu. Tika uzsvērtas šādas MARC21 priekšrocības:

- plašas iespējas iegūt un lejuplādēt bibliogrāfiskos ierakstus no ASV bibliotēkām un bibliogrāfisko ierakstu piegādes institūcijām;
- MARC21 ir vairāki formātu tipi, īpaši nozīmīgs ir autoritatīvo datu formāts;

- MARC21 formātam ir detalizētāk izstrādāta dokumentācija, tas tiek vairāk attīstīts un uzturēts nekā UKMARC formāts.

2001. gadā Britu bibliotēka paziņoja, ka pāries uz MARC21 formātu.

3.1. Analītisko ierakstu veidošanas specifika UKMARC formātā

UKMARC formāts tika izveidots, lai automatizēti varētu izdot Britu nacionālo bibliogrāfiju (*British National Bibliography (BNB)*). Tas tiek izmantots pārsvārā Lielbritānijas bibliotēku sistēmā un arī ārvalstu institūcijās.

UKMARC bibliogrāfisko datu saturs atbalsta AACR katalogizācijas noteikumus un ISBD standartus, ieraksta struktūra atbilst informācijas apmaiņas standartam ISO 2709.

Pirmā UKMARC rokasgrāmatā “*The UKMARC Manual: a Cataloguer’s Guide to the Bibliographic Format*” tika izdota 1975. gadā, un UKMARC kļuva par bibliogrāfisko datu apmaiņas formātu, kuru izmantoja ne tikai nacionālās bibliogrāfijas sagatavošanā, bet arī mašīnlasāmo ierakstu izveidei un katalogizācijai. UKMARC rokasgrāmatas otrais izdevums tika publicēts 1980. gadā, tajā ievēroti AACR2 nosacījumi un veiktas izmaiņas, lai varētu aprakstīt dažāda veida materiālus. Ceturtais, pēdējais UKMARC rokasgrāmatas izdevums tika publicēts 1996. gadā, to izdeva Britu bibliotēkas Nacionālās bibliogrāfijas aģentūra (*National Bibliographic Service of the British Library*), kopš tā laika tas regulāri papildināts un uzlabots līdz 2000. gadam, kad tika nolemts pāriet no UKMARC formāta uz MARC21.

UKMARC ir tikai bibliogrāfisko datu formāts. Autoritatīvo ierakstu formāts nav publicēts, un tiek izmantots tikai Britu bibliotēkā.

UKMARC formātā nav paredzēts īpašs apraksta lauks analītiskas avota aprakstam, tāpēc UKMARC formātā analītiskais ieraksts tiek sadalīts divās daļās:

- sastāvdaļas bibliogrāfiskā apraksta lauki;
- avota bibliogrāfiskā apraksta lauki.

1. tabulā attēlots UKMARC ieraksta lauku izkārtojums analītiskā apraksta veidošanai (iekļauti visbiežāk lietojamie lauki un apakšlauki).

1. tabula

Analītiskā ieraksta izveidē biežāk lietojamo lauku un apakšlauku izkārtojums UKMARC formātā, ko izstrādājusi SIA „TietoEnator Alise”
(sastādītāja Baiba Mūze)

Lauks	1. indikators	2. indikators	Apakšlauks	Apakšlauka nosaukums
Sastāvdaļas apraksts				
006				Izdevuma veids
008				Publikācijas veids
				Gads
				Valsts kods
				Valodas kods
041	0	0	a	Pamatteksta valoda(s)
			b	Teksta daļas cita valoda(s)

1. tabulas turpinājums 42. lpp

1. tabulas turpinājums

080	0	0	a	UDK indekss
100	0/1/3	0	a	Individuālā autora uzvārds aprakstgalvā
			h	Vārds vai iniciāļi
245	1/3	0-9	a	Analītiskās aprakstvienības pamatnosaukums
			k	Sastāvdaļas paralēlnosaukums
			b	Citas nosaukumziņas vai īsa anotācija
			d	Pirmās atbildības ziņas
			e	Nākamās atbildības ziņas
440	0	0-9	a	Analītiskās vienības sērijas nosaukums
504	0	0	a	Piezīme par bibliogrāfiju
505	0	0	a	Piezīme par saturu
508	0	0	a	Piezīme par atbildības ziņām un parakstu
513	0	0	a	Piezīme par kopsavilkumiem
546	0	0	a	Piezīme par teksta valodu
600	0/1/3	0	a	Personvārds kā priekšmets (uzvārds)
			h	Vārds vai iniciāļi
610	1/2	0	a	Kolektīvā institūcija kā priekšmets
611	0	0	a	Konference, kongress u. c. kā priekšmeti
651	0	0	a	Vietvārds kā priekšmets
695	0	0	a	Priekšmeti
			b	Atslēgvārdi
700	0/1/3	0/1	a	Personas uzvārds (papildapraksts)
			h	Vārds vai iniciāļi
710	1/2	0-9	a	Kolektīvais autors (papildapraksts)
745	0/1	0-9	a	Nosaukuma papildapraksts
900	0/1/3	0/1	a	Personas uzvārda cita forma
			h	Vārds vai iniciāļi
			x	Norādes frāze Sk. vai Sk. arī
			a	Personvārda pamatforma (forma, uz kuru atsaucas un kas jau ievadīta kādā no laukiem 100, 600 vai 700)
			z	Lauks, uz kuru atsaucas
Avota apraksts				
021			a	ISBN
022			a	ISSN
245	3	0-9	a	Avota nosaukums
			d	Pirmās atbildības ziņas
			e	Nākamās atbildības ziņas
248	0	0	g	Vairākdaļīga izdevuma laidieni
			h	Vairākdaļīga izdevuma laidiena nosaukums
250	0	0	a	Izdevuma ziņas

1. tabulas turpinājums 43. lpp.

1. tabulas turpinājums

255	0	0	a	Laidiena apzīmējums (seriālizdevumiem)
			c	Precizējošas ziņas par laidieni (seriālizdevumiem)
			d	Ietverošās lappuses (seriālizdevumiem)
260	0	0	a	Izdošanas vieta (grāmatām)
			b	Izdevējs (grāmatām)
			c	Izdošanas gads (grāmatām)
300	0	0	a	Ietverošās lappuses (grāmatām)
440	0	0-9	a	Sērijas ziņas
			v	Numerācija
503	0	0	a	Piezīme par turpinājumiem
700	0/1/3	0/1	a	Personas uzvārds (papildapraksts)
			h	Vārds vai iniciāļi
710	1/2	0	a	Kolektīvais autors
745	0/1	0-9	a	Nosaukuma papildapraksts
856	7	0	u	Saite (elektroniskā resursa atrašanās vieta)
900				Lokālie lauki

3.2. Analītisko ierakstu veidošanas specifika MARC21 formātā

MARC21 formāts tika radīts 1998. gadā, harmonizējot USMARC, CAN/MARC un UKMARC formātus. MARC21 formāta rokasgrāmata “*The MARC21 Format for Bibliographic Data*” publicēta 1999. gadā. Rokasgrāmatu “*The MARC21 Format for Bibliographic Data*” vai saīsinātā variantā “*MARC21 Concise Format for Bibliographic Data*” izdod ASV Kongresa bibliotēkas Kataloģizācijas izplatīšanas dienests (*Cataloguing Distribution Service of the Library of Congress*).

MARC21 formāts paredzēts kā starptautisks bibliogrāfiskās informācijas izveides un apmaiņas formāts ar skatu 21. gadsimtā, to atspoguļojot arī nosaukumā. MARC21 ir visdetalizētāk izstrādātais MARC formāts atbilstoši jaunākajām tehnoloģiskajām prasībām informācijas apstrādē, tas nodrošina arī autoritatīvo ierakstu izveides iespējas.

MARC21 formātu uztur ASV Kongresa bibliotēkas Tīklu attīstības un MARC standartu aģentūra (*Network Development and MARC Standards Office of the Library of Congress*) sadarbībā ar Kanādas Nacionālās bibliotēkas standartizācijas iestādēm.

MARC21 ieraksta struktūra atbilst Amerikas bibliogrāfiskās informācijas apmaiņas standartam ANSI/NISO Z39.2 (*American National Standard for Bibliographic Information Interchange*) un ISO standartam “*ISO 2709:1996 Information and Documentation. – Format for Information Exchange*”.

MARC21 galvenās iezīmes:

- nodrošina bibliogrāfiskās informācijas ievadīšanu, glabāšanu un izguvi;
- pilnīgas negrāmatu materiālu bibliogrāfiskās aprakstīšanas iespējas;

773 lauks

773 Avota papildapraksts (A)

Informācija par sastāvdaļas apraksta avotu. Ja sastāvdaļas avots ir seriālizdevums vai vairāksējumu darbs, nepieciešama informācija apakšlaukos \$g un \$q, lai norādītu precīzu sastāvdaļas atrašanās vietu avotā.

A – Atkārtojams

AN – Neatkārtojams

Indikatori

Pirmais – Piezīmes kontrole

0 – rādīt piezīmi uz ekrāna

1 – nerādīt piezīmi uz ekrāna. Teksta piezīme ir 580 laukā

Otrais – Rādīt uz ekrāna pastāvīgo kontroli

Saite ar avotu

8 – Nerādīt uz ekrāna ģenerēto pastāvīgo kontroli

Apakšlauki

\$a – Aprakstgalva (NA)

\$b – Izdevuma ziņas (NA)

\$d – Izdošanas ziņas (izdošanas vieta, izdevējs, izdošanas datējums) (NA)

\$g – Saistības informācija (A)

\$h – Fiziskā raksturojuma ziņas (NA)

\$i – Teksts uz ekrāna (NA)

\$k – Saistītās aprakstvienības sērijas ziņas (A). Saistītā ieraksta sērijas ziņas no 4XX vai 8XX laukiem

\$m – Materiāla specifiskais raksturojums (NA)

\$n – Piezīme (A)

\$o – Cits vienības identificētājs (A)

\$p – Saīsinātais nosaukums (NA). Saīsinātais nosaukums no saistīta ieraksta 210 lauka

\$q – Numerācija un pirmā lapa (NA)

\$r – Ziņojuma numurs (A)

\$s – Unificētais nosaukums (NA)

\$t – Nosaukums (NA)

\$u – Standarta tehniskā ziņojuma numurs (*STRN* – *Standard Technical Report Number*) (no saistītā ieraksta 027 lauka) (NA)

\$w – Ieraksta kontrolnumurs (A)

\$x – Starptautiskais seriālo izdevumu standartnumurs (*ISSN* – *International Standard Serial Number*) (NA)

\$y – CODEN apzīmējums (NA)

\$z – Starptautiskais grāmatas standartnumurs (*ISBN* – *International Standard Book Number*) (A)

- formāts arvien vairāk tiek uzverts kā mašīnlasāmo ierakstu standartizētas izveides un datu apmaiņas formāts.

MARC21 ir izveidoti 5 datu formāti:

- bibliogrāfisko datu formāts;
- autoritatīvo datu formāts;
- eksemplāru ziņu formāts;
- klasifikācijas ziņu formāts;
- sociāliju formāts.

Analītisko ierakstu izveidē svarīga nozīme ir autoritatīvo datu formātam, kas nodrošina pieejas punktu (personvārdu, institūciju, priekšmetu) autorizētas formas izveidi un saisti ar bibliogrāfisko datu formātu.

Atšķirībā no UKMARC standarta MARC21 formātā analītiskajam ierakstam atsevišķi netiek veidota avota apraksta daļa, bet ziņas par apraksta avotu iekļautas 773 laukā jeb saistītā ieraksta laukā, kas nodrošina vertikālās veseluma saites ar daļu (sk. 2. tabulu (77)).

3. tabulā sniegts analītiskā ierakstā biežāk izmantojamo lauku un apakšlauku saraksts MARC21 formātā.

3. tabula

Analītiskā ieraksta izveidē biežāk lietojamo lauku un apakšlauku izkārtojums MARC21 formātā, ko izveidojuši LNB Bibliogrāfijas institūta darbinieki (sastādītāja Ilona Dukure)

Lauks	I indikators	II indikators	Apakšlauks	Apakšlauka nosaukums
LDR			05	Bibliogrāfiskais līmenis
008			06	Publikācijas veids
			07	Gads
			15	Valsts kods
			35	Valodas kods
			041	0/1
			b	Kopsavilkuma valodas kods
044	#	#	a	Valsts kods
080	#	#	a	UDK indekss
100	0/1/3	#	a	Personvārds
245	0/1	0-9	a	Nosaukums
			b	Paralēlais nosaukums Citas nosaukumziņas
			c	Atbildības ziņas
246	0/1/2/3	0/1/3	a	Nosaukuma cita forma (pamatnosaukuma variants/īsa nosaukums)
			b	Pārējās nosaukuma ziņas
440	#	0-9	a	Sērijas ziņas
490	1	#	a	Rubrikas vai galvenās nodaļas nosaukums
500	#	#	a	Vispārīgā piezīme
504	#	#	a	Bibliogrāfijas u. c. piezīme

3. tabulas turpinājums 46. lpp.

3. tabulas turpinājums

505	0	#	a	Satura piezīme
508	#	#	a	Atbildības ziņu piezīme
515	#	#	a	Numerācijas piezīme
520	#/1/3	#	a	Kopsavilkuma piezīme
525	#	#	a	Pavadmateriāla, pielikuma piezīme
546	#	#	a	Valodas piezīme
547	#	#	a	Nosaukuma piezīme
600	0/1/3	4	a	Personvārds
			e	Līdzdalības apzīmējums
610	0/1/2	4	a	Kolektīvās institūcijas nosaukums
650	#	0/2/4	a	Priekšmets (kontrolētais)
651	#	0/2/4	a	Ģeogrāfisks nosaukums
653	#	#	a	Nekontrolētais priekšmets
700	0/1/3	#	a	Personvārds
			e	Līdzdalības apzīmējums
710	0/1/2	#/2	a	Kolektīvās institūcijas nosaukums
711	0/1/2	#/2	a	Konferences vai sanāksmes nosaukums
740	0-9	#/2	a	Nosaukuma papildapraksts
773	0	#	t	Nosaukums (avota)
			a	Aprakstgalva
			k	Sērijas ziņas
			b	Izdevuma ziņas
			d	Izdošanas ziņas
			x	ISSN numurs
			z	ISBN numurs
g	Saistības informācija (sastāvdaļas hronoloģiskais datējums, ietverošo lapušu numerācija u. c.)			
856	4	0	u	Elektroniskā resursa adrese un pieeja

3.3. UKMARC un MARC21 formātu salīdzinošā analīze

Lai arī MARC21 un UKMARC ir radniecīgi MARC formāti, tiem ir atšķirības, ko nosaka dažādās katalogizācijas prakses un mašīnlasāmo ierakstu veidošanas mērķi.

Galvenās atšķirības MARC formātos:

- kodētie lauki;
- interpunkcijas lietošana:
 - UKMARC formātā nodrošināta automātiska interpunkcijas ievadīšana;
 - MARC21 interpunkcijas zīmes ievada katalogizētājs;
- satura apzīmētāju, lauku un apakšlauku veidošana;
- fiksēto lauku kodi.

Jāatzīmē, ka MARC21 formātā neizmanto apraksta līmeņus, kas parāda, ka darbs, kas ietverts publikācijā, ir katalogizēts kā patstāvīga bibliogrāfiska aprakstvienība.

Ir atšķirības abu formātu līdera un direktorijas laukos, MARC21 formātam ir plašākas datu kodēšanas iespējas.

UKMARC formātā paredzēta detalizētāka apakšlauku izmantošana katram bibliogrāfiskā apraksta elementam (MARC21 formātā vairāk informācijas tiek rakstīts vienā laukā, izmantojot interpunkcijas zīmes elementu atdalīšanai).

Piemērs.

100 laukā personas aprakstgalvā personas vārds un uzvārds tiek rakstīts da-
žādi.

MARC21	100 1# \$a Rainis, Jānis, \$d 1865-1929
UKMARC	100.10 \$a Rainis \$h Jānis \$c 1865-1929

MARC21	245 10 \$a Tālas noskaņas zilā vakarā / \$c Jānis Rainis ; il. Artūrs Apinis
UKMARC	245.10 \$a Tālas noskaņas zilā vakarā \$d Jānis Rainis \$e il. Artūrs Apinis

UKMARC apakšlauku kodi ir alfabēta burti, bet MARC21 – arī cipari (kontrolētie, saišu apakšlauki).

UKMARC formātā indikatoru vērtība ir no 0 līdz 9, MARC21 formātā indikatora vietā var būt arī īpašs simbols #, kas nozīmē, ka indikators nav definēts, vai arī, ja indikators ir definēts, simbols nozīmē, ka informācija par to nav sniegta.

MARC21 formātā paredzēti unikāli 841-887 lauki eksemplāru ziņām, kas attiecas gan uz bibliogrāfisko datu formātu, gan eksemplāra ziņu formātu, šādu lauku nav UKMARC formātam.

UKMARC paredzēti norāžu lauki 900-945, kas veido saites uz citu, autoritatīvu personvārdu, institūciju, darba nosaukuma formu. Šīs funkcijas MARC21 formātā nodrošina autoritatīvo datu formāts. 4. tabulā redzams MARC21 un UKMARC formātu lauku salīdzinājums.

Automatizēto informācijas sistēmu un MARC formāta ieviešana ir veicinājusi analītiskā apraksta standartizāciju un starptautisko katalogizācijas noteikumu ieviešanu Latvijā. Tā kā MARC formāti atbalsta starptautiskos katalogizācijas standartus un noteikumus AACR un ISBD, tad MARC ierakstu pareiza izveide nodrošina arī aprakstīšanas noteikumu ievērošanu. Ja informācijas apstrāde nav bijusi standartizēta, to nav iespējams pilnvērtīgi izmantot informācijas meklēšanā, apmaiņā un izguvē. MARC formāti nodrošina arī analītiskās informācijas daudzveidīgas meklēšanas, izguves un datu apmaiņas iespējas.

Izmantojot MARC21 formāta iespējas, katrai bibliotēkai tomēr var būt savas nianšes apraksta veidošanā, ievērojot savas bibliotēkas specifiku un lietotāju vajadzības, kā arī mašīnlasāmo ierakstu izmantošanas mērķus (dažādu atlasēs kritēriju izvēle, bibliogrāfisko rādītāju un sarakstu sagatavošana u. c.).

UKMARC un MARC21 formātu ieraksta lauku salīdzinājums

Lauki	UKMARC	Lauki	MARC21
001-008	Kontrolējamie lauki	001-008	Kontrolējamie lauki
01X-09X	Kodētie lauki (informācija)	01X-08X	Kodētā informācija
1XX-24X	Galvenie ieraksta pieejas punkti	1XX-24X	Galvenie ieraksta pieejas punkti
245-26X	Nosaukuma un izdošanas ziņas	245-28X	Nosaukuma un izdošanas ziņas
3XX	Fiziskā raksturojuma ziņas	3XX	Fiziskā raksturojuma ziņas
4XX	Sērijas ziņas	4XX	Sērijas ziņas
500-58X	Piezīmju ziņas	50X-58X	Piezīmju ziņas
600-69X	Priekšmetu pieejas punkti	600-65X	Priekšmetu pieejas punkti
7XX	Papildapraksta pieejas punkti	7XX	Papildapraksta pieejas punkti, saišu lauki
8XX	Sērijas ziņu pieejas punkti	80X-840 841-88X	Sērijas ziņu pieejas punkti, eksemplāru ziņas
900-945	Norāžu lauki	9XX	Lokālas lietošanas lauki
946-9XX	Lokālas lietošanas lauki		

Bibliogrāfisko datubāzu veidošanā Latvijas valsts nozīmes bibliotēkas no 1992. gada izmantoja IIS (*Integrētā informācijas sistēma*) ALISE – informācijas sistēmu, kas tika izstrādāta Latvijā un bibliogrāfisko datu ievadīšanai atbalsta UKMARC formātu. Projektā „Vienotais Latvijas bibliotēku informācijas tīkls LATLIBNET” iesaistītās bibliotēkas no 1998. gada ieviesa IIS ALEPH 500, kurā savukārt atbalsta MARC21 formātu. Tās bibliotēkas, kurās turpināja izmantot vai ieviesa IIS ALISE (publiskās bibliotēkas, daļa augstskolu, dažādu institūciju bibliotēkas u. c.) bibliogrāfiskos aprakstus veido UKMARC formātā. Līdz ar to Latvijas bibliotēkās tiek izmantots gan UKMARC formāts, gan MARC21 formāts. Ņemot vērā to, ka UKMARC formāta izstrādātāja Britu bibliotēka paziņojusi, ka pāries uz MARC21 formātu, arī IIS ALISE izstrādātāji no 2007. gada sistēmas jaunajā versijā paredzējuši atbalstīt MARC21 formātu. Līdz ar to lielākajā daļā Latvijas bibliotēku tiks izmantots vienots mašīnlasāmās katalogizācijas formāts, kas veicinās datu apstrādes standartizāciju un bibliotēku sadarbību datubāzu veidošanā.

4. Krievijas bibliotēku apvienības *MAPC* pieredze analītisko ierakstu veidošanā un bibliotēku sadarbībā

Lai Latvijā attīstītu analītisko bibliografēšanu, nepieciešams iegūt papildu zināšanas un idejas, aplūkojot citu valstu pieredzi, it īpaši bibliotēku sadarbības un datu apmaiņas organizēšanā.

Šajā ziņā ļoti noderīga varētu būt Krievijas bibliotēku pieredze, veidojot korporatīvo apvienību “*MAPC*”. Ideja veidot projektu *MAPC* radās 2000. gadā, kad Saratovas, Čelabinskas, Udmurtijas un Samaras universitāšu bibliotēkas nolēma apvienot savus resursus vienotas analītisko ierakstu datubāzes izveidei. Drīz vien šīm bibliotēkām pievienojās arī citas Krievijas bibliotēkas. Šādas bibliotēku sadarbības vēlmi noteica vairāki iemesli, proti, katrā bibliotēkā atsevišķi tika aprakstīti vieni un tie paši izdevumi, mazās bibliotēkas nespēja izrakstīt pietiekamu skaitu žurnālu, lai kvalitatīvi spētu apkalpot lasītājus.

2003. gadā *MAPC* apvienojās jau 45 bibliotēkas: 29 augstskolu bibliotēkas (14 klasiskā tipa universitāšu bibliotēkas, kā arī tehnisko, lauksaimniecības, pedagoģisko, medicīnas, valsts pārvaldes universitāšu un akadēmiju bibliotēkas), 3 nacionālās, 5 apgabalu bibliotēkas, 7 pilsētu bibliotēku tīkli, 1 apgabala bērnu un jaunatnes bibliotēka. Projektā iesaistījās arī Kazahstānas, Baltkrievijas un Ukrainas bibliotēkas. Kopš apvienības dibināšanas divu gadu laikā tika panākts, ka tiek izrakstīti 400 dažādu nosaukumu žurnāli, datubāzes apjoms sasniedza 80 000 ierakstus (57).

Pašlaik, kā norādīts apvienības *MAPC* tīmekļa vietnē <http://mars.udsu.ru>, kopējam darbam jau apvienojušās 119 bibliotēkas, kopīgi analītiski izrakstot 949 žurnālus (89).

Bibliotēku apvienības galvenie darbības principi:

- sadarbības iespējas, vienlaicīgi saglabājot bibliotēku iekšējo tehnoloģisko procesu nemainību;
- izdevumu satura pilnīga analītiska izrakstīšana;
- minimālu tehnisko līdzekļu izmantošana datu pārraidē un saņemšanā.

Datubāzes uzturēšanai un vadīšanai ir nodibinātas divas padomes, tehniskā un metodiskā, kurās ietilpst aktīvāko bibliotēku pārstāvji (87).

Tehniskā padome ir izveidojusi vairākas programmas datubāzes automātiskai vadībai un ierakstu kontrolei (bibliogrāfiskā ieraksta lauku aizpildīšanas precizitātes pārbaude, automātiska lauku aizpildīšana (kodētie lauki, papildu klasifikācijas indeksi, ja bibliotēka ierakstam pievieno tikai vienu klasifikācijas indeksu u. c.).

Metodiskā padome veic datubāzes pilnveidošanas metodikas izstrādi, tematisko rubriku un apakšrubriku sarakstu sastādīšanu, metodisko noteikumu un instrukciju izstrādi kopīgajam darbam.

Kopīgo bibliotēku sadarbību nosaka Līgums, kurā noteiktas dalībnieku tiesības un pienākumi. Katra bibliotēka apņemas pilnībā izrakstīt tai noteiktos žurnālus, katram bibliogrāfiskajam ierakstam pievienot anotāciju, atslēgvārdus, priekšmetu rubrikas. Līguma pielikumos ir žurnālu saraksti, kas jāizraksta katrai bibliotēkai, bibliogrāfiskā apraksta lauku saraksts un to aizpildīšanas noteikumi, datu saņemšanas un nodošanas kārtība, tematisko rubriku un apakšrubriku saraksts,

metodiskie norādījumi anotāciju un atslēgvārdu sagatavošanai. Tie ir sadarbības pamatdokumenti, kas jāievēro, lai nodrošinātu datubāzes izveides kvalitāti.

Datubāzes veidošanas koordinācijas darbu uzņemas viena bibliotēka, kas šī pienākuma veikšanai tiek izvēlēta uz gadu. Visus darba jautājumus izlemj balsojot. Procedūru organizē koordinējošā bibliotēka, izsūtot aptaujas lapas. Balsošanas laikā notiek priekšlikumu apspriešana, sazinoties elektroniski. Lēmums tiek pieņemts ar balsu vairākumu un ir obligāts visiem projekta dalībniekiem, tādējādi bibliotēkām nereti nākas koriģēt savu darbu, lai tas atbilstu apvienības kopīgajām prasībām.

Katra bibliotēka atkarībā no tās iespējām analītiski izraksta 5–10 izdevumus. Žurnāli analītiski jāizraksta septiņu dienu laikā no žurnāla ienākšanas bibliotēkā. Rakstu bibliogrāfiskie apraksti noteiktā formātā jāpārsūta elektroniski bibliogrāfam koordinatoram, kas veic datu pirmreizējo pārbaudi trīs dienu laikā, pēc tam ieraksti tiek pievienoti datubāzei.

Bibliotēkas turpina strādāt savā bibliotēku informācijas sistēmā, bet ir izvēlēts vienots datu apmaiņas formāts un kontrolēta datubāzes papildināšanas metodika. Par datu apmaiņas formātu ir pieņemts sistēmas “Bibliotēka” formāts, pārējām bibliotēkām, kurās izmanto citas informācijas sistēmas, ir nodrošināta datu konvertācija. Visi projekta dalībnieki saņem vienotu ieraksta sagatavošanas metodiku, kur uzskaitīti lauki un to kodi USMARC un RUSMARC formātos, aprakstīti katra lauka aizpildīšanas noteikumi, atslēgvārdu, ģeogrāfisko rubriku un anotāciju veidošanas noteikumi.

Aizpildāmos laukus pēc nozīmības var iedalīt trīs daļās:

- obligāti aizpildāmie lauki. Ja tos neaizpilda, tad bibliogrāfiskais apraksts ir kļūdainis;
- lauki, kuri jāaizpilda, ja žurnālā ir atrodama attiecīga informācija;
- lauki, kurus vēlams aizpildīt.

Kopējais lauku un apkšlauku skaits ir 90. No tiem obligāti aizpildāmie lauki – 12 (13%), aizpildāmie lauki – 27 (30%), izvēles lauki – 51 (57%) (56, 117. lpp.).

Pēc bibliotēku darbinieku domām, datubāzei ir liela nozīme bibliotēkas lietotāju apkalpošanā. Veicot apvienības dalībbibliotēku lietotāju aptauju, secināts, ka 100% lietotāju meklēšanā izmanto atslēgvārdus, 80% – priekšmetu rubrikas, 60% – avota nosaukumu, 40% – klasifikācijas indeksus (87). Tādēļ liela uzmanība tiek veltīta priekšmetu un atslēgvārdu pievienošanai bibliogrāfiskajam ierakstam, vidējais priekšmetu rubriku skaits ierakstā – 2,58, vidējais atslēgvārdu skaits ierakstā – 5,7, Universālās decimālās klasifikācijas (*UDK*), Bibliotekārās un bibliogrāfiskās klasifikācijas (*BBK*), Djuija decimālās klasifikācijas (*DDK*) indeksu skaits – 0,9 (87).

Informāciju var meklēt praktiski pēc jebkura bibliogrāfiskā apraksta elementa, sameklētos ierakstus iespējams attēlot kā bibliogrāfisko aprakstu sarakstu (sk. 1. attēlu).

Atverot hipersaiti “Detalizēta informācija”, pieejami ieraksta papildu elementi: anotācija, priekšmetu rubrikas, atslēgvārdi u. c. (sk. 2. attēlu).

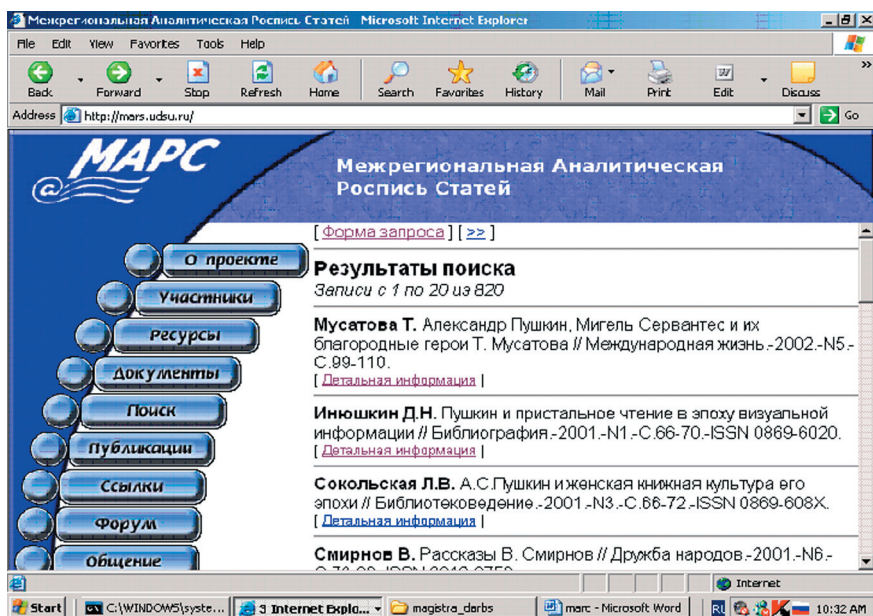
Bibliotēkas lietotāji var saņemt arī jebkuru izdevumu lietošanai, izmantojot elektronisko dokumentu piegādes sistēmu.

Turpmākajā darbā apvienības bibliotēkas plāno palielināt izrakstāmo žurnālu skaitu (ietverot vietējos preses izdevumus, tehnisko literatūru, kā arī augstskolu zinātniskos rakstus).

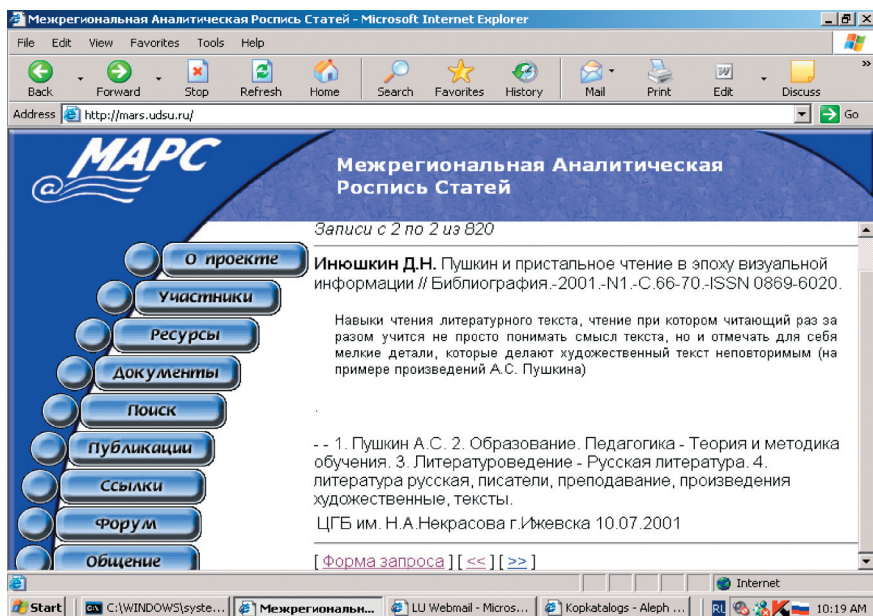
Kaut arī datubāzes attīstība bijusi sekmīga, datubāzu veidotāji norāda, ka pastāv vairākas problēmas:

- nepieciešams palielināt kontroli par darbu izpildes laiku, ierakstu pilnīgumu;
- nepieciešams pārskatīt lielu daudzumu informācijas, liels darbs jāiegulda kļūdu labošanā;
- jāpilnveido darba metodika un vienotie lauku aizpildīšanas noteikumi, jāvienādo bibliogrāfiskā apraksta izveide un indeksēšanas dziļums;
- jāpilnveido priekšmetu rubrikators, kam būtu vienādi dziļi jāatspoguļo visas zinātņu nozares, jāizveido vienota metodika atslēgvārdu sastādīšanā;
- jāpilnveido kopīgā darba programmnodrošinājums.

MAPC projekta izveides teorētiskās pamatnostādnes būtu derīgas arī Latvijas bibliotēku darbā. *MAPC* projekts ir labs piemērs bibliotēku sadarbībai un iespējām vienoties kopīgam darbam, cenšoties arī stingri ievērot datubāzes veidošanas un bibliogrāfiskās aprakstīšanas noteikumus, kas ir ļoti svarīgi kvalitatīvu ierakstu izveidē. Liela uzmanība *MAPC* projektā tiek veltīta ierakstu veidošanas metodikai un kontrolei. Svarīgs bibliogrāfiskā darba aspekts ir arī aprakstošo bibliogrāfisko datu papildināšana ar priekšmetiem un atslēgvārdiem, kas īpaši palielina analītisko ierakstu funkcionalitāti bibliotēkas lietotāju apkalpošanā.

1. attēls. Meklēšanas rezultātu saraksts MARC datubāzē

2. attēls. Analītiskais bibliogrāfiskais ieraksts MARC datubāzē

5. Analītiskā mašīnlasāmā bibliografēšana vienotā Latvijas bibliotēku informācijas tīkla LATLIBNET dalībbibliotēkās

Attīstoties bibliotēku darba automatizācijai, radusies iespēja veidot ne tikai elektroniskos katalogus, bet arī dažāda veida bibliogrāfiskās datubāzes, kurās ievērti analītiskie bibliogrāfiskie apraksti. Bibliogrāfisko datubāžu veidošana paplašina un nodrošina meklēšanas un ievadīto ierakstu izguves iespējas (bibliogrāfisko sarakstu izveide dažādās izvadformās, bibliogrāfisko rādītāju automatizēta veidošana u. c.).

Bibliotekāro procesu automatizācija Latvijā iesākās 80. gadu beigās, kad 1989. gadā Latvijas Universitātes bibliotēkas Automatizācijas nodaļas darbinieki izveidoja sistēmu COMPASS, uz kuras bāzes 1992. gadā tika izstrādāta un ieviesta Latvijā pirmā integrētā informācijas sistēma ALISE. Kopš 1994. gada sistēmas izstrādi, attīstīšanu, uzturēšanu un lietotāju apmācību veic SIA "IT Alise" (no 2005. gada "TietoEnator Alise"). Sistēma Latvijā ieviesta augstskolu, pilsētu un rajonu publiskajās bibliotēkās, bērnu un skolu bibliotēkās, dažādu iestāžu, informācijas centru un organizāciju bibliotēkās.

Tā kā bija nepieciešams veicināt vienotas bibliotēku informācijas sistēmas izstrādi un bibliotēku attīstību atbilstoši mūsdienu prasībām, 1997. gadā tika izveidota bezpeļņas organizācija valsts sabiedrība "Bibliotēku informācijas tīklu konsorcijs" (tagad valsts aģentūra "Kultūras informācijas sistēmas"). Tās mērķis – "izveidot integrētu automatizētu bibliotēku informācijas tīklu, nodrošinot vienotu bibliotēkās koncentrēto informācijas resursu apstrādi, uzkrāšanu un izplatīšanu" (67). Konsorcijs no 1997. līdz 2001. gadam realizēja projektu "Vienotais Latvijas bibliotēku informācijas tīkls LATLIBNET".

1998. gadā tika izvēlēta vienota bibliotēku informācijas sistēma konsorcijs bibliotēkām un noslēgts līgums ar Izraēlas firmu "Ex Libris Ltd" par sistēmas ALEPH 500 iegādi. Sistēma ALEPH 500 Latvijā ieviesta lielākajās valsts nozīmes bibliotēkās – LNB, dažās augstskolu bibliotēkās, Latvijas Medicīnas bibliotēkā –, sistēma izmantota valsts nozīmes bibliotēku kopkataloga veidošanā. Līdz ar to minētās bibliotēkas, kuras bija sākušas darbu ar informācijas sistēmu ALISE (LNB, LUB, LLU FB u. c.), pārgāja uz informācijas sistēmu ALEPH 500, konvertējot visus sistēmā ALISE ievadītos datus no UKMARC formāta uz formātu MARC21. Migrācija no vienas sistēmas uz otru radīja grūtības analītiskās bibliografēšanas darbā, jo bija nepieciešams apgūt daudz jaunu zināšanu gan darbā ar sistēmu, gan arī ar MARC21 formātu, turklāt bibliotēku darbu ietekmēja arī analītikas standartu maiņa.

Analizējot analītiskās bibliografēšanas darbu Latvijas bibliotēkās, autore aplūkojusi daļu valsts aģentūras "Kultūras informācijas sistēmas" projektā "Vienotais Latvijas bibliotēku informācijas tīkls LATLIBNET" iekļauto bibliotēku datubāzes:

- Latvijas Nacionālās bibliotēkas
 - Nacionālās bibliografijas analītikas datubāzi (tās ietvaros arī retrospektīvās analītikas datubāze "Latviešu (Latvijas) zinātne un literatūra");
 - datubāzi "Letonikas aprakstvienības grāmatās";
- Latvijas Universitātes bibliotēkas
 - LU zinātnieku publikāciju un vēstures datubāzi;

- Rīgas Tehniskās universitātes Zinātniskās bibliotēkas
 - RTU Mācību spēku un darbinieku publicēto darbu datubāzi;
- Latvijas Lauksaimniecības universitātes Fundamentālās bibliotēkas
 - LLU mācībspēku publikāciju datubāzi.

Konkrētās bibliotēkas tika izvēlētas, jo

- šajās bibliotēkās ir nozīmīgākās un lielākās datubāzes, kurās tiek iekļauti arī analītiskie bibliogrāfiskie ieraksti;
- bibliotēku datubāzes iesāktas apmēram vienā laikā, veidojot ierakstus UKMARC formātā bibliotēku informācijas sistēmā ALISE, pēc tam ieviešot sistēmu ALEPH 500 un veicot sistēmas migrāciju un datu konvertēšanu (izņemot datubāzi “Letonikas aprakstvienības grāmatās”).

Pārējās projektā LATLIBNET iesaistītajās bibliotēkās ir dažāda situācija bibliogrāfisko datubāzu izveidē. Rīgas Stradiņa universitātes bibliotēka ir sākusi veidot universitātes mācībspēku un darbinieku publikāciju datubāzi IIS ALEPH, jau ievadīta 2005. gada publikācijas, taču datubāze tehnisku iemeslu dēļ vēl nav pieejama tiešsaistē. Latvijas Policijas akadēmijas Fundamentālā bibliotēka un Latvijas Kultūras akadēmijas bibliotēka vēl nav sākušas veidot savas lokālās bibliogrāfisko ierakstu datubāzes. Latvijas Akadēmiskā bibliotēka darbā izmanto IIS „LiberMedia”, MARC21 formātu ierakstu veidošanā nelieto. Patentu tehniskā bibliotēka un valsts aģentūra “Latvijas Medicīnas bibliotēka” izmanto IIS ALISE, analītiskos ierakstus veidojot UKMARC formātā.

LNB Bibliogrāfijas institūts veido “Nacionālās bibliogrāfijas analītiskās datubāzi”, kas ir nozīmīgs Latvijas vēstures, ekonomikas un kultūras informācijas resurss. “Nacionālās bibliogrāfijas analītiskās datubāze” apkopo analītisko informāciju par Latvijā izdoto seriālizdevumu saturu. Analītiski tiek bibliografēti visi nozīmīgākie raksti Latvijas preses izdevumos, notiek iespiesto nacionālās bibliogrāfijas izdevumu (1945.–1990.) konvertēšana MARC formātā. “Nacionālās bibliogrāfijas analītiskās datubāzes” veidošanā piedalās arī LNB Letikas un Letonikas nodaļas, bibliografējot informāciju par Latviju un latviešiem pasaules presē. LNB Letonikas nodaļā tiek turpināts 20.–40. gados iesāktais fundamentālais darbs pie retrospektīvās analītiskās bibliogrāfijas “Latviešu (Latvijas) zinātne un literatūra” veidošanas. Šiem bibliogrāfiskajiem ierakstiem ir liela nozīme publisko bibliotēku novadpētniecības datubāzu papildināšanā un Latvijas vēstures un kultūras mantojuma saglabāšanā.

Jauns LNB Letonikas nodaļas darba virziens ir datubāzes “Letonikas aprakstvienības grāmatās” veidošana. Līdz tam tika veidotas kartotēkas, kurās analītiski izrakstīja Letonikas nodaļas jaunieguvumus, iekļaujot kartotēkās rakstus no monogrāfiskajiem izdevumiem par dažādiem Latvijas kultūras, izglītības, zinātnes u. c. jautājumiem. 2004. gadā Letonikas nodaļa sāka veidot datubāzi “Letonikas aprakstvienības grāmatās”, kurā tiek ievadīti grāmatu daļu, nodaļu, paragrāfu, teksta fragmentu, attēlu u. c. materiālu bibliogrāfiskie apraksti.

Vairākas Latvijas augstskolu bibliotēkas veido savu mācībspēku publikāciju datubāzes, kurās iekļauti arī analītiskie apraksti.

Latvijas Universitātes Bibliotēkas Informācijas un bibliogrāfijas nodaļa veido “LU zinātnieku publikāciju un vēstures datubāzi”. Tajā iekļautas LU mācībspēku publikācijas, avoti par mācībspēkiem, publikācijas par LU darbību un vēsturi laikposmā no 1919. gada līdz mūsdienām. Analītiski tiek izrakstīti monogrāfiskie izdevumi, seriālizdevumi un turpinājumi.

Rīgas Tehniskās universitātes Zinātniskā bibliotēka veido “RTU Mācību spēku un darbinieku publicēto darbu datubāzi”, analītiski bibliografējot monogrāfiskos izdevumus, periodiskos un turpinājumizdevumus, elektroniskos izdevumus.

Latvijas Lauksaimniecības universitātes Fundamentālā bibliotēka uztur un attīsta savu lokālo “LLU mācībspēku publikāciju datubāzi”. Datubāze satur LLU mācībspēku publikāciju bibliogrāfiskos aprakstus (grāmatas, raksti no grāmatām, periodiskajiem un turpinājumizdevumiem, elektroniskajiem izdevumiem u. c. dokumentiem).

Bibliogrāfisko datubāzu veidošana paplašina un nodrošina meklēšanas un ievadīto ierakstu izguves iespējas (bibliogrāfisko sarakstu izveide dažādās izvadformās, bibliogrāfisko rādītāju automatizēta veidošana u. c.).

Dažādu bibliotēku datubāzu veidošana ir ļoti nozīmīga valsts informācijas resursu un vienotās informācijas sistēmas attīstībā. Katrai bibliotēkai jāapzina, jāveido un jādara pieejami lietotājiem savi lokālie informācijas resursi, kuriem ir paliekoša vērtība. VVBIS koncepcijā teikts, ka “bibliotēkai jābūt spējīgai sniegt informācijas pakalpojumus lietotājiem, tai skaitā sniegt uziņas par visdažādākajām tēmām – likumdošanu, kultūru, mācībām utt.” (67).

Analizējot analītiskos ierakstus, var izdarīt kopīgus secinājumus, kas atbilst visu datubāzu analītiskajiem ierakstiem:

- analītisko ierakstu pareizas izveides un meklēšanas iespējas lielā mērā ir atkarīgas no datubāzes katalogizācijas un OPAC moduļu konfigurācijas;
- ieraksti veidoti atbilstoši MARC21 formātam un analītiskā bibliogrāfiskā apraksta standartiem un noteikumiem;
- katra bibliotēka zināmā mērā piemēro MARC apraksta lauku aizpildīšanas nosacījumus savām lokālajām vajadzībām (bibliogrāfisko rādītāju sagatavošana, specifisku meklēšanas kritēriju definēšana u. c.), kas ietekmē bibliogrāfiskā ieraksta izvadformu atbilstību “Bibliogrāfiskā apraksta standartu (BA:ISBD) piemērošanas noteikumiem analītiskajā aprakstā” un datu apmaiņu;
- nav vienotības, kā aprakstīt materiālus svešvalodās, piemēram, daļa bibliotēku visus MARC apraksta laukus aizpilda svešvalodā, citas – daļu lauku aizpilda latviešu valodā, turklāt ir atšķirības atsevišķu datubāzu ietvaros (ziņās par apraksta avotu, piezīmju ziņās u. c.);
- ir apraksta lauki, kuru aizpildīšanas noteikumu standartizētai izmantošanai būtu jāpievērš lielāka uzmanība, jo tie biežāk tiek aizpildīti neatbilstoši MARC21 standartam, tiek pieļauta šo lauku dažāda aizpildīšanas prakse pat vienas datubāzes ietvaros – sērijas ziņu lauki (440, 490), piezīmju lauki, valodas, valsts kodu ievadīšana u. c.;
- veidojot ierakstus, uzmanīgāk jāievēro pareiza indikatoru vērtību ievadīšana (it īpaši tiem, kas apzīmē neuzskaitāmos simbolus), dalītājzīmju izvietojums, jācenšas izvairīties no pareizrakstības kļūdām;
- ir grūtības 773 lauka standartizētā aizpildīšanā, it īpaši augstskolu bibliotēkām, kas apraksta sarežģītus dokumentu veidus – zinātnisko rakstu krājumus, konferenču materiālus u. c.

Viena no bibliotēku darba automatizācijas dāvātajām priekšrocībām ir iespējamā datu apmaiņa un kooperācija bibliogrāfisko datubāzu veidošanā. It īpaši svarīga nozīme šajā procesā ir nacionālās bibliogrāfijas datubāzēm, kas var piedāvāt

savus ierakstus augstskolu bibliotēku un publisko bibliotēku lokālo un novadpētniecības datubāzu papildināšanai.

Bibliogrāfisko datu apmaiņa Latvijā aizsākās 1996. gadā ar analītikas ierakstu piegādi no “Nacionālās bibliogrāfijas analītikas datubāzes”. Datu apmaiņa bija ļoti sekmīga, jo visas bibliotēkas izmantoja vienu informācijas sistēmu ALISE un bibliogrāfiskos ierakstus veidoja UKMARC formātā. Līdz ar IIS ALEPH 500 ieviešanu LNB radās nepieciešamība izstrādāt datu konvertācijas iespējas, lai sekmīgi varētu turpināt datu apmaiņu. Datu konvertācijas programmas tika izstrādātas, tādējādi nodrošinot veiksmīgu ierakstu apmaiņu starp publiskajām bibliotēkām un LNB Bibliogrāfijas institūtu. Datu izguve no citu bibliotēku veidotajām datubāzēm iespējama arī ar datu pārraides protokola Z39.50 starpniecību, *Z39.50 Klientam* pieslēdzoties izvēlētajai datubāzei (*Z39.50 Serverim*), atlasot un lejuplādējot nepieciešamos analītikas ierakstus. Daudzas Latvijas publiskās bibliotēkas, kurām pieejamas Z39.50 protokola iespējas, aktīvi veic datu izguvi ar tā palīdzību.

Kopš 1996. gada vairākas pašvaldību publiskās bibliotēkas veic datu apmaiņu ar LNB Bibliogrāfijas institūtu, savstarpēji sadarbojoties un piedāvājot sava novada preses izdevumu analītiskos bibliogrāfiskos ierakstus. Diemžēl nenotiek sadarbība un datu apmaiņa starp LNB un augstskolu bibliotēkām.

Savu savstarpējo ieguldījumu datubāzu papildināšanā varētu dot arī augstskolu un publisko bibliotēku sadarbība, kas Latvijā pagaidām nenotiek. Datu apmaiņa nenotiek aktīvi, jo bibliotēkas nesaskata tās nepieciešamību un uzskata, ka citu bibliotēku veidotie dati lokālo datubāzu veidošanā nebūs izmantojami. Datu apmaiņas nozīmi samazina arī bibliotēku datubāzu pieejamība tiešsaistē, kas novērš nepieciešamību dublēt datus katras bibliotēkas lokālajā datubāzē. Tomēr Latvijas augstskolu bibliotēkām jāapzinās arī datu apmaiņas sniegtās priekšrocības un savu veidoto ierakstu potenciālā izmantojamība citās bibliotēkās (piemēram, publisko bibliotēku novadpētniecības datubāzu veidošanā). Bibliografējot augstskolas mācībspēku publikācijas, kas ievietotas Latvijas periodiskajos izdevumos, iespējams izmantot “Nacionālās bibliogrāfijas analītikas datubāzes” ierakstus, tos papildinot atbilstoši bibliotēkas vajadzībām, lai nevajadzētu vēlreiz veikt periodisko izdevumu bibliografēšanu.

Lai veidotu kvalitatīvus ierakstus, nepieciešamas zināšanas un profesionalitāte darbā ar informācijas sistēmām, MARC formātiem, standartiem un noteikumiem. Standartizēta un bibliografēšanas noteikumiem atbilstoša analītiskā ieraksta izveide MARC formātā ir atkarīga no standartu un noteikumu ievērošanas. Liela loma bibliografēšanas darba veikšanā ir metodisko materiālu un izstrādņu izmantošanai. Šādiem palīgmateriāliem jābūt izstrādātiem katrā bibliotēkā, tiem jābūt veidotiem uz Latvijā adaptēto un pieņemto, analītisko ierakstu izveidi reglamentējošo starptautisko bibliogrāfiskā apraksta standartu un noteikumu bāzes. Šāda instrukcija nepieciešama, lai bibliotēkas datubāzē visi ieraksti tiktu veidoti pēc vienas metodikas. Lai paaugstinātu darbinieku profesionālo kvalifikāciju, kas sekmētu analītisko aprakstu kvalitāti un vienveidību atbilstoši jaunākajām aprakstīšanas tendencēm un starptautiskajiem standartiem, nepieciešams rīkot regulārus kursus, kā arī būtu vēlama izveidot koordinācijas centru analītisko ierakstu standartizētas izveides un attīstības veicināšanai. Par tādu varētu kļūt LNB Bibliogrāfijas institūts, kas ir uzņēmis metodisko vadību analītiskajā bibliografēšanā un jau ir veicis pirmās apmācības analītisko ierakstu izveidei MARC21, citas bibliotēkas izmanto

arī LNB Bibliogrāfijas institūta sastādīto metodisko materiālu analītiskajā bibliografēšanā. Tāpat nepieciešams veikt analītiskās bibliografēšanas darba analīzi, lai pilnveidotu aprakstīšanas metodiku un iepazīstinātu ar to Latvijas bibliotēku darbiniekus.

Neraugoties uz bibliogrāfu zināšanām un metodisko materiālu lietošanu, darba gaitā var rasties kļūdas. Par kļūdu netiek uzskatīta dažādu apraksta standartu izmantošana, kas, protams, rada atšķirības ierakstos, bet ierakstu veidošana visumā ir notikusi standartizēti un korekti, atbilstoši noteikumiem. Pēc “Bibliogrāfiskā apraksta standartu (BA:ISBD) piemērošanas noteikumu analītiskajā aprakstā” adaptēšanas un ieviešanas datubāzēs palika liels datu masīvs, kas tika veidots atbilstoši iepriekšējam standartam. Kļūdas ierakstos radās, konvertējot datus no UKMARC formāta uz formātu MARC21, kas var būt saistīts ar konvertēšanas procesa nepilnībām, kā arī ar to, ka UKMARC formāta kodēto u. c. lauku aizpilde ir bijusi atšķirīga.

Taču ir arī kļūdas, kas radušās subjektīvu apstākļu ietekmē. Visbiežāk tās ir pareizrakstības un neuzmanības kļūdas, kas sastopamas praktiski visu datubāzu ierakstos. Problēma ir arī bibliogrāfu zināšanu trūkums. Bibliotēkās vērojama liela kadru mainība. Katra darbinieka apmācībā paiet zināms laiks, līdz viņš spēj pareizi veidot bibliogrāfiskos ierakstus. Tas noteikti ietekmē datubāzu ierakstu kvalitāti. Līdz ar to liela nozīme datubāzes ierakstu kvalitātes līmeņa uzturēšanā ir regulāram rediģēšanas darbam. Tam īpaša uzmanība ir pievērsta LNB Bibliogrāfijas institūtā, veidojot “Nacionālās bibliogrāfijas analītikas datubāzi”. Augstskolu bibliotēkās šim darba procesam jāvelta lielāka uzmanība, taču tas bieži nav iespējams, ņemot vērā bibliogrāfiskā darba apjomu un nepietiekamo darbinieku skaitu (augstskolu bibliotēkās analītisko bibliografēšanu veic 2–4 darbinieki).

5.1. Analītisko ierakstu veidošana

Ierakstu izveides novērtēšanā noteicošā loma ir informācijas meklēšanas iespējām. Meklēšanu nodrošina analītiskā ieraksta sastāvdaļas: kodētā informācija, bibliogrāfiskais apraksts, papildapraksti, priekšmeti un atslēgvārdi, klasifikācijas indeksi.

Bibliogrāfisko datu meklēšanai ir svarīgi izveidot pieejas punktus. Pieejas punkti ir bibliogrāfiskā ieraksta elementi, kas nodrošina bibliogrāfisko resursu izgūvi un meklēšanas rezultātu limitēšanu.

Analītiskā bibliogrāfiskā ieraksta pieejas punkti ietver galveno elementu (aprakstgalvu), bibliogrāfiskā apraksta elementus, papildaprakstus, priekšmetus un klasifikācijas indeksus.

Tā kā elektroniskie katalogi nodrošina meklēšanas iespējas pēc jebkura ieraksta elementa, katrs bibliogrāfiskā ieraksta elements var kalpot kā pieejas punkts. Tomēr kā nozīmīgākos pieejas punktus parasti atzīmē galvenos elementus: personvārdus, institūciju nosaukumus, unificētos nosaukumus, priekšmetus. Šie apraksta elementi ir pakļauti autoritatīvo datu kontrolei.

Analītiskajā ierakstā ir vairāki šādi elementi:

- 100 Individuālā autora aprakstgalva;
- 600 Personvārds kā priekšmets;
- 610 Kolektīva nosaukums kā priekšmets;

- 611 Konferences vai sanāksmes nosaukums kā priekšmets;
- 650 Priekšmets (kontrolētais);
- 651 Ģeogrāfiskais nosaukums kā priekšmets;
- 700 Personvārda papildapraksts;
- 710 Kolektīvā autora papildapraksts;
- 711 Konferences vai sanāksmes nosaukuma papildapraksts (92, 41. lpp.).

Lai nodrošinātu pilnīgas un precīzas meklēšanas iespējas pēc minētajiem analītiskā apraksta elementiem un to dažādajām formām, tiek veidotas autoritatīvo ierakstu datnes – autoritatīvo ierakstu kopums. Autoritatīvie ieraksti paredz personvārdu, institūciju nosaukumu, priekšmetu u. c. apraksta elementu vienas atzītas formas jeb aprakstgalvas izveidošanu, sasaistot to ar citām iespējamām formām. Tādējādi var atrast nepieciešamo informāciju, meklējot pēc jebkuras šī vārda formas, jo tā ar norādi ir saistīta ar autoritatīvo ierakstu. Autoritatīvie datu ieraksti novērš sinonīmiju un homonīmiju. Autoritatīvais ieraksts ir saistīts ar bibliogrāfiskajiem ierakstiem, nodrošinot apraksta elementu vienveidīgu iekļaušanu bibliogrāfiskajā ierakstā. Veicot izmaiņas autoritatīvo ierakstu datnēs, tās automātiski tiek atspoguļotas arī bibliogrāfiskajos ierakstos. Īpaši svarīga nozīme autoritatīvajiem datiem ir starptautiskajā datu apmaiņā un liela datu masīva korektā importēšanā.

Diemžēl pašlaik Latvijas bibliotēkās analītisko bibliogrāfisko ierakstu veidošanā netiek izmantotas autoritatīvo ierakstu datnes. Ņemot vērā lielo darbu, kas jāiegulda autoritatīvo ierakstu datubāzes veidošanā, tas Latvijā būtu jādara centralizēti. Bibliografēšanas darbā varētu izmantot kopēju autoritatīvo ierakstu datubāzi, kuru veidotu LNB ar Latvijas valsts nozīmes bibliotēku piedalīšanos.

5.2. Analītisko ierakstu indeksēšana

Bibliogrāfisko ierakstu funkcionalitāti mūsdienās nosaka lietotāju iespējas izmantot dabisko valodu informācijas meklēšanā. Ir vispārzināms, ka lielākā daļa lietotāju izmanto iespēju meklēt pēc priekšmeta vai atslēgvārda. Datubāzēs parasti tiek izmantoti personvārdu, kolektīvu nosaukumu, ģeogrāfisko nosaukumu un tematiskie priekšmeti/atslēgvārdi. LNB un augstskolu bibliotēkās ir dažāda prakse atslēgvārdu veidošanā. Praktiski visas bibliotēkas pievieno personvārdus kā priekšmetus. Pašlaik tematiskie atslēgvārdi/priekšmeti tiek pievienoti tikai LNB datubāzēm. Augstskolu bibliotēkas kā kolektīvo atslēgvārdu/priekšmetu pievieno ierakstiem atbilstošos savas augstskolas fakultāšu, institūtu un katedru nosaukumus.

Priekšmetu veidošanas pozitīvie aspekti:

- dabiskās valodas izmantošana meklēšanas procesā;
- meklēšanas iespējas precīzi pēc izvēlētā temata;
- pārlūkmeklēšanas iespējas, izmantojot autoritatīvo ierakstu datnes, atklājot terminu attiecības (plašāks, šaurāks, asociatīvs termins), izmantojot dažādus viena temata formulējumus.

Negatīvie aspekti:

- meklēšanas iespējas tikai noteiktā valodā;
- dabiskās valodas daudznozīmība, sinonīmija;
- vispārīga pārskata trūkums par konkrēto nozari;

- subjektivitāte un atšķirības atslēgvārdu piešķiršanā vienādas tematikas analītiskajiem aprakstiem.

2003. gadā LNB Bibliogrāfijas institūtā sākts darbs pie priekšmetu un atslēgvārdu veidošanas, par pamatu izvēloties LNB izveidoto priekšmetu sarakstu, kas izstrādāts pēc ASV Kongresa bibliotēkas priekšmetu rādītāja *LCSH* noteikumiem, un pēc tam priekšmetus un atslēgvārdus pievienojot darba gaitā. Nozīmīgu indeksēšanas darbu veic LNB Letonikas nodaļa datubāzes “Letonikas aprakstvienības grāmatās” veidošanā, izmantojot LNB veidotos priekšmetus un atslēgvārdus.

Priekšmetu/atslēgvārdu skaits datubāzu ierakstos būtu jāpalielina, lai uzlabotu datubāzu funkcionalitāti. Regulāri būtu jāveic ierakstu pārlūkošana un rediģēšana, kļūdaino ierakstu novēršana un vienkāršu pieejas punktu izveide, izmantojot priekšmetu autoritatīvo ierakstu datņu veidošanas iespējas.

Lai gan augstskolu mācībspēku publikāciju datubāzu veidošanas pamatmērķis ir mācībspēku publikāciju uzskaitē un to sadalījums pa augstskolas struktūrvienībām, tomēr papildu tematisko priekšmetu pievienošana dotu daudzpusīgākas meklēšanas iespējas analītisko ierakstu masīvā.

Latvijas bibliotēkās analītisko ierakstu klasificēšanai tiek izmantota UDK. UDK 1895. gadā izveidoja beļģu juristi Pols Otlē (*Paul Otlet*) un Henrijs Lafontēns (*Henri LaFontaine*), pamatojoties uz jau izstrādāto Džūija decimālās klasifikācijas (*Dewey Decimal Classification - DDC*) shēmu.

UDK pozitīvās īpašības:

- neatkarība no valodas, kas ļauj to izmantot starptautiskā līmenī;
- iespēja skatīt zinātņu nozari kopumā.

Trūkumi:

- sarežģīta un mākslīga informācijas klasificēšanas metode, kas prasa daudzas valodas terminus pārveidot klasifikācijas indeksos;
- samērā lēna attīstība un atbilstība salīdzinājumā ar zinātnes un sabiedrības attīstības tempu.

Lai varētu veikt klasificēšanas darbu, jābūt skaidrai UDK indeksa izveides un pievienošanas metodikai. Diemžēl UDK tabulas joprojām nav tulkotas latviešu valodā, kas ievērojami apgrūtina to izmantošanu bibliotēkārā vidē, un lietotāji tās praktiski neizmanto. Problēmas rada arī tas, ka projektā „LATLIBNET” iesaistītajām bibliotēkām nav iespējams veikt UDK tabulu atkodēšanu, tādēļ lietotāji nevar pārlūkot UDK shēmu.

Raksturojot analītisko mašīnlasāmo bibliografēšanu Latvijā, var secināt, ka valsts nozīmes bibliotēkās tiek veidotas datubāzes, kurām ir liela nozīme gan nacionālā, gan lokālā informācijas resursu apstrādē un pieejamības nodrošināšanā (“Nacionālās bibliogrāfijas analītiskās datubāze”, Latvijas augstskolu mācībspēku publikāciju datubāzes u. c.). Analizējot bibliotēku datubāzu analītiskos ierakstus, jāsecina, ka ir kļūdas un atsevišķu MARC lauku aizpildīšanas nekonsekvence – atšķirīga vai nepareiza MARC lauku izvēle un aizpildīšana, kaut arī ieraksti kopumā atbilst MARC21 standarta prasībām, Liela nozīme ir arī bibliotēku datubāzu veidošanas lokālajām īpatnībām, kas ietekmē vienotas metodikas izmantošanas iespējas analītiskajā bibliografēšanā Latvijā. Neraugoties uz to, ka bibliotēkās ir izstrādāta analītisko ierakstu veidošanas metodika MARC formātā, tomēr būtu nepieciešama arī vienotu metodisku ieteikumu izstrāde analītiskajā bibliografēšanā

Latvijas bibliotēkām kopumā. Bibliotēkām pietrūkst aktivitātes pieredzes apmaiņā un citu bibliotēku bibliografēšanas prakses izpētē.

Lielāka vērība būtu jāvelta datubāzu rediģēšanai, lai labotu gan pareizrakstības kļūdas, gan arī neprecizitātes MARC ieraksta lauku aizpildīšanā.

Lielāka uzmanība pievēršama Latvijas valsts nozīmes bibliotēku darbinieku tālākizglītības iespēju nodrošināšanai, rīkojot apmācības un veidojot metodiskos materiālus, kas veicinātu analītiskā apraksta standartizāciju Latvijā. Tāpat arvien būtu nepieciešams iegūt papildu zināšanas par jaunākajām ierakstu veidošanas tendencēm. Diemžēl šobrīd Latvijā nav pieejamas regulāras apmācības analītisko ierakstu veidošanā MARC21 formātā.

Viens no galvenajiem nosacījumiem datu standartizētā ievadīšanā un izgūvē ir autoritatīvo ierakstu izveidei analītikas datubāzēs. Diemžēl Latvijas bibliotēkās analītiskajā bibliografēšanā netiek izmantoti autoritatīvie ieraksti. Autoritatīvo datubāzu izveide un uzturēšana ir sarežģīts un ļoti darbietilpīgs, taču nepieciešams darba process. Veidojot lokālās datubāzes, ar kurām strādā 2–4 darbinieki, katrai bibliotēkai nav iespējams kvalificēti veikt šo darbu. Tādēļ īpaši nepieciešama vienotu autoritatīvo ierakstu datubāzu izveide nacionālā līmenī.

Latvijas bibliotēkās būtu jāattīsta priekšmetu/atslēgvārdu un UDK indeksu pievienošana, kam ir galvenā loma informācijas meklēšanā pēc nozares vai temata.

Nobeigums

Latvijas bibliotēku informacionālajā darbā unikāla un nozīmīga loma ir analītiskajai bibliografēšanai, kas palīdz orientēties pieaugošajā informācijas plūsmā, kā arī papildināt bibliotēku informācijas resursus, veicot reģistrējošo funkciju informācijas apkopošanā (nacionālā analītiskā bibliogrāfija), detalizēti atklājot bibliotēku krājuma saturu kādā noteiktā tematiskā nozarē (novadpētniecības bibliogrāfija, augstskolu mācībspēku publikāciju apkopošana). Analītiskās bibliogrāfijas veidošana ir nozīmīga arī atbilstoši VVBIS koncepcijai, jo tā palīdz apkopot, saglabāt, sistematizēt un sniegt pieeju nacionālajām kultūras un zinātnes vērtībām (67, 9. lpp.).

Izvērtējot Latvijas valsts nozīmes bibliotēku sasniegto analītiskās bibliografēšanas attīstībā, jāsecina, ka ir daudz darīts analītiskā apraksta standartu ieviešanā, mašīnlasāmo analītisko ierakstu datubāzu izveidē un attīstībā. Tomēr vēl ir jārisina daudz problēmu ierakstu izveides funkcionalitātes nodrošināšanā (autoritatīvo ierakstu izveide, analītisko ierakstu indeksēšanas un MARC ieraksta veidošanas kvalitātes uzlabošana, vienveidības un standartizācijas ievērošana MARC ierakstu izveidē).

Visi analītiskā apraksta izveidei nepieciešamie standarti un noteikumi ir pieejami Latvijā. Ir tulkoti un adaptēti starptautiskie bibliogrāfiskā apraksta standarti, kas nosaka analītiskā bibliogrāfiskā apraksta un pieejas punktu izveidi, – „Starptautiskā bibliogrāfiskā apraksta standartu piemērošanas noteikumi analītiskajā aprakstā”, „Angļu un amerikāņu katalogizācijas noteikumi”, „Funkcionālās prasības bibliogrāfiskajiem ierakstiem”. Standartizētu analītisko ierakstu veidošanai ir liela nozīme bibliotēku informācijas sistēmu un mašīnlasāmās katalogizācijas iespēju izmantošanā, elektronisko datubāzu izveidē, informācijas meklēšanā, bibliotēku sadarbībā un datu apmaiņā.

Attīstoties bibliotēku automatizācijai Latvijā, iesākās analītisko ierakstu izveide MARC formātā. Analītiskajā bibliografēšanā LNB un citas Latvijas valsts nozīmes bibliotēkas izmantoja UKMARC formātu, pēc tam, pārejot uz IIS ALEPH 500, turpināja un arī pašlaik veic analītisko bibliografēšanu MARC21 formātā.

Vienotas metodikas trūkums analītiskajā bibliografēšanā MARC formātā rada atšķirības, nekoncekvences un kļūdas MARC lauku aizpildīšanā. Datubāzu ierakstu kvalitāti ietekmē arī autoritatīvo ierakstu trūkums. Lielāks darbs būtu jāvelta arī ierakstu rediģēšanai.

Analītisko ierakstu kvalitāti MARC21 formātā veicinātu vienotas metodikas izstrādāšana, kas noteiktu analītiskas ierakstu izveidošanas pamatprincipus. Tāpat būtu nepieciešama regulāra apmācība, lai iepazītos ar jaunākajām tendencēm un citu bibliotēku pieredzi analītiskajā bibliografēšanā, pilnveidotu savas bibliotēkas ierakstu veidošanas metodiku.

Analītiskā bibliogrāfiskā ieraksta pamatprincipu izstrāde sekmētu analītiskās aprakstīšanas prakses vienādošanu un, ievērojot ierakstu izveides standartus, ļautu bibliotēkām veidot ierakstus atbilstoši arī savas bibliotēkas specifikai un lietotāju vajadzībām. LNB Bibliogrāfijas institūts ir izstrādājis metodiskos ieteikumus analītiskā ieraksta izveidei MARC21 formātā, tomēr tie atspoguļo arī šīs bibliotēkas lokālo bibliografēšanas praksi.

Latvijas bibliotēku darbā būtu nepieciešams izmantot arī citu valstu pieredzi analītiskajā bibliografēšanā. Pozitīvs piemērs ir Krievijas bibliotēku apvienības

MAPC projekts, kura izveides un organizācijas nosacījumi – datubāzes veidošanas un bibliogrāfiskās aprakstīšanas noteikumu stingra ievērošana, ierakstu veidošanas kontroles un metodikas nepārtraukta izstrāde un uzlabošana, bibliogrāfisko datu papildināšana ar priekšmetiem un atslēgvārdiem – būtu noderīgi arī Latvijas bibliotēku datubāzu izveidē.

Šajā pētījumā aplūkotas tikai analītiskā apraksta izveides problēmas, līdz ar to plašāk nav skartas analītisko ierakstu izmantošanas iespējas, proti, kā analītisko ierakstu izveides noteikumi un Latvijas bibliotēku analītiskās bibliografēšanas prakse ietekmē informācijas meklēšanu un izguvi. Varētu arī plašāk pētīt datubāzu ierakstu atbilstību katram konkrētajam analītiskā apraksta standartam un izstrādāt ieteikumus konkrēto aprakstīšanas standartu ievērošanai. Pamatojoties uz analītiskā bibliogrāfiskā apraksta standartiem, turpmāk varētu veidot jau konkrētas iestrādes analītiskās bibliografēšanas metodikas izveidei.

Izmantotie informācijas avoti

1. *AACR: Angļu un amerikāņu katalogizācijas noteikumi* = AACR: Anglo-American Cataloguing Rules. 2nd ed. Tulk. un red. Gundega Blīgzne, Venta Brante, Guna Dēliņa u. c. Rīga : Latvijas Nacionālā bibliotēka : Kultūras informācijas sistēmas, 2005. xiv, 661 lpp. ISBN 9984-60-752-6.
2. **Bibliotēku darba un bibliogrāfijas standartizācijas tehniskā komiteja.** *Bibliogrāfiskā apraksta standartu (BA:ISBD) piemērošanas noteikumi analītiskajā aprakstā.* Rīga : Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2000. 48 lpp.
3. **Bibliotēku darba un bibliogrāfijas standartizācijas tehniskā komiteja.** *Latviešu valodas vārdu un vārdu savienojumu īsināšana bibliogrāfiskajā aprakstā.* 2. izd. Rīga : Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2002. 16 lpp.
4. **Bourdon, Fr.** *International Cooperation in the Field of Authority Data : an analytical study with recommendations.* München; New Providence; London; Paris, 1993. 135 p. UBCIM publications. New series; vol. 11. ISBN 3-598-11169-X.
5. **Caplan, Priscilla.** *Metadata Fundamentals for All Librarians.* Chicago : American Library Association, 2003. 192 p. ISBN 0-8389-0847-0.
6. **Chowdhury, Gobinda G.** *Introduction to Modern Information Retrieval.* London : Library Associating Publishing, 1999. xix, 452 p. ISBN 1-85604-318-5.
7. *Es daru tā.* Sast. Inta Sallinene; rec. Baiba Sporāne. D, Latviešu bibliogrāfijas vēsture. Rīga : Latvijas Nacionālā bibliotēka, 1997. 72 lpp. ISSN 1407-1576.
8. *Es daru tā.* Sast. Baiba Mūze; red. Marina Saņuka. F, Bibliotēku automatizācija. Rīga : Latvijas Nacionālā bibliotēka, 1998. 67 lpp. ISSN 1407-1576.
9. *Guidelines for Authority Records and References.* 2nd ed. München : K. G. Saur, 2001. XII, 46 p. UBCIM publications. New series; vol. 23. ISBN 3-598-11504-0.
10. **Hagler, Ronald.** *The Bibliographic Record and Information Technology.* 3rd ed. Chicago; London : American Library Association; Ottawa : Canadian Library Association, 1997. 394 p. ISBN 0-88802-280-8.
11. **Harmon, Robert B.** *Elements of Bibliography : a guide to information sources and practical applications.* 3rd ed. Lanham (Maryland); London : The Scarecrow Press, 1998. 293 p. ISBN 0-8108-3540-1.
12. *IFLA Cataloguing Principles : steps towards an international cataloging code : Report from the 1st IFLA Meeting of Experts on an International Cataloging Code,* Frankfurt, 2003. München : K. G. Saur, 2004. 186 p. IFLA series on bibliographic control; vol. 26. ISBN 3-598-24275-1.
13. **Latvijas Nacionālā bibliotēka. Bibliotēku darba un bibliogrāfijas standartizācijas tehniskā komiteja.** *Seminārs "Starptautiskie standarti Latvijas bibliotēku praksē"* : [22.11.2001 : materiālu krājums]. Rīga : Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2001. 33 lpp. ISBN 9984-607-36-4.
14. *LVS ISO 832:1994 Informācija un dokumentācija – Bibliogrāfiskais apraksts un norādes – Bibliogrāfisko terminu īsināšanas noteikumi.* Rīga : Latvijas Nacionālais standartizācijas un metroloģijas centrs, 1998. 10 lpp.
15. *LVS ISO 4:2002 Informācija un dokumentācija. Publikāciju nosaukumu un nosaukuma vārdu īsināšanas noteikumi.* Rīga : VSIA Latvijas standarts, 2002. 19 lpp.

16. *LVS 195:1999 Bibliogrāfiskais apraksts. Monogrāfiskie izdevumi.* Rīga : VSIA Latvijas standarts, 1999. 69 lpp.
 17. **Mortimer, Mary.** *Learn Descriptive Cataloging.* Lanham (Maryland); London : The Scarecrow Press; Canberra : DocMatrix, 2000. 254 p. Library basics; Nr.3. ISBN 0-8108-3693-9.
 18. *Nacionālā programma "Informātika": 1999.–2005.g.* Rīga, 1998. 66 lpp.
 19. **Read, Jane M.** *Cataloguing Without Tears : managing knowledge in the information society.* Oxford; New Hampshire : Chandos Publ., 2003. xxi, 236 p. ISBN 1-84334-043-7.
 20. **Reitz, Joan M.** *Dictionary for Library and Information Science.* Westport (Connecticut); London : Libraries Unlimited, 2004. x, 788 p. ISBN 1-59158-075-7.
 21. **Rowley, Jennifer, Farrow, John.** *Organizing Knowledge : an introduction to managing access to information.* 3rd ed. Aldershot (Hampshire); Vermont (USA) : Gower, 2000. xix, 404 p. ISBN 0-566-08047-8.
 22. **Sporāne, Baiba.** *Informācijas pakalpojumi: bibliografēšana* : lekciju konспекти. Rīga : Latvijas Universitāte, 1999. 95 lpp. ISBN 9984-516-11-3.
 23. **Sporāne, Baiba.** *Informācijas sabiedrības teorijas aspekti* : materiāli studijām. Rīga : Latvijas Universitāte, 2002. 159 lpp. ISBN 9984-725-26-X.
 24. **Stīvensone, Džaneta.** *Bibliotēku un informācijas pārvaldība* : angļu-latviešu un latviešu-angļu terminu skaidrojošā vārdnīca. No angļu val. tulk. Baiba Sporāne; zin. red. Inese Auziņa-Smita. Rīga : Zvaigzne ABC, 2001. 242 lpp.
 25. *Subject Authorities in the Online Environment* : papers from a conference program held in San Francisco, June 29, 1987. Ed. by Karen Markey Drabenstott. Chicago; London : American Library Association, 1991. iv, 84 p. ALCTS papers on library technical services and collections; Nr.1. ISBN 0-8389-0558-7.
 26. **Svenonius, Elaine.** *The Intellectual Foundations of Information Organization.* London; Cambridge : The MIT Press, 2001. 255 p. ISBN 0-262-19433-3.
 27. **Taylor, Arlene G.** *The Organization of Information.* 2nd ed. Westport; London : Libraries Unlimited, 2004. 417 p. ISBN 1-56308-969-6.
 28. **Taylor, Arlene G.** *Wynar's Introduction to Cataloging and Classification.* 9th ed. Englewood (Colorado) : Libraries Unlimited, 2000. xv, 552 p. ISBN 1-56308-494-5.
 29. **Ūbele, L.** *Bibliogrāfiskās aprakstīšanas attīstība Latvijā (1920.–1980.g.)* : mācību līdzeklis. Rīga, [b.i.], 1995. 23 lpp.
 30. *The Whole Library Handbook 3* : current data, professional advice, and curiosa about libraries and library services. Compiled by George M. Eberhart. Chicago; London : American Library Association, 2000. vi, 569 p. ISBN 0-8389-0781-4.
 31. **Yee, Martha M., Layne, Sara Shatford.** *Improving Online Public Access Catalogs.* Chicago; London : American Library Association, 1998. xv, 221 p. ISBN 0-83890-730-X.
 32. **Зупарова, Л. Б., Зайцева, Т. А., Сазонова, Л. И.** *Библиотечная обработка документа* : учебно-методическое пособие. Под науч. ред. Ю. Н. Столярова. Москва : Либерей, 2003. 208 с. ISBN 5-85129-084-8.
 33. *Основные положения формата MARC для библиографических данных.* Пер. с англ. под общ. ред. Я. Л. Шрайберга. Москва : ГПНТБ, 1997. 39 с. ISBN 5-85638-012-6.
 34. *Справочник библиографа.* Науч. ред. А. Н. Ванеев, В. А. Минкина. Санкт-Петербург : Профессия, 2002. 527 с. Библиотека. ISBN 5-93913-015-1.
 35. *Справочник библиотекаря.* Науч. ред. А. Н. Ванеев, В. А. Минкина. 2-е изд., исправленное и дополненное. Санкт-Петербург : Профессия, 2002. 439 с. : ил. Библиотека. ISBN 5-93913-021-6.
- ***
36. **Avram, Henriette D.** *Machine-Readable Cataloging (MARC) Programm.* *In: Encyclopedia of Library and Information Science.* Ed. by Miriam A. Drake. 2nd ed. Vol. 3, Lib-Pub. New York; Basel : Marcel Dekker, 2003, p.1712-1721. ISBN 0-8247-2079-2.
 37. **Beijere, Inta.** Darbs pie retrospektīvās analītiskās bibliogrāfijas "Latviešu (Latvijas) zinātne un literatūra" ievadīšanas elektroniskajā datu bāzē. *No: Starptautiska konference "Nacionālā bibliogrāfija: no rakstītā līdz digitālajam"* : 2002. gada 12.–13. septembris = The national bibliography: from print to the digital age : international conference : September 12–13, 2002. Rīga : Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2002, 95.–97.lpp.

38. **Croissant, Charles R.** MARC21 un die anglo-amerikanische Katalogisierungspraxis. *Bibliothek: Forschung und Praxis*, Nr.1, 2004, S.11-35. ISSN 0341-4183.
39. **Dukure, Ilona.** Latvijas nacionālās bibliogrāfijas analītikas datubāze. *Bibliotēku Pasaule*, Nr.27, 2004, 25.–28.lpp. ISSN 1407-6799.
40. **Goldberga, Anita.** Latvijas nacionālā bibliogrāfija kibertelpas izaicinājumos. *Bibliotēku Pasaule*, Nr.26, 2003, 15.–16.lpp. ISSN 1407-6799.
41. **Goldberga, Anita.** LNB Bibliogrāfijas institūtam – 60. *Bibliotēkas Pasaule*, Nr.17, 2001, 42.–47.lpp. ISSN 1407-6799.
42. **Hopkinson, Alan.** Traditional Communication Formats: MARC is Far from Dead. *International Cataloguing and Bibliographic Control*, vol. 28, Nr.1, 1999, p.17–21. ISSN 1011-8829.
43. **Indaberga, Māra.** Bibliotēku darba un bibliogrāfijas standartizācijas attīstība. *Bibliotēku Pasaule*, Nr.26, 2003, 60.lpp. ISSN 1407-6799.
44. **Indaberga, Māra.** Bibliotēku standarti. Kāpēc tie vajadzīgi. *Es daru tā : ekspresinformācija*, Nr.9, 1999, 9.–12.lpp. ISSN 1407-1576.
45. **Indaberga, Māra.** Jauni standarti. *Bibliotēkas Pasaule*, Nr.18, 2001, 63.lpp. ISSN 1407-6799.
46. **Indaberga, Māra.** Starptautisko standartu adaptācija. *Es daru tā : ekspresinformācija*, Nr.13, 1999, 44.–45.lpp. ISSN 1407-1576.
47. **Mūze, Baiba.** Automatizācijas iespējas augstskolas bibliotēkā. *No: LU 60. konferences Bibliotēkzinātnes un informācijas zinātnes sekcijas sēde : 2002. gada 29. janvārī : tēzes*. Rīga : Latvijas Universitāte, 2002, [10.–12].lpp.
48. **Mūze, Baiba.** Informācijas apstrādes standartizācija. *No: Bibliotēka un sabiedrība*. 3. [sēj.]. Rīga : Latvijas Universitāte, 2002, 144.–161.lpp. Zinātniskie raksti; 646. sēj. ISBN 9984-516-16-4.
49. **Mūze, Baiba.** Nacionālās bibliogrāfijas nozīme Latvijas publiskajās bibliotēkās. *No: Starptautiska konference "Nacionālā bibliogrāfija: no rakstūtā līdz digitālajam" : 2002. gada 12.–13. septembris = The national bibliography: from print to the digital age : international conference : September 12–13, 2002*. Rīga : Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2002, 82.–86.lpp.
50. **Mūze, Baiba.** Mašīnlasāmā katalogizācija: ierakstu struktūra un evolūcija. *No: Platforma : Latvijas Universitātes filoloģijas, mākslas (teātra un mūzikas) zinātnes un bibliotēkzinātnes doktorantu rakstu krājums*. Rīga : Zinātne, 2003, 144.–150.lpp. ISBN 9984-698-55-6.
51. **Oddy, Pat.** Anglo-American Cataloguing Rules. *In: International Encyclopedia of Information and Library Science*. Ed. by John Feather, Paul Sturges. 2nd ed. London; New York : Routledge, 2003, p.19–20. ISBN 0-415-25901-0.
52. Seminārs "Starptautiskie standarti Latvijas bibliotēku praksē" : Rīgā, 2001. g. 22. nov. *Bibliotēkas Pasaule*, Nr.21, 2002, 41.–50.lpp. ISSN 1407-6799.
53. **Snyman, Retha.** Bibliographic Control – is the Current Training Still Relevant? *International Cataloguing and Bibliographic Control*, vol. 30, Nr.1, 2001, p.17–21. ISSN 1011-8829.
54. **Straujums, Uldis.** Valsts vienotā bibliotēku informācijas sistēma (VVBIS). *Bibliotēku Pasaule*, Nr.26, 2003, 5.–7.lpp. ISSN 1407-6799.
55. **Антошкова, О. А., Астахова, Т. С., Белоозерова, В. Н.** Введение и совершенствование Универсальной десятичной классификации. *Научные и технические библиотеки*, Nr.2, февр. 2004, с.18–22. ISSN 0130-9765.
56. **Зеленина, Г. Н.** Корпоративная аналитическая база данных статей: методика формирования. *В кн.: Современные пользователи автоматизированных информационно-библиотечных систем : проблемы обслуживания изучения и обучения : материалы 4-й и 5-й научно-практических конференций*. Санкт-Петербург : РНБ, 2003, с.117–121. ISBN 5-8192-0162-0.
57. **Зеленина, Г. Н., Бесклинская, Л. П., Данилов, А. В.** Межрегиональная аналитическая роспись статей. *Научные и технические библиотеки*, Nr.9, сент. 2003, с.51–60. ISSN 0130-9765.
58. **Зумер, М., Ристхьюнс, Г.** Возможные последствия реализации функциональных требований к библиографическим записям. Готовы ли мы открыть ящик Пандоры? *Научные и технические библиотеки*, Nr.11, нояб. 2004, с.25–32. ISSN 0130-9765.
59. **Ким, И. Л.** Каталогизация на пороге III тысячелетия. *Научные и технические библиотеки*, Nr.4, апр. 1999, с.42–53. ISSN 0130-9765.
60. **Крутихин, И. В.** Корпоративная аналитическая база данных статей: принципы организации. *В кн.: Современные пользователи автоматизированных*

- информационно-библиотечных систем* : проблемы обслуживания изучения и обучения : материалы 4-й и 5-й научно-практических конференций. Санкт-Петербург : РНБ, 2003, с.130–134. ISBN 5-8192-0162-0.
61. **Лобанова, Э. Ш.** Точки доступа в традиционных и машиночитаемых каталогах. *Научные и технические библиотеки*, Nr.1, янв. 1999, с.84–87. ISSN 0130-9765.
 62. **Моргенштерн, И. Г.** Аспекты развития электронной библиографии. *Научные и технические библиотеки*, Nr.8, авг. 2004, с.25–30. ISSN 0130-9765.
 63. **Моргенштерн, И. Г.** У библиографии есть будущее. *Библиография*, Nr.1, янв., февр. 2001, с.3–9. ISBN 0869-6020.
 64. **Стахович, А. М.** Библиотечный стандарт: сущностные характеристики. *Библиография*, Nr.5, сент., окт. 1999, с.6–13. ISBN 0869-6020.
- ***
65. Bibliographic Formats and Standards. *In: OCLC Online Computer Library Center* : librarian's toolbox [online]. Dublin (Ohio) : OCLC, 2005 [cited 2005-12-08]. Available: <http://www.oclc.org/bibformats/default.htm>
 66. *Bibliographic Standards* [online]. London : British Library [cited 2005-07-12]. Available: <http://www.bl.uk/services/bibliographic/service.html>
 67. **Библиотеку информācijas tīklu konsorcijs.** *Valsts vienotā bibliotēku informācijas sistēma* [tiešsaiste] : sistēmas darbības koncepcija : versija 2.0. Rīga : Bibliotēku informācijas tīklu konsorcijs, 2000. 1 datne (1,3 Mb) [skatīts 2005. gada 8. decembrī]. Pieejams: <http://www3.acadlib.lv/greydoc/valsts%5Fvienota%5Fbiblioteku%5Finformācijas%5Fsystema/vvbis36.doc>
 68. **Burns, Karen.** MARC Records : Frequently Asked Questions. *In: Iowa's Library Service Areas* [online]. [S.l., 1999] [cited 2005-12-08]. Available: <http://www.ilsa.lib.ia.us/marcfaq.htm>
 69. **Coyle, Karen.** Future Considerations: the Functional Library Systems Record. *Library Hi Tech* [online]. Vol. 22, Nr.2, 2004 [cited 2005-12-05], p.166–174. Available: <http://www.emeraldinsight.com/Insight/ViewContentServlet?Filename=Published/EmeraldFullTextArticle/Articles/2380220207.html>
 70. **Danskin, Alan.** Mature Consideration: Developing Bibliographic Standards and Maintaining Values. *New Library World* [online]. Vol. 105, Nr.3/4, 2004 [cited 2005-12-08], p.113–117. Available: <http://www.emeraldinsight.com/Insight/ViewContentServlet?Filename=Published/EmeraldFullTextArticle/Articles/0721050302.html>
 71. **Das, Dhruvajit.** MARC 21: the Standard Exchange Format for the 21 Century. *In: Convention PLANNER* [online] : Imphal, Manipur University, 4–5 November, 2004. Navrangpura, [2004] [cited 2005-12-05]. Available: http://dSPACE.inflibnet.ac.in/bitstream/1944/434/1/04Planner_20.pdf
 72. **Furrie, Betty.** *Understanding MARC Bibliographic: Machine-Readable Cataloging* [online]. 7th ed. Washington : the Library of Congress, 2003 [cited 2005-12-08]. Available: <http://www.loc.gov/marc/umb/>
 73. **Hill R. W.** *A Concise Guide to the Differences between the UKMARC and MARC21 Bibliographic Formats* [online]. Wetherby : The British Library, 2002 [cited 2005-12-08]. Available: <http://www.bl.uk/services/bibliographic/marcchange.pdf>
 74. „In” Analytics. *In: Center for Information Processing* : Cataloging Policies and Procedures [online]. [Dallas : Central University Libraries of Southern Methodist University, 2001] [cited 2005-12-06]. Available: <http://www.smu.edu/cul/cip/docs/CAT/in-analytics.htm>
 75. **International Federation of Library Associations and Institutions [IFLA].** *Guidelines for the Application of the ISBDs to the Description of Component Parts* [online]. Washington : Library of Congress, 2003 [cited 2005-12-08]. Available: http://www.ifla.org/VII/s13/pubs/Component_Parts_final.pdf
 76. **Jilovsky, Cathie.** Data Quality – What is It and does It Matter? *In: Information Online 2005* [online] : 12th exhibition & conference, Sydney, 1st–3rd February, 2005 : papers and presentations. [Sidney] : ALIA, 2005 [cited 2005-12-08]. Available: <http://conferences.alia.org.au/online2005/papers/c12.pdf>
 77. **Joint Steering Committee for Revision of Anglo-American Cataloguing Rules.** *RDA: Resource Description and Access* : [online] [S.l., 2006] [cited 2006-10-19]. Available: <http://www.collectionscanada.ca/jsc/rda.html>
 78. *MARC 21 Concise Format for Bibliographic Data* [online]. 5th update. [Washington] : Library of Congress, 2004 [cited 2005-11-29]. Available: <http://www.loc.gov/marc/bibliographic/ecbhome.html>
 79. *Moving to MARC 21* [online]. London : British Library [cited 2005-07-12]. Available: <http://www.bl.uk/services/bibliographic/marc21move.html>

80. **Starptautiskā bibliotēku asociāciju un institūciju federācija [IFLA].** *FRBR* : funkcionālās prasības bibliogrāfiskajiem ierakstiem [tiešsaiste] : gala ziņojums. Rīga : Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2005 [skatīts 2005. gada 8. decembrī]. Pieejams: <http://www.lnb.lv/struktura/BI/standartiz/FRBR.pdf>
 81. **Starptautiskā bibliotēku asociāciju un institūciju federācija [IFLA].** *ISBD(CR)* : Serializdevumu un citu turpinājumresursu starptautiskais standartizētais bibliogrāfiskais apraksts [tiešsaiste]. Rīga : Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2005 [skatīts 2005. gada 8. decembrī]. Pieejams: http://www.lnb.lv/struktura/BI/standartiz/ISBD_CR.pdf
 82. **Starptautiskā bibliotēku asociāciju un institūciju federācija [IFLA].** *ISBD(G)* : Starptautiskais standartizētais bibliogrāfiskais apraksts : Vispārīgie principi [tiešsaiste] : 2004. gada pārstrādājums. Rīga : Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2005 [skatīts 2005. gada 8. decembrī]. Pieejams: http://www.lnb.lv/struktura/BI/standartiz/ISBD_G.pdf
 83. **Taniguchi, Shoichi.** Conceptual Modeling of Component Parts of Bibliographic Resources in Cataloging. *Journal of Documentation* [online]. Vol. 59, Nr.6, 2003 [cited 2005-12-06], p.692–708. Available from: <http://www.emeraldinsight.com/Insight/ViewContentServlet?Filename=Published/EmeraldFullTextArticle/Articles/2780590604.html>
 84. **Tennant, Roy.** A Bibliographic Metadata Infrastructure for the Twenty-First Century. *Library Hi Tech* [online]. Vol. 22, Nr.2, 2004 [cited 2005-12-05], p.175–181. Available from: <http://www.emeraldinsight.com/Insight/ViewContentServlet?Filename=Published/EmeraldFullTextArticle/Articles/2380220208.html>
 85. *UK MARC Manual* [online]. London : British Library [cited 2005-07-12]. Available: <http://www.bl.uk/services/bibliographic/marc/marcman.html>
 86. **Starptautiskā bibliotēku asociāciju un institūciju federācija [IFLA].** *Ziņojums par starptautiskajiem katalogizācijas principiem* [tiešsaiste]. Rīga : Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2005 [skatīts 2006. gada 4. oktobrī]. Pieejams: <http://www.lnb.lv/struktura/BI/standartiz/ICP.pdf>
 87. **Зеленина, Г. Н., Крутихин, И. В.** Межрегиональная аналитическая роспись статей: из опыта корпоративной работы. *№: Международная конференция "Крым-2002"* : доклады конференции [tiešsaiste]. Т. 2. Москва : ГПНТБ России, [2002] [skatīts 2005. gada 7. decembrī]. Pieejams no: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2002/trud/sec1114/Doc26.HTML>
 88. **Ким, И. И.** Межрегиональная аналитическая роспись статей: практическое использование. *№: Международная конференция "Крым-2002"* : доклады конференции [tiešsaiste]. Т. 2. Москва : ГПНТБ России, [2002] [skatīts 2005. gada 7. decembrī]. Pieejams no: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2002/trud/sec1114/Doc27.HTML>
 89. *MARC* : Межрегиональная аналитическая роспись статей [tiešsaiste]. [skatīts 2005. gada 13. decembrī]. Pieejams: <http://mars.udsu.ru/>
- ***
90. **Bērziņa, Vanda.** *Priekšmetu un atslēgvārdu lietošana nacionālās analītiskas bibliogrāfiskajā ierakstā* : maģistra darbs. Latvijas Universitāte. Rīga, 2003. 79 lp.
 91. **Katkovska, Ināra.** *Latvijas Nacionālās bibliotēkas Bibliogrāfijas institūta Nacionālās analītiskas datu bāzes vieta un nozīme mūsdienu informācijas avotu vidū* : bakalaura darbs. Latvijas Universitāte. Rīga, 1999. 53 lp.
 92. **Kreislere, Maira.** *Autoratbildības datu bāzes izveide, kontrole un attīstība: teorija un prakse* : maģistra darbs. Latvijas Universitāte. Rīga, 2002. 67 lp.
 93. **Mūze, Baiba.** Analītiskā bibliogrāfiskā apraksta struktūra. [Rīga, b.g.]. 1 lp.
 94. **Nipere, Māra.** *Bibliogrāfiskās aprakstīšanas standartizācija* : bakalaura darbs. Latvijas Universitāte. Rīga, 2002. 59 lp.

LU Akadēmiskais apgāds
Baznīcas ielā 5, Rīgā, LV-1010
Tāl. 7034535

Iespiests SIA “Latgales Druka”